

Rapport 2014:10

Gå på pengarna

Antologi om tillgångsinriktad brottsbekämpning

brå

Gå på pengarna!

Antologi om tillgångsinriktad brottsbekämpning

Rapport 2014:10

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott
Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-87335-25-9
URN:NBN:SE:BRA-548

© Brottsförebyggande rådet 2014

Författare: Ann-Marie Ahlqvist, Patricia Arnolds, Maria Becht, Camilla Brage, Cecilia Faudot Karlsson, Stefan Holm, Lars Korsell, Stefan Lind, Anders Lindberg, Marcus Nordlund, Lotta Rytter Dufwa, Erik Sandstedt, Johanna Skinnari, Johan Tegle, Anders Tegsten, Jan Tibbling, Daniel Vesterhav, Peter Waldau, Pierre Westén, Helen Örnemark Hansen

Redaktör: Helen Örnemark Hansen
Omslagsfoto: Mostphotos
Produktion: Ordförrådet AB
Tryck: Lenanders Grafiska AB 2014

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00, e-post: info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-598 191 90, e-post: order.fritzes@nj.se

Innehåll

Förord.....	5
Kapitel 1 Vad är tillgångsinriktad brottsbekämpning?	7
Kapitel 2 Åtgärder i kontroll- och rättskedjan	17
Kapitel 3 Svart och kriminell ekonomi	29
Kapitel 4 Brott och miljöer	45
Kapitel 5 Spåra, säkra, återföra – att angripa brottslighetens drivkraft	63
Kapitel 6 Taktik: lägre och högre plan	79
Kapitel 7 Fordringar och krav	101
Kapitel 8 Internationella perspektiv – kartläggning, samarbete och instrument	121
Kapitel 9 Hur mäter vi tillgångsinriktad brottsbekämpning?	141
Kapitel 10 Behov – regelförändringar	157

Förord

Inom brottsbekämpningen har ett nytt landskap brett ut sig. Som en följd av ett ökat ekonomiskt fokus på ekonomisk och organiserad brottslighet har flera myndigheter blivit allt viktigare aktörer på den brottsbekämpande arenan. Vi har visserligen inte fått se några ”nya” myndigheter som i vissa andra länder men väl nya funktioner inom befintliga myndigheter, och framför allt, de samverkar på ett annat sätt än tidigare och använder de tillgångsriktade verktygen på ett mer medvetet sätt.

Den tillgångsriktade brottsbekämpningens aktualitet illustreras också av två löpande regeringsuppdrag. Det ena handlar om myndigheternas samverkan med tillgångsriktad brottsbekämpning och det andra gäller att ta fram en sammahållen resultatredovisning på detta område.

För de flesta praktiker känns det i dag mer eller mindre självklart att bekämpning av ekonomisk och grov organiserad brottslighet blir mer effektiv om man kompletterar den traditionella brottsbekämpningen med den tillgångsriktade. ”Gå på pengarna!”

Varför finns det då behov av en antologi av handbokscharaktär på området? En av anledningarna är att det kommer signaler om att myndigheterna hittills inte lyckats så bra. Förväntningarna har varit höga och utfallet har ifrågasatts. Författarna ger här sin syn på den tillgångsriktade satsningen och kan bidra till att i ett sammanhang sprida kunskap om denna.

Projektiden har tagits fram tillsammans med en rad samverkande myndigheter, som också följt projektet genom en referensgrupp. Gruppen har bestått av representanter från Brottsförebyggande rådet, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Polismyndigheten, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Tullverket och Lunds universitet. Antologins författare, som framgår under de följande titelrubrikerna, har också sina hemvister vid dessa myndigheter. Författarna svarar själva för sina bidrag.

Redaktör för antologin har varit docent Helen Örnemark Hansen vid Lunds universitet, med Jennie Nordenström, Johan Ramklint och Maja Rudling som assistenter.

Vetenskapliga granskare har varit rektor för Domstolsakademin Lennart Johansson och professor emeritus Per Ole Träskman vid Lunds universitet.

Projektet har finansierats av Rikspolisstyrelsen, Ekobrottsmyndigheten, Kronofogdemyndigheten, Tullverket, Försäkringskassan, Lunds universitet och Brottsförebyggande rådet.

Stockholm i maj 2014

Erik Wennerström
Generaldirektör

Lars Korsell
Enhetschef

Kapitel 1

Vad är tillgångsinriktad brottsbekämpning?

Lars Korsell, Brottsförebyggande rådet

Helén Örnemark Hansen, Lunds universitet

1.1 Nuvarande definition

Det är först med Brås introduktion år 2008 av begreppet ”tillgångsinriktad brottsbekämpning” som vi i Sverige fick ett enhetligt begrepp för statens insatser för att komma åt vinster från brottslig verksamhet (Brå 2008:10, s. 17). Det är ett samlingsbegrepp för alla former av insatser mot pengar och annan egendom som härrör från kriminell verksamhet. I denna antologi har vi modifierat begreppet på så sätt att tillgångsinriktad brottsbekämpning riktar in sig mot ”tidigare, aktuella och framtida tillgångar som härrör från brottslig verksamhet” (jfr kapitel 9 och 10 i denna antologi). Med tillgång som härrör från brottslig verksamhet avses både direkt (exempelvis från narkotikaförsäljning eller bedrägeri) och indirekt vinst (exempelvis från minskade kostnader genom skattebrott). Vi talar här om tillgång som synonymt till brottsutbyte. Utbyte av brott nämns till exempel i brottsbalken. Ekobrottsmyndigheten har definierat brottsutbyte som förverkande, utvidgat förverkande, skadestånd, förverkande enligt MmL (Lag (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument) och företagsbot. Det är även möjligt att arbeta med vinstbegreppet om man reflekterar över att kostnaden för den brottsliga gärningen är avdragen. I så fall blir frågan om man exkluderar dem som misslyckats med att få någon vinst. Begreppet inkomst är enligt vår uppfattning bra att arbeta med men det kan leda tanken till legalt anskaffade medel.

Begreppet inkomst definieras i skattebrottslagen. Begreppet tillgång är mer statiskt. Antingen finns det tillgångar eller så finns det inte. I de olika kapitlen förekommer de ovan nämnda begreppen. Att det inte är ett enhetligt begrepp beror på att författarna behandlar begreppen beroende på vilket sammanhang de används i. Det kan vara lagtekniskt, sociologiskt eller anknytet till framtida lagstiftning.

Den grundläggande strategin för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen är att ta bort möjligheten att berika sig på brott. Om denna strategi ska bli framgångsrik behöver de olika myndigheterna ändamålsenliga verktyg.

1.2 Tillbakablick – nytt anslag i brottsbekämpningen

Segervissa tullare med hundar som stolt poserar vid travar med plastinpackad narkotika. Bilder av poliser som flankerar bord överfyllda med beslagtagna pistoler, avsågade hagelgevär och närstridsknivar. Lika trofébetonade tecken på framgång är presentationer med tabeller över utdömda fängelseår efter den senaste satsningen mot brottsligheten.

I dag har dessa bilder kompletterats med nya sätt för myndigheterna att visa framfötterna (Brå 2011:4). Nu är det inte enbart mängden narkotika, vapen eller fängelseår som räknas, utan även penningbelopp. ”Hur mycket?”, är en fråga som ställs angående pengar och annan egendom som myndigheterna lyckats ta från olika kriminella aktörer (Korsell 2012). Kanske är det mera träffande att skriva ”lyckats ta tillbaka från”. Att lägga beslag på pengar, bilar, motorcyklar, lyxklockor och guldkedjor samt annan egendom som trätt i stället för brottsutbytet – får en närmast symbolisk innebörd där kriminella personer tvingas lämna det de en gång stulit, rånat eller lurat till sig.

Kronofogdemyndigheten och Skatteverket har förvisso alltid tänkt i ekonomiska termer. För dessa myndigheter var ”go for the money” knappast något nytt. Inom rättsväsendet var det signifikant nog Ekobrottsmyndigheten, med sin tydliga inriktning på skatter och obestånd (brott mot borgenärer), som tydligast manifesterade den tillgångsinriktade brottsbekämpningen genom att år 2007 inrätta en särskild brottsutbytesenhet. Men Polisen och Åklagarmyndigheten var inte heller sent ute med att betona pengarnas betydelse; om drivkraften för den ekonomiska och organiserade brottsligheten är pengar – och det som kan köpas för pengar – bör också bekämpningen av brottsligheten ha samma fokus. I annat fall skjuter brottsbekämpningen inte in sig på det som biter bäst.

Som en följd av ett ökat ekonomiskt fokus på brottsligheten har ekonomiskt inriktade myndigheter som Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och Skatteverket blivit allt viktigare aktörer på den brottsbekämpande arenan som inte för länge sedan dominerades av poliser och åklagare (Korsell 2012). Från att tidigare ha försökt förverka utbyte av brott – exempelvis vinster från narkotikaförsäljning – används i dag ”skattevapnets” olika ingredienser – taxering, eftertaxering, skattetillägg och betalningssäkring – för att minska vinsterna från exempelvis svart arbete (Brå 2007:27 och Brå 2011:7).

Samtidigt omprövar Försäkringskassan bidrag och stöd som betalas ut, och återkräver vad som betalats ut felaktigt. Kriminella inkomster är nämligen osäkra och ojämna (Brå 2007:4). Följden är att trygghetssystemen har en roll att spela även i den kriminella

ekonomin (Brå 2007:4, 2011:7, 2011:12 och jfr kapitel 3). Kronofogdemyndigheten har fått ökad betydelse genom att vara på plats och göra utmätning när tillgångar synliggörs, till exempel för att de nyss nämnda skatterna ska kunna betalas.

Tillgångsutredare har blivit en ny yrkesgrupp vid sidan av poliser, åklagare och skatterevisorer. Polisen och Åklagarmyndigheten har nyanställt ekonomer för denna uppgift. De brottsbekämpande myndigheterna tar lärdom av Försäkringskassans, Kronofogdemyndighetens och Skatteverkets kunskaper och metodik på det ekonomiska området (jfr kapitel 9 och Korsell 2012). I sin kamp mot brottsligheten har dessa ”stillsammare” myndigheter samtidigt börjat ta efter Polisens offensiva arbetssätt. Exempelvis har Skatteverket genom sina skattebrottsenheter en brottsutredningsfunktion som under ledning av åklagare utreder skattebrott och närliggande brottslighet. På det sättet har skattebrottsenheterna (SBE) utvecklats till en slags skattepolis och har till och med en egen underrättelsetjänst. Också Tullverket har sina egna brottsutredare.

Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten och Skatteverket ingår i dag som naturliga samarbetspartner i Polisens och andra brottsbekämpande myndigheters arbete för att bekämpa organiserad brottslighet. Myndigheterna är representerade i regionala underrättelsecentra och deltar i det operativa arbetet (Brå 2011:20, Brå 2011:7 och ISF 2011:12).

Inom brottsbekämpningen breder onekligen ett nytt landskap ut sig. Visserligen inga nya myndigheter som i vissa andra länder, men väl nya funktioner inom befintliga myndigheter, och framför allt, de samverkar på ett annat sätt än tidigare och använder de tillgångsinriktade instrumenten på ett mer medvetet sätt. När började detta landskap att ta form, och varför?

Som nämnts myntades begreppet tillgångsinriktad brottsbekämpning i en Brå-rapport 2008:10. Att ”gå på pengarna” är dessutom ett viktigt inslag i regeringens satsning mot organiserad brottslighet. En högre växel lades in år 2008 genom departementspromemorian ”Mobilisering mot grov organiserad brottslighet” (Ds 2008:38). Men redan tidigare hade flera myndigheter, framför allt inom ramen för ekobrottsbekämpningen, intresserat sig för att ”spåra och återföra vinning av brott” (Skr. 2001/02:40). På 1990-talet sågs förverkandereglererna över, något av grundbulten i en effektiv tillgångsinriktad brottsbekämpning (SOU 1999:147).

1.3 Utländska influenser

Olika händelser i vår omvärld har påverkat den tillgångsinriktade brottsbekämpningen i Sverige. USA:s ”war on drugs” under 1980-talet lade fokus på förverkande av brottsutbytet (Vettori 2006). Penningtvätt ansågs vara hörnstenen inom den organise-

rade brottsligheten, inte minst på narkotikaområdet. Genom 1988 års Wienkonvention mot narkotika fick narkotikabekämpningen internationellt genomslag (FN:s Wienkonvention mot illegal hantering av narkotika och psykotropa ämnen antogs den 19 december 1988). Den lade grunden för bekämpning av penningtvätt, och den första svenska lagstiftningen kom år 1993.

Genom penningtvättslagen ökade trycket på näringslivet. Banker, mäklare och andra institutioner och företag som hanterar stora belopp hamnade i frontlinjen för tillgångsinriktad brottsbekämpning genom kravet på att de ska rapportera misstänkta transaktioner och ha ordning och reda på vilka de gör affärer med. Financial Intelligence Units började växa upp i land efter land, för Sveriges del genom att Finanspolisen inrättades inom Rikskriminalpolisen (Brå 2011:4).

På det internationella planet har knappt någon möda sparats för att bekämpa penningtvätt (van Duyne 2002). Enligt Levi (2013) är en förklaring att vitt skilda politiska intressen, från höger till vänster, pekat ut penningtvätt som lösningen på var och ens förordade "kriminalitetsproblem". Däremot har intresset varit mindre för att undersöka effekterna av alla ansträngningar mot penningtvätt eller att fördjupa bilden av hur den svarta och kriminella ekonomin verkligen fungerar, vilket är ämnet för Johanna Skinnaris bidrag i denna antologi (jfr Brå 2008:10, Brå 2007:4 och Brå 2011:7).

När den undersökande irländska journalisten Veronica Guerin mördades år 1996 inrättades en särskild myndighet på Irland med syfte att konfiskera pengar och annan egendom som härrör från organiserad brottslighet. Den irländska Criminal Assets Bureau och andra länders liknande myndigheter har blivit en inspirationskälla för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Det är således inte tillräckligt att lagföra gärningspersoner utan man vill även bekämpa drivkraften bakom den brottsliga gärningen (Brå 2008:10 och Johnsson 2010).

Det tillgångsinriktade arbetet är följaktligen ingen nyhet. Under många år har myndigheterna arbetat med förverkande, kvarstad, betalningssäkring och andra verktyg. Det nya är att kriminalpolitiken betonar denna bekämpningsmodell, senast manifesterat genom den nya möjligheten till utvidgat förverkande. Detta är en del av det svenska genomförandet av art. 3 i det så kallade förverkandebeslutet (Rådets rambeslut 2005/212/RIF av den 24 februari 2005).

1.4 Inhemska förebilder

Även om tillgångsinriktad brottsbekämpning har många utländska förebilder finns också några inhemska förhållanden som haft betydelse för utvecklingen. Den satsning som skedde under 1990-talet mot ekonomisk brottslighet hade bland annat myndighetssam-

verkan som modell (Skr. 1994/95:217). En inspirationskälla var landshövdingen Ulf Adelson, som på ett enkelt sätt förde samman cheferna för myndigheterna i Stockholms län för att öka kraften i ekobrottsbekämpningen. Efter detta mönster bildades på länsnivå i hela landet samverkansformer mot ekonomisk brottslighet. Under landshövdingens ledning samlades ledande personer från relevanta myndigheter för att dra upp riktlinjerna för ekobrottsbekämpningen. Vid sidan av rättsväsendet ingick även Tullverket, Skatteverket och i viss mån Försäkringskassan.

Även om denna samverkan inte längre är författningsstyrd och på många håll har upphört, har samarbetet tagit andra former och fortsatt. Ett exempel är de regionala underrättelsecentra mot organiserad brottslighet, som är etablerade på åtta platser i landet (Brå 2008:10 och Brå 2011:20). På central nivå finns också samverkansformer mot organiserad brottslighet (Operativa rådet och Samverkansrådet). Budskapet bakom de olika samverkansformerna är att brottsbekämpning inte enbart är en fråga för polis och åklagare. Andra myndigheter har också betydelse, och det gäller särskilt när inkomster, bidrag och tillgångar hamnar i centrum. Att svenska myndigheter ”lärt sig” samverka och fått upp ögonen för varandras kompetens har i grunden förändrat kartan för brottsbekämpningen.

En förklaring till den nämnda utvecklingen är förändringar i brottslighetens struktur. En något förenklad definition av ekonomisk brottslighet är kriminalitet som sker inom ramen för en laglig verksamhet, exempelvis skattebrott till följd av oredovisade inkomster i en restaurangrörelse. Definitionsmässigt skiljer den sig från organiserad brottslighet där själva verksamheten är illegal, exempelvis narkotikabrottslighet, oavsett om företag utnyttjas i verksamheten eller inte. Under senare år har kriminalpolitikens fokus alltmer flyttats från ekonomisk till organiserad brottslighet (Korsell 2006 och Korsell 2012). Men samtidigt som denna utveckling ägt rum har de båda brottsområdena mer och mer smält samman, både faktiskt och i myndighetssamverkan. Ett exempel är att ”företag i brottslig verksamhet” (Brå 2011:20) är en nationell prioritet i bekämpningen av organiserad brottslighet. Det innebär att brottsbekämpningen fått en tydlig inriktning på näringsverksamhet som utnyttjas i kriminellt syfte. Det är detsamma som att ekonomi hamnar i centrum (jfr kapitel 3).

Slutsatsen är därför att tillgångsinriktad brottsbekämpning förstärkts från två håll, dels generellt med arvet från ”war on drugs” och andra internationella influenser från bekämpning av organiserad brottslighet, inte minst trycket på att motverka penningtvätt, dels med en inhemsk myndighetsgemensam brottsbekämpningsprofil mot framför allt ekonomisk brottslighet eller åtminstone kriminalitet där företag figureerar.

1.5 Hur stora är brottsvinsterna?

Det tycks inte råda någon tvekan om att behovet av tillgångsinriktad brottsbekämpning är stort då brottsvinsterna internationellt sett beräknas till astronomiska belopp. Då och då nämns siffror om den kriminella ekonomins omfattning, både internationellt och här hemma. Enligt Skatteverket uppgår det så kallade skattefelet – som visserligen inte enbart avser skattebortfall genom brott – till en bra bit över 100 miljarder kronor om året (Skatteverket 2008). Statistiska centralbyrån har för Sveriges del uppskattat omsättningen för smuggling, prostitution och annan brottslighet till flera miljarder kronor (SCB 2005). FN-organet UNODC (UN Office for Drugs and Crime) har beräknat att den organiserade brottsligheten globalt omsätter 870 miljarder dollar om året, vilket motsvarar 1,5 procent av världens samlade bruttonationalprodukt. Även penningtvätt brukar nämnas i samma andetag som organiserad brottslighet, också med ofattbart stora belopp (van Duyn 2002). I Finansinspektionens riskbedömning av penningtvätt i Sverige gör man bedömningen att penningtvätt i Sverige involverar mångmiljardbelopp.

Med sådana belopp på näthinnan väcks givetvis stora förhoppningar om vad den tillgångsinriktade brottsbekämpningen kan ge för resultat. En ”avkastning” på bara några procent skulle ge en rejäl slant. Representanter för myndigheterna är knappast återhållsamma med att lyfta fram den tillgångsinriktade brottsbekämpningens förtjänster. När sedan generaldirektörer på välbesökta presskonferenser presenterar siffror på några miljoner uppfattas det som närmast kaffepengar i jämförelse med de förväntningar som byggts upp. Den samlade journalistkåren låter sig inte imponeras av de blygsamma beloppen.

De siffror som antyder vad den organiserade brottsligheten omsätter blir därför ett tveegat svärd när bokslut sedan görs över de tillgångsinriktade åtgärderna (Levi 2013). Å ena sidan visar höga belopp att det finns anledning att ta organiserad brottslighet på stort allvar. Det i sin tur motiverar resurser till myndigheterna, befrämjar karriärer och stimulerar politiker att ta initiativ. Å andra sidan riskerar luften att gå ur när de tillgångsinriktade åtgärderna inte infriar förväntningarna. Internationellt talas det till och med om att myndigheter misstänks för att välja enkla vägar, som att rikta in sig mot kurirer, för att komma över pengar och egendom i stället för att gå mot svårare måltavlor, allt för att kunna leverera förväntade siffror (Levi 2013).

Vid första påseende framstår det som tämligen självklart vad syftet är med tillgångsinriktad brottsbekämpning: att gå på pengarna och lägga beslag på så mycket som möjligt. Det är dock en förenklad och närmast vulgär beskrivning av syftet. Det är som om syftet med kriminalpolitiken skulle vara att döma ut så långa

fängelsestraff som möjligt. Som nyss nämnts har också den tillgångsinriktade brottsbekämpningens förespråkare sig själva att klandra genom att de obetänksamt öppnat dörren för förenklade beloppsresonemang. Men vad som är mycket pengar är relativt. Åtskilliga personer som involveras i organiserad brottslighet lever på små marginaler. Det finns få ”kokainbaroner” i den svenska verkligheten. Därför kan även beslag av mindre värde ha stor betydelse inom ramen för tillgångsinriktad brottsbekämpning.

I brist på djupare kunskap om var de tillgångsinriktade insatserna har störst betydelse för att störa brottsligheten, bör områden med stora tillgångar som härrör från brottslig verksamhet vara en naturlig inriktning. I kapitel 4 i denna antologi beskrivs olika fall som genererat stora vinster. Författarna påpekar att det är viktigt att veta vilka brott som genererar de största vinsterna om brottsvinsterna ska vara i fokus.

Flera av de beräkningar av tillgångar som härrör från brottslig verksamhet som vi pekat på är gjorda utifrån ett internationellt perspektiv. Frågan är hur vi i Sverige kan beräkna motsvarande verksamhet.

1.6 Varför en antologi?

Det är angeläget att följa upp det nya landskapet med tillgångsinriktad brottsbekämpning eftersom det delvis är obruten mark vi ser framför oss. Det nya arbetssättet väcker många frågor. Den grundläggande frågan är vad som ryms under begreppet och vad innehållet är i myndigheternas verktygslåda. En annan viktig fråga är vad varje myndighet kan göra och var i ordningen de olika stegen sker, från underrättelsetjänst till beslut, dom och verkställighet? Vidare bör man reflektera över vilka rättssäkerhetsfrågor som kommer upp när olika metoder kombineras vid denna form av brottsbekämpning. En summering bör göras av de olika myndigheternas erfarenheter och hur långt de har kommit. Brås sex år gamla rapport kan delvis tjäna som referenspunkt tillbaka i tiden (Brå 2008:10).

Syftet med antologin är att ta fram en rapport av handboks-karaktär där myndighetsrepresentanter ger sin syn på satsningen och därmed kan bidra till att i ett sammanhang sprida kunskap om tillgångsinriktad brottsbekämpning. Tanken är att handboken ska kunna användas i internutbildning och som inspirationskälla.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie om narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Organiserat svartarbete i byggbranschen*. Rapport 2007:27. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning*. Rapport 2008:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Penningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Storskaliga skattebrott. En kartläggning av skattebrottslingens kostnader*. Rapport 2011:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bidragsbrott och skattebrott*. Rapport 2011:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bekämpning av organiserad brottslighet. En utvärdering av den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet*. Rapport 2011:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ds 2008:38. *Mobilisering mot grov organiserad brottslighet*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- van Duyne, P. C. (2002). "Crime-entrepreneurs and financial management. I: van Duyne, P. C. m.fl. (red.). *Upperworld and underworld in cross-border Crime*. Nijmegen: Wolf Legal Publisher.
- Finansinspektionen m.fl. *Penningtvätt – en nationell riskbedömning* 30 augusti 2013. Stockholm: Finansinspektionen.
- Höjer, H. (2009). *Al Capone. Gangstern och den amerikanska drömmen*. Stockholm: Bonniers.
- ISF 2011:12. *Bidragsbrott och skattebrott. Välfärdens dubbla kriminalitet*. Stockholm: Inspektionen för socialförsäkringen.
- Korsell, L. (2006). "Ekonomisk och organiserad brottslighet." I: *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*, s. 249–273.
- Korsell, L. (2012). "Formell kontroll av informell ekonomi". I: Bergqvist, M., Pettersson, L. och Pettersson, T. (red.). *Kontrollens variationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Johnsson, E (2010) *The establishment of the Criminal Assets Bureau*. Ph.D-avhandling vid Stockholms universitet.
- Lag (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument (MmL)
- Levi, M. (2013). *Drug law enforcement and financial investigation strategies*. London: International Drug Policy Consortium.
- Riksrevisionen, RiR (2010) *Statens insatser för att komma åt vinster från brottslig verksamhet – ett bättre samarbete ger högre utbyte*. Rapport (2010:26).

Rådets rambeslut (av den 24 februari 2005) 2005/212/RIF om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott.

Skatteverket (2008). *Skatteförelislista för Sverige*. Rapport 2008:1. Solna: Skatteverket.

Skr. 1994/95:217. *Samlade åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Skr. 2001/02:40. Regeringens skrivelse. *Lägesrapport om den ekonomiska brottsligheten*. Stockholm: Regeringen.

SCB (2005). *Illegal verksamhet – försöksberäkningar av prostitution, droger samt smuggling av alkohol och tobak*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SOU 1999:147. *Effektivare förverkandelagstiftning*. Stockholm: Fritzes.

Vettori, B. (2006). *Tough on criminal wealth: exploring the practice of proceeds from crime confiscation in the EU*. Dordrecht: Springer.

Kapitel 2

Åtgärder i kontroll- och rättskedjan

Lars Korsell, Brottsförebyggande rådet

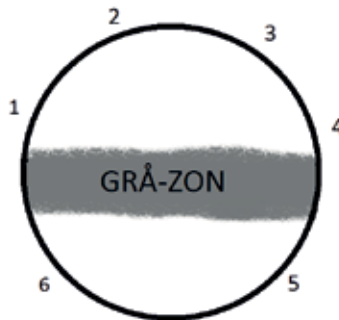
Helén Örnemark Hansen, Lunds universitet

2.1 Syften med de olika verktygen

2.1.1 Inledning

De tillgångsinriktade åtgärder som kommer att redogöras för i avsnitt 2.2 har inte bara olika syften utan bygger också på olika teoretiska grunder.¹ Det är förklarligt då den myndighetsgemensamma satsningen saknar en övergripande reglering. Detsamma gäller för de olika verktyg som står till myndigheternas förfogande inom ramen för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Vi utgår från verktygen och söker en generell beskrivning – teori.

1. Allmänprevention
2. Individualprevention
3. Hindra otillbörlig vinning
4. Reparativ effekt
5. Säkra fordringar
6. Skapa gruppsolidaritet

I avsnitt 2.2.6 kommer vi att jämföra de olika verktygens syfte med syftena för tillgångsinriktad brottsbekämpning.

2.1.2 Syften med de olika verktygen

Som nämnts har myndigheterna tillgång till flera olika verktyg vid den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Eftersom förverkande förefaller ha blivit något av ett ”guldägg” koncentreras framställningen till detta verktyg (jfr Träskman 2013).

Ibland motiveras förverkandet med att det är ett viktigt medel för att ta ifrån gärningspersonen den förmån som han eller hon haft av brottet eller den brottsliga verksamheten. I andra fall beskrivs förverkandet som ett medel för att förebygga nya brott.

¹ Forskningsassistenterna Johan Ramklint och Maja Rudling har varit behjälpliga med detta kapitel.

Denna begreppsbestämning stämmer mycket bra med den definition av tillgångsinriktad brottsbekämpning som inledde kapitel 1. Man bör ha i åtanke att förverkande är en särskild rättsverkan som inte kräver samma proportionalitet som påföljderna gör. Huruvida en utökad användning av förverkande stämmer överens med de principer som i övrigt är accepterade i svensk kriminalpolitik är en fråga som återkommer i kapitel 10.

Nedan presenteras verktygen och deras syften. Här studeras främst förarbetena till dessa. Det bör påpekas att de äldre förarbetena till verktygen är svårtydda och syftet med dem är inte alltid enkelt att utreda (se även Lindberg 2009).

Förverkande: 36 kap. 1 § och 1 b § BrB

Redan i de gamla landskapslagarna fanns bestämmelser om förmögenhetskonfiskation, som var ett slags tilläggsstraff vid vissa grova brott. Konfiskationen var främst repressiv, tydligt tillgångsinriktad och kunde omfatta hela eller en del av den dömdes tillgångar. Tar vi några rejäla kliv fram i historien, till början av 1900-talet, fanns det i den allmänna straffrätten olika bestämmelser om förverkande av pengar, som är av särskilt intresse avseende tillgångsinriktad brottsbekämpning (SOU 1944:69). Det var dock inte inom den allmänna straffrätten som förverkandereglerna främst kom att utvecklas utan inom specialstraffrätten (SOU 1960:28). Under lång tid har förverkandereglerna befunnit sig i skuggan av de rent straffrättsliga reglerna. Polis och åklagare har i huvudsak fokuserat på skuldfrågan, varför frågor om förverkande lätt hamnade något i skymundan (SOU 1999:147). Till detta bör tilläggas att förverkandereglerna har varit förenade med ett högt beviskrav, då polis och åklagare har varit tvungna att härleda viss egendom till ett visst brott.

Förverkandereglerna har under 2000-talet fått förnyad uppmärksamhet och utgör i mångt och mycket kärnan i den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Förverkande riktas inte heller enbart mot den enskilde brottsutövaren utan även mot närstående och juridiska personer med vetskap om den brottsliga verksamheten (prop. 2007/08:68, s. 68f.). Förverkandereglerna har dessutom kompletterats och getts ett vidare tillämpningsområde sedan det utvidgade förverkandet introducerades i svensk rätt. Det utvidgade förverkandet skiljer sig från det tidigare genom att polis och åklagare vid grövre brottslighet inte behöver knyta den dömdes tillgångar till ett visst brott, utan det räcker med att göra det klart mera sannolikt att tillgångarna härrör från brottslig verksamhet, än att så inte är fallet.

Syftet med förverkandebestämmelserna har skiftat sedan de infördes. Inom den juridiska litteraturen brukar man kunna urskilja tre syften med förverkande. Det första är förverkande i represivt syfte, vilket får en symbolisk-pedagogisk poäng genom att den

som begått brott även träffas av en ekonomisk påföljd som anknyter till egendom som i allmänhetens ögon förknippas med det begångna brottet.

Det andra är att avvärja den fara som ett föremål kan utgöra. Detta berör främst farliga föremål och är därför inte av direkt intresse för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Det tredje är att förverka vinning av brott som framstår som otillbörlig. Det sistnämnda syftet motverkar möjligheterna till ekonomisk vinning och ser till att ingen kan profitera på sin brottslighet (Thornstedt 1960).

Ofta förefaller dock ett förverkande tjäna mer än ett syfte. Det kan till exempel handla om att avvärja fara kombinerat med syftet att bestraffa. En ännu vanligare kombination är förverkande av otillbörlig vinning som samtidigt fungerar som en form av bestraffning. Denna otydlighet om vilket syfte förverkande ska tjäna framträder tydligt i förarbetena till strafflagen: ”Att bestämmelserna få sin plats i 2 kap., vilket handlar om straffen enligt strafflagen, torde med strafflagens nuvarande uppställning vara ändamålsenligt. Därav får emellertid icke dragas slutsatsen, att förverkande alltid skulle tjäna samma syfte eller följa samma regler som straff i egentlig mening” (SOU 1944:69, s. 67).

I förarbetena till det utvidgade förverkandet framgår syftet tydligare än i dess äldre motsvarighet. Det anförs att utsikten att uppnå ekonomisk vinning är en av de främsta drivkrafterna bakom många brott. Huvudsyftet med det utvidgade förverkandet är att komma åt ekonomiska vinster som görs inom ramen för organiserad brottslighet. När det gäller rättssäkerhetsaspekten framförs att förfarandet är godtagbart eftersom domstolen slutligen ges tillfälle att pröva frågan (prop. 2007/08:68, s. 51).

Att alla verktyg bör ses tillsammans och som en enhet styrks vidare av att departementschefen framhåller vikten av att myndigheterna använder sig av företagsbot. Detta återkommer vi till i kapitel 10. I förarbetena påpekas vidare att den nya förverkandelagstiftningen riskerar att inte ge det önskade utfallet om inte de straffprocessuella tvångsmedlen förbättras och effektiviseras. Här åsyftas bland annat kvarstad, förvar, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation (prop. 2007/08:68, s. 48f.). Detta är intressant då det visar hur regeringen ser på samspelet mellan verktygen. Uttalandet ger stöd till ståndpunkten att regeringen betraktar verktygen som en helhet. Detta diskuteras dock inte vidare i något av förarbetena.

För att säkerställa att förverkandet förblir ett effektivt institut finns ett antal tvångsmedel som alla kan användas för olika typer av förverkanden. Kvarstad används till exempel för att säkerställa ett värdeförverkande medan beslag kan användas för ett sakförverkande. I avvaktan på beslut om kvarstad kan lös egendom tas i förvar. Sammanfattningsvis kan vi när det gäller förverkande ur-

skilja de klassiska syftena inom straffteorin, nämligen de allmänpreventiva och individualpreventiva syftena. Dessutom kan vi urskilja syftet att motverka otillbörlig vinning. Dessa syften återfinns under punkterna 1, 2 och 3 i modellen.

Regeringen tar dock inte upp något om brottsoffrens perspektiv eller rättvisa. I huvudsak handlar det om effektivitet och att minska brottsligheten, dvs. allmänprevention.

Kvarstad: 26 kap. § 1 RB

Till ”säkerställande av det allmännas anspråk på böter eller annan ersättning eller målsägandes fordran på skadestånd” och liknande kan rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud på egendom som tillhör den misstänkte (prop. 1942:5 s. 417). Kvarstad är särskilt viktigt om det kan befaras att den misstänkte har för avsikt att undanskaffa egendomen eller föra ut pengar ur landet. I dessa fall är ett beslut om kvarstad effektivt, men även andra medel kan användas, exempelvis reseförbud.

Syftet med kvarstad är svårt att läsa ut av förarbetena från 1942. Kvarstad kan ses från två skilda perspektiv, ett straffrättsligt och ett civilrättsligt. I propositionen skriver regeringen att kvarstad syftar till att säkerställa det allmännas anspråk. Denna skrivning antyder att det viktigaste är samhällets intresse av att säkra sina medel. Fokus verkar ligga på samhället i stort och inte det enskilda brottsoffret. Det är därför inte helt osannolikt att betrakta kvarstad som ett verktyg som ursprungligen var tänkt för verksamhetsområdena skatt, tull och exekution.

Det tycks inte finnas så många straffteoretiska tankar kring kvarstad, men det står klart att verktyget ändå används i dessa sammanhang. Kvarstaden kan därför ses som ett verktyg som möjliggör att både statens och eventuella brottsoffers intressen tillgodoses. Det kan ses som ett arbetsverktyg för myndigheterna; åtminstone utvecklas inte syftet med kvarstad vad avser den straffteoretiska utgångspunkten (punkt 6 i modellen i avsnitt 2.2.6).

Förvar: 26 kap. 3 § RB

Förvar omnämns som en förberedande åtgärd för kvarstad av lös egendom. I förarbetena från 1942 omskrivs och motiveras inte fenomenet särskilt utförligt. Förvar används för att säkra lösa föremål inför framtida åtgärder. Detta kan vara en del av det tillgångsinriktade arbetet om det avser en lös sak med ett ekonomiskt värde och inte bara ett brottsverktyg eller liknande som saknar ekonomiskt värde på den öppna marknaden (punkt 5 i modellen i avsnitt 2.2.6).

Beslag: 27 kap. 1 och 14 a § RB

För att bestämmelserna om beslag ska bli tillämpliga måste det aktuella föremålet skäligen kunna antas ha betydelse för utredning om brott, vara någon avhänt genom brott eller vara förverkat

på grund av brott (27 kap. 1 § rättegångsbalken). Beslag får ske oberoende av brottets beskaffenhet. Att föremålet ägs av någon annan än den som har det i sin besittning hindrar inte att det tas i beslag. Beslag förutsätter inte heller att någon kan misstänkas för det brott som har föranlett beslaget.

Den som med laga rätt griper eller anhåller en misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får ta sådana föremål i beslag som påträffas vid åtgärden. I andra fall får föremål inte tas i beslag utan föregående beslut av förundersökningsledaren eller åklagaren. Är det fara i dröjsmål får dock åtgärden vidtas av en polisman utan sådant beslut, om det inte är fråga om vissa skriftliga försändelser. I propositionen till det utvidgade förverkandet påpekas vidare att möjligheterna till beslag, kroppsvisitation och husrannsakan bör vara tillämpliga i utredningen inför ett förverkande (prop. 2007/08:68, s. 80f.).

När de brottsbekämpande myndigheterna använder sig av beslag är det främst som ett verktyg i utredningssyfte. Verktyget kan i och för sig användas inför ett utvidgat förverkande, såsom ovan angetts, men det huvudsakliga syftet med beslag är inte att det ska vara ett tillgångsinriktat verktyg. Beslag används i syfte att säkra en lös egendom som har betydelse för en brottsutredning. Verktyget får därför inte alltför stor betydelse för det tillgångsinriktade arbetet (punkt 5 i modellen i avsnitt 2.2.6).

Skadestånd: 2 kap. 2 och 3 § SkadestL

Enligt 3 § skadeståndslagen, SkadestL, ska den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ersätta den skada som kränkningen innebär.

Skadeståndets funktion är främst reparativ. Det talas om kränkningens ersättning, vilket innebär att det är kränkningen och ett lidande som ska ersättas. Skadeståndet handlar således varken om allmän- eller om individualprevention utan snarare om offret och rättvisa och en känsla av upprättelse (punkt 4 i modellen i avsnitt 2.2.6).

Företagsbot: 36 kap. 7 § BrB

Tillkomsten av systemet med företagsbot motiverades av att det dåvarande sanktionssystemet inte var tillräckligt effektivt för att komma till rätta med brott begångna inom näringsverksamhet. Det rådde även bristande proportion mellan de straff som dömdes ut och de ekonomiska intressen som kunde stå på spel för företagen (prop. 2005/06:59, s. 14). Regeringen talade även om att överträdelser i näringsverksamheter ofta är hänförliga till företagets struktur och organisation. Det verkade därför, från en rättvisesynpunkt, otillfredsställande att det är den enskilde som drabbas och inte företaget. Regeringen ville därför genom företagsboten lägga

över ansvaret för mindre överträdelser inom näringsverksamhet på företaget (prop. 2005/06:59, s. 19). Vidare föreslog Företagsbottsutredningen att företagsboten skulle bli företagsböter och att ett straffansvar skulle införas för juridiska personer, men det ansåg inte regeringen var nödvändigt (prop. 2005/06:59, s. 19).

Syftet med företagsboten är därmed huvudsakligen allmänpreventivt. Regeringen tog i samband med propositionen om det utvidgade förverkandet åter upp att företagsboten inte användes tillräckligt.

Betalningssäkring: 46 kap. SFL

I den ursprungliga propositionen till betalningssäkringslagen anförde regeringen att lagen skulle förstärka det allmännas ställning som borgenär vid indrivning av fordran på skatt, tull eller avgift. Tanken var att i en risksituation trygga det allmännas fordran till dess att fordringen betalades på sedvanligt sätt eller drevs in (prop. 1978/79:28, s. 1f.).

Regeringen anförde vidare att skattesystemet bygger på gruppsolidaritet. Om någon kommer undan från att betala skatt drabbar detta direkt de medborgare som betalar sin skatt. Om samhället underlåter att agera mot de individer som undandrar sig sin skyldighet att betala skatt sänder det felaktiga signaler till de andra medborgarna. Myndigheternas kontrollverksamhet beskrivs som meningslös om inte ändamålsenliga verktyg finns för att säkra det ekonomiska utfallet (prop. 1978/79:28, s. 110f.).

Vidare beskriver departementschefen i propositionen hur viktigt det är att samhället ges effektiva instrument för att driva in skatter, tullar och avgifter och hänvisar till dessa fordrings särskilda natur. Staten väljer inte sina gäldenärer, och det är ofta bara gäldenären själv som har total insyn i sin egen ekonomi. Detta kräver att en betalningssäkring ska vara förenad med en särskild förmånsrätt till skillnad från exempelvis kvarstad (prop. 1978/79:28, s. 114f.).

Betalningssäkring kan påstås ta sin utgångspunkt i en fordran. Staten har en fordran på en skatt-, tull- eller avgiftsskyldig medborgare och vill inte riskera att förlora denna. I förfarandet ligger även att samhället bör prioriteras framför andra fordringsägare med anledning av förfarandets särskilda natur. På det viset kan det även hävdas att det rör sig om ett gruppsolidariskt syfte där staten verkar ha större rätt än andra fordringsägare. Vidare förekommer även resonemang om allmänprevention då staten inte vill att medborgarna ska känna sig frestade att skattefuska (punkt 6 i modellen i avsnitt 2.2.6).

Summerat ger flera av verktygen intrycket att lagstiftaren inte har ett specifikt syfte, utan tolkningen av när verktygen kan och bör användas lämnas i stor utsträckning till de brottsutredande myndigheterna. Undantaget är bestämmelserna om det utvidgade förverkandet som har en utförligare skrivning av syftet.

2.2 Syften med den tillgångsinriktade brottsbekämpningen

2.2.1 Inledning

Syftena med den tillgångsinriktade brottsbekämpningen framgår inte av något lagförarbete, men har utvecklats av myndigheter. I detta avsnitt kommer vi att närmare syna denna utveckling.

2.2.2 Eliminera otillbörlig vinning och allmänprevention

Som nämnts under avsnitt 2.1 har de olika verktygen – förverkande, betalningssäkring etc. – olika syften och bygger följaktligen på olika teoretiska grundvalar. De skilda verktygen har också kommit till under olika tidsperioder. De olika syftena är betydligt mer sofistikerade än att enbart handla om belopp.

Frågan är dock om inte varje verktygs syfte delvis förändras när det lyfts in i det nya sammanhanget tillgångsinriktad brottsbekämpning med dess udd att slå mot tillgångar som härrör från brottslig verksamhet. Kanske blir det särskilt tydligt när olika verktyg kombineras med varandra. Vilka syften skulle i så fall dominera när åtgärder motiveras av tillgångsinriktade brottsbekämpningsskäl? Det sammantagna syftet bör vara att *eliminera otillbörlig vinning* (jfr Gallant 2005 och Naylor 1999). Bakom detta skäl ligger den moraliska uppfattningen att samhället inte kan tillåta personer att berika sig genom brott. I stället bygger samhället på att människor ska tjäna sitt uppehälle genom hederlig verksamhet, låt vara att marknadsekonomin ofta tar ut svängarna väl långt, både vad gäller hederlighet och verksamhet.

Som nämnts i kapitel 1 är det framför allt ekonomisk och organiserad brottslighet som leder till otillbörlig vinning, antingen direkt, exempelvis genom inkomster från narkotikaförsäljning, eller genom indirekt vinning till följd av ökad vinst tack vare minskade kostnader, exempelvis genom att inte betala skatt. Det är denna otillbörliga vinning som den tillgångsinriktade brottsbekämpningen riktar sig mot. På det sättet är tillgångsinriktad brottsbekämpning tillbakablickande, även om syftet egentligen främst är att blicka framåt och avskräcka från brott.

Om syftet är att eliminera otillbörlig vinning är det angeläget att ha en realistisk bild av hur mycket som blir kvar när väl drogerna för eget bruk, arvoden till medarbetarna och kostnaderna för löpande konsumtion betalats (Brå 2007:4). Detta lyftes även fram i kapitel 1. Det är vanligt att pengarna rinner mellan fingrarna, och det som myndigheterna lyckas ta kanske ändå representerar en inte obetydlig andel av den otillbörliga vinningens netto. Givetvis är det angeläget att ligga nära de svarta och kriminella bruttoin-

komsterna, men lika lite som myndigheter har stora utsikter att på plats kunna stoppa pågående brottslighet är det möjligt att befinna sig i omedelbar anslutning till penningkranarna (jfr kapitel 3).

2.2.3 Motverka framtida otillbörlig vinning

Om syftet är att eliminera otillbörlig vinning kan det även gälla *framtida otillbörlig vinning* med det nyss nämnda moraliska skälet som grund, och mer handfast brottsförebyggande, att *motverka framtida kriminell verksamhet* (jfr Naylor 1999). Samtidigt som det är moraliskt förkastligt att brottsvinster berikar gärningspersoner riskerar vinsterna att upprätthålla en fortsatt kriminell verksamhet och till och med att utveckla den. Tillgångsinriktade åtgärder leder därför till en ”inkapacitering” av egendom, ungefär på liknande sätt som när gärningspersoner hindras från att begå brott genom fängelsestraff (Levi 2013).

Näringsförbud och att vägra eller återkalla tillstånd eller auktorisationer (exempelvis serverings- eller trafik tillstånd) har också en tydligt framåtblickande avsikt. Det handlar om att försvåra brottslig verksamhet och därmed brottsliga vinster i framtiden.

2.2.4 Att göra det svårare eller mer riskabelt

Som konstaterats finns numera omfattande system för att motverka penningtvätt. Klassisk penningtvätt är en tydlig måltavla för tillgångsinriktade åtgärder eftersom gärningspersonerna strävar efter att genom tvätten skapa en skenbart legitim bakgrund till pengar och annan egendom som härrör från brott. I praktiken tar dock en stor del av penningtvätten i Sverige sikte på att smutsa ner legitima pengar, typiskt sett genom att förvandla medel på bankkonton till kontanter för utbetalning av svarta löner (Brå 2011:7). Definitionen av penningtvätt har blivit så vid att den egentligen omfattar alla former av hantering av svarta och kriminella pengar förutom omedelbar konsumtion (Levi 2013). Det kan därför vara lämpligare att tala om hantering av pengar och annan egendom än om tvätt (Brå 2011:4 och Levi 2013).

Regleringen mot penningtvätt kan betraktas som ett brottsförebyggande inslag i betydelsen att på daglig basis försvåra hanteringen av svarta och kriminella pengar. Penningtvättslagstiftningen med kontrollerande och rapporteringsskyldiga verksamhetsutövare innebär att det *blivit svårare* och *mer riskabelt* för gärningspersonerna (jfr Brå 2011:7 och kapitel 3). Överlag har det blivit svårare och mer riskabelt att förknippas med brott och samtidigt inneha egendom av någon betydelse. Myndigheternas kartläggning har vidgat fältet betydligt – från att tidigare ha letat efter narkotika och vapen till att ställa frågor om vem som äger bilar, båtar och annan egendom (Brå 2008:10).

De svenska förarbetena lyfter fram vikten av tillgångsriktad brottsbekämpning för att försvåra för den organiserade brottsligheten (se kapitel 9). Poliser som funderar i strategier för att bekämpa organiserad brottslighet är också inne på försvårarspåret. Det kan betraktas som ett realistiskt perspektiv. I stället för nollvisioner är målet inte större än att brottsligheten ska försvåras.

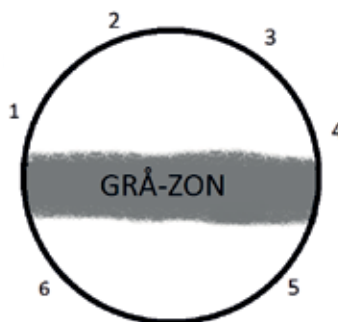
2.2.5 Stärka gruppsolidariteten

På senare år har de ekonomiska kriserna avlöst varandra. Arbetslösheten ligger på en för svenska förhållanden hög nivå. Pensioner och transfereringar hänger inte med i den allmänna prisuppgången. I dessa ständiga kristider är det särskilt utmanande att gärningspersoner berikar sig genom brott. Att myndigheterna tar de svarta och kriminella vinsterna på stort allvar kan därför betraktas som ett led i en samhällelig krisbearbetning. I kapitel 7 beskrivs arbetet med fordringar och krav. De olika verktygen nagelfars och författarna belyser vikten av samarbete mellan de olika myndigheterna. I kapitel 8 kartlägger författarna samarbete och verktyg i ett internationellt perspektiv.

2.2.6 Sammanfattning av syftena med den tillgångsriktade brottsbekämpningen

I nedanstående modell som presenterades inledningsvis i detta kapitel har vi renodlat sex olika grupper av syften med den tillgångsriktade brottsbekämpningen. Punkterna 1–6 utgör sex olika syften med den tillgångsriktade brottsbekämpningen. Olika syften kan gå in i varandra.

1. Allmänprevention
2. Individualprevention
3. Hindra otillbörlig vinning
4. Reparativ effekt
5. Säkra fordringar
6. Skapa gruppsolidaritet

Av genomgången ovan kan vi se att syftena med den tillgångsriktade brottsbekämpningen återfinns vid de olika verktygen. Det är dock endast vid förverkandeverktygen som fler syften än ett återfinns.

Nedanstående fråga lämnas till vidare utredning:

Hade det blivit bättre om man använt sig av ett klart syfte med tillgångsinriktad brottsbekämpning som tidigare, aktuella och förebygga framtida tillgångar som härrör från brottslig verksamhet och med en klar reglering av de olika verktyg som myndigheterna har att tillgå? Dessa skulle vara samlade i ett och samma regelverk.

Vi återkommer till detta i kapitel 10.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Besöksförbud*. Rapport 2007:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen?* Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning*. Rapport 2008:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Penningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet Brå (2011). *Storskaliga skattebrott. En kartläggning av skattebrottslingens kostnader*. Rapport 2011:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Dir. 1990:66 *Tilläggsdirektiv till kommittén (1989:01) om ideell skada*. Gallant 2005
- Gallant, M. (2005). *Money Laundering and the Proceeds of Crime*. Cornwall: Edward Elgar publishing.
- Levi, M. (2013). *Drug law enforcement and financial investigation strategies*. London: International Drug Policy Consortium.
- Lindberg, G. (2009). *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* Stockholm: Karnov Group.
- Naylor, R.T. (1999). Wash-out: A critique of follow-the-money methods i crime control policy. I: *Crime. Law & Social change*, nr 32, s. 1–57.
- Skatteförfarandelag (2011:1244) SFL
- SOU 1944:69. *Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten*. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P.A. Norstedt & Söner
- SOU 1960:28. (Thornstedt 1960) *Förverkande på grund av brott*. Stockholm: Idun.
- SOU 1999:147. *Effektivare förverkandelagstiftning*. Stockholm: Fritzes.

Träskman, P-O. (2013) *Det rätt och skäl ikke är, det kan icke heller vara lag*” Något om oskäligt förverkande. I: Festskrift till Josef Zila. Västerås: Edita.

Prop. 1942:5 *Förslag till Rättegångsbalk.*

Prop. 1978/79:28 *Förslag till lag om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter m.m.*

Prop. 2000/01:68 *Ersättning för ideell skada.*

Prop. 2005/06:59 *Företagsbot.*

Prop. 2007/08:68 *Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet.*

Kapitel 3

Svart och kriminell ekonomi

Johanna Skinnari, Brottsförebyggande rådet

I detta kapitel ska vi titta närmare på den ”kriminella” ekonomin. I vilken form finns tillgångar från brott och vilka syften fyller de? Vilka har dessa pengar och egendomar? Hur döljer de sina tillgångar från myndigheterna? Kapitlet baseras på forskning och myndigheternas egna lägesbilder och analysrapporter.

3.1 Vad kännetecknar ”kriminell” ekonomi?

I den kriminella miljön kan medbrottslingar, konkurrenter på illegala marknader och myndigheter utgöra ett hot mot tillgångarna. Stölder och svinn är frekventa problem inom vissa kriminella nätverk (jfr Brå 2007:4). Inte minst myndigheterna är duktiga på att spåra pengar på konton. Det innebär att en vanlig strategi inom den ”kriminella” ekonomin är att inte låta transaktionerna lämna spår i de legala systemen. Det enklaste sättet upplevs vara att hantera pengarna helt utanför bankvärlden, det vill säga i kontant form. Inom i princip all brottslig verksamhet vill de flesta aktörer att i alla fall något betalningsled utgörs av kontanter (jfr Rikskriminalpolisen 2010:2, Brå 2007:4, Brå 2011:7). Alternativ med anonyma virtuella betalningsmedel som bitcoin har på senare tid uppmärksamats av myndigheterna (se exempelvis Skatteverket 2014).

Dessutom går det mesta som personerna önskar sig att köpa med kontanter. Den holländske forskaren Petrus van Duyne (m.fl. 2003) använder termen akvarieekonomi för att illustrera att den största delen av intäkterna från brott stannar i kriminella miljöer. Det handlar dels om återinvesteringar i brottsligheten, dels om konsumtion av obeskattade eller rent av illegala varor och tjänster.

När bolag används för brottsligheten förekommer dock transaktioner på konton oftare, vilket är vanligt inte minst vid ekonomisk brottslighet (jfr Brå 2011:7, se även Engdahl 2010). Även vid utlandsbetalningar av exempelvis narkotikapartier förekommer att pengar överförs genom banktransaktioner eller informella betalningsförmedlare (Brå 2007:4, Brå webbrapport 2006:2, Rikskriminalpolisen 2010:2). När verksamheten går ut på att tillgodose illegala marknader med varor från utlandet finns ett behov av växlingskontor för att få fram rätt valuta. Dessa växlingskontor är belägna i Sverige eller i utlandet (Brå 2011:7).

I stället för växlingskontor – där någon måste exponera sig och riskerar att bli rapporterad till Finanspolisen eller en utländsk motsvarighet – föredrar vissa organisationer att transportera kontanter både inom och utom landet (Brå 2011:7, jfr Finanspolisen 2012, jfr Ekobrottsmyndigheten 2012, Rikskriminalpolisen 2010:2, Brå 2005:11). Det förekommer vid olika former av ekonomisk och organiserad brottslighet, alltifrån narkotika och människohandel till svartarbete (Brå 2007:4, Brå 2011:7, Brå 2008:24).

Kontanterna används primärt till tre saker, a) betalningar i den brottsliga verksamheten, b) konsumtion och i viss mån till c) investeringar på en legal marknad.

3.1.1 Betalningar viktiga för verksamheten

Det finns visserligen organisationer med både ambition och konkreta affärsplaner att långsiktigt handla med svarta och illegala varor och tjänster. Detta gäller särskilt vid ekonomisk brottslighet, där svarta affärer ofta bedrivs parallellt med helt laglig och beskattad verksamhet (jfr Brå 2011:7, jfr Brå 2006:6, Ekobrottsmyndigheten 2013). De flesta aktörer inom organiserad eller ekonomisk brottslighet har dock varken strategier eller resurser för långsiktighet utan tar de uppdrag som bjuds. Aktörer som verkar på kort sikt har inte samma behov av att arbeta upp förtroende och vårda kundrelationer, utan kan sko sig på andras verksamhet. Det medför risker för stölder och att man lurar affärspartner på betalningar (Brå 2007:4, Brå 2011:7, Brå 2012:6). Därför kännetecknas kortsiktiga affärsrelationer av kontant betalning vid leverans. Förtroendet för framtida betalningar är ofta lågt.

För att kunna sköta sina betalningar och bibehålla förtroendet satsar vissa aktörer på att försöka ha ett kontantlager (Brå 2011:7, Brå 2007:4, van Duyne och Levi 2005). En vanlig situation är att kontanter samlas in/ihop inför betalningar. Det handlar om allt från betalningar av stora partier av illegala varor till avlöning av svartarbetare. Denna process kan ta några dagar och involvera flera besök på växlingskontor eller hos kunder för att hämta upp delbetalningar.

Forskningen är rik på exempel där organisationer måste anstränga sig för att samla ihop tillräckligt med pengar för en överenskommen betalning (Brå 2007:4, Brå 2011:7, jfr Brå 2008:24). Inom exempelvis narkotikabrottslighet har delbetalningar av partier stor betydelse för att bevara en god relation med leverantören. Konsekvenserna av uteblivna betalningar är avbrutet samarbete och ibland indrivning och svartlistning. Det resulterar i dåligt rykte som ofta sprids vidare till fler än den egna leverantören (Brå 2007:7, Brå 2007:4, Brå 2012:6). Faktum är att forskningen antyder att det är mycket vanligt att krediter missköts inom narkotikahandeln (Brå 2007:4, Brå 2005:11, van Duyne m.fl. 2003,

Desroches 2005). Betalningsproblemen fortplantar sig uppåt i distributörsleden, tills de når någon med pengar i ”lager” – ibland ända upp till den högnivådistributör som importerat partiet (Brå 2007:4, Brå 2007:7).

Betalningsproblem riskerar att öka upptäcktsrisken, eftersom normala säkerhetsrutiner ofta frångås i sådana akuta situationer. Ett vanligt exempel är att man tar kontakter som normalt undviks eller att man brister i säkerhetsrutinerna vid telefonsamtal (Brå 2005:11, Brå 2007:4). Forskningen antyder också att det pratas mer om opålitliga affärspartner. När varningar om en persons opålitlighet florerar på marknaden ökar också myndigheternas chanser att få upp ögonen för personens brottslighet.

Trots de besvär och risker som betalningsproblem medför är krediter oundvikliga på narkotikamarknaden. Detta eftersom det är riskfyllt, inte minst i form av fängelsestraff, att inneha narkotika för vidareförsäljning. Genom att erbjuda t.ex. halva partiet på kredit säljer distributören inte enbart mer narkotika, utan även större poster, vilket innebär färre kunder och indirekt lägre risk (Brå 2007:4, Brå 2007:7). En bonus med att ge goda kreditvillkor sägs också vara att man binder upp en kundkrets. En uppenbar risk med kunder som har stora skulder till en viss distributör är dock att kunden tipsar myndigheterna om distributören (Brå 2007:7). Med andra ord kan betalningsproblemen orsaka fler svårigheter (exempelvis skuldsättning) som underlättar för myndigheterna.

3.1.2 Ekobrottslingar har svårare att parera betalningsproblem

Eftersom betalningsproblem är vanliga får narkotikadistributörerna träna på att lösa problemen. För ekobrottslingar är bilden delvis annorlunda. Forskningen innehåller exempel på närmast sönderstressade ekobrottslingar som tillhandahåller osanna fakturor och omvandlar pengar på konto till kontanter för betalning av bland annat svart arbetskraft (penningmaskering, se Brå 2011:7, Brå 2007:27). Skälet till stressen är att de nekats kontantuttag på växlingskontor och banker. De vill inte stöta sig med sina uppdragsgivare, eftersom de räknar med att organisatörer som hantlar sådana belopp har resurser att köpa indrivning från kriminella (jfr Brå 2012:6, Brå 2012:12). Om uppdragsgivaren inte får kontanterna som utlovats finns en uppenbar risk att ett dussin byggnadsarbetare står och ilsknar till på en arbetsplats, där huvudentreprenören skrivit etiska riktlinjer och verkar för schyssta villkor i branschen (jfr Brå 2011:7). Med andra ord måste sådana betalningsproblem undvikas för att ekobrotten inte ska upptäckas.

Ekobrottslingar har också stött på en del problem med förbättrad implementering av åtgärder mot penningtvätt (Brå 2011:7, jfr Brå 2011:4). Till skillnad från exempelvis narkotikabrottslingar är de

dock inte lika vana vid att medbrottslingar försöker ge sig av med pengarna eller att uppdragsgivare och beställare inte betalar för sina tjänster. Narkotikadistributörer kan inte komma runt att slutkunden är missbrukare och att det dessutom är svårt att hitta pålitliga medbrottslingar för en helt kriminell verksamhet (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2005:11). Ekobrottslingarnas huvudsakliga uppdragsgivare eller kund utgörs av företag i det legala samhället med betydligt bättre betalningsförmåga. Dessutom kan dessa brottslingar delvis rekrytera medarbetare från sin legala och beskattade verksamhet (jfr Brå 2011:7, Brå 2007:27). Det innebär att ekobrottslingarna inte har fått samma övning i att lösa störningar i betalningsströmmarna och att myndigheternas åtgärder rimligtvis slår hårdare mot dem. De vanligaste betalningsproblemen beror på att finansiella institutioner nekar till misstänkta transaktioner vilket leder till kontantbrist hos skattebrottslingarna, i vissa fall så allvarlig att de inte kan ta vissa uppdrag (Brå 2011:7).

Kontantbristen leder till att ekobrottslingar tvingas prova nya lösningar. Dessa inkluderar att organisatören själv försöker göra kontantuttag, med risk att rapporteras till Finanspolisen för den misstänkta transaktionen (Brå 2011:7). Det förekommer också negativa saldon på bolagskonton då medhjälparna tagit ut pengar som ännu inte kommit in på kontot (Brå 2011:7). Förutom en udda transaktion blir följderna också extra utgifter i form av övertrasseringsavgifter. I andra fall leder akut kontantbrist till att de osanna fakturorna, som utgör ett led i penningmaskeringen, ”betalas” långt efter utsatt förfallodatum. Myndigheterna kan därför identifiera en del osanna fakturor, eftersom ekobrottslingar trots sena betalningar slipper dröjsmålsavgifter, eller genom att de ”betalar” fakturorna långt före förfallodatum.

Vid både ekobrott och narkotikabrott finns således stora möjligheter att försvåra den kriminella verksamheten genom tillgångsinriktad brottsbekämpning som stör betalningar. Det gäller dock inte för alla brottstyper. Vid människohandel för sexuella ändamål finns inte samma typ av stora betalningar. Där handlar det snarare om ”dagskassar” som skickas till utlandet med jämna mellanrum (Brå 2008:24, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). De krediter som möjligen finns rör ofta de prostituerades resekostnader, och i den mån de inte betalat själva får de arbeta in pengarna. Således är det knappast organisatören som tar den stora ekonomiska risken, utan de prostituerade, som dessutom befinner sig i ett tydligt underläge. Här är således utrymmet för tillgångsinriktad brottsbekämpning betydligt mindre.

3.1.3 Målet med verksamheten är konsumtion

Forskningen betonar att det är så grundläggande att kunna konsumera att det av vissa ses som en naturlig del av en kriminell livs-

stil (Hall, Winlow och Ancrum 2008, Brå 2011:7, Zaitch 2002, jfr Ekobrottsmyndigheten 2012, jfr Rikskriminalpolisen 2010:2, Rikskriminalpolisen 2005:2b). Att konsumtion är målet med den brottsliga verksamheten illustreras av att narkotikadistributörer, enligt en studie, ser konsumtion (av brottsvinster) som en verksamhetsrelaterad kostnad (Brå 2007:4). Konsumtionsobjekten varierar, men innefattar ofta restaurangbesök, resor, kläder, spel, fordon, smycken och olika presenter till anhöriga (Brå 2011:7, Junninen 2006, Hall, Winlow och Ancrum 2008, Larsson 2006, Brå 2007:4, Rikskriminalpolisen 2010:2, Engdahl 2010).

På illegala marknader köps narkotika för egen användning, men pengar går också till illegala spel, sexköp, stöldgods och i vissa fall vapen (Brå 2007:4, jfr Ekobrottsmyndigheten 2013, Rikskriminalpolisen 2010:2). Konsumtionen upplevs som lustfylld och kompenserar för den hårda och stressiga livsstil som ett kriminellt liv i övrigt innebär. När förtjänsten går ner försöker vissa aktivt hitta alternativa verksamhetsområden, ibland på illegala marknader, ibland i det legala näringslivet. Så viktigt är det ekonomiska utrymmet för konsumtion. Generellt är de konsumtionsvilliga personerna dock inte särskilt fästa vid sina pengar, de går snabbt åt, och när de är slut försöker man tjäna nya pengar. Pengarna har med andra ord bara ett värde om de *används*.

Särskilt ekobrottslingar uppger ibland att de inledde brottsligheten för att försöka bibehålla sin livsstil och position i samhället (Engdahl 2010, Alalehto 1999, jfr ISF 2011:12). Även personer inom organiserad brottslighet använder konsumtion för att skapa en bild av sig själva som framgångsrika. Det är dock viktigt att myndigheterna inte köper den bilden och likställer personer med dyra kläder och vanor med viktiga spelare inom kriminella miljöer. Vissa personer lägger sina pengar på saker som syns, men lever i övrigt mycket enkelt (Larsson 2008, Hall, Winlow och Ancrum 2008). Andra lånar pengar eller missköter sina betalningar till leverantörerna för att tillfredsställa sina "konsumtionsbehov" (Brå 2008:24, Brå 2007:4).

I den mån konsumtionen sker med kontanter blir personerna synliga, i alla fall i den utsträckning de gör sina inköp från legala och seriösa företag. Att döma av Finanspolisens årsrapporter rapporteras få konsumtionsbetalningar; här finns således en outnyttjad potential för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen (se Finanspolisen 2012, Brå 2011:4). Det ska dock noteras att enbart vissa branscher är ålagda att rapportera. Exempelvis restaurangbranschen, där mycket av dessa svarta pengar konsumeras, är undantagen. Poliser som arbetar i eller i anslutning till krogmiljön borde dock rimligen kunna få en del information eller själva identifiera intressanta aktörer genom de misstänkta konsumtionsmönstren om de arbetar tillgångsinriktat.

3.1.4 Investeringar i nya brott

I synnerhet aktörer som har en långsiktig strategi på illegala marknader återinvesterar en del av omsättningen i nya kriminella projekt (Brå 2007:7, Brå 2008:24, Brå 2007:4). I vissa fall sker det genom att kontanter samlas på hög för att sedan användas till att köpa nya partier av kriminella varor eller bekosta en utvidgning av verksamheten. En finsk studie av organiserade brottslingar anger att cirka en tredjedel av vinsten återinvesteras i nya brott (Junninen 2006). Även om denna andel säkerligen varierar mycket mellan olika brottstyper och individer illustrerar uppgiften att vissa organisationer samlar betydande belopp för att begå nya brott.

Några poliser som intervjuats i olika Brå-projekt nämner att organisationer utan tillgångar kan låna pengar till att utvidga eller starta upp ny kriminell verksamhet. I viss utländsk forskning finns uppgifter om finansiärer som, enkelt förklarar, investerar i andra personers brottsupplägg (Adler och Adler 1992, Brå 2005:11). Enstaka exempel finns också från Sverige, men i vissa studier finns uppgifter om att det knappast förekommer (Brå 2005:11, Brå 2007:4). Med andra ord spelar finansiärer sannolikt en marginell betydelse. Något vanligare är uppgifter om en grå lånemarknad. Där lånar organisationen pengarna från en mindre nogräknad långgivare, och betalar ränta. Lånen kan även gälla en legal sidoverksamhet, som ett restaurangköp eller liknande (Brå 2012, Brå 2012:12, Brå 2006:6). Om affärerna inte bär sig innebär detta missnöjda finansiärer och långgivare som sannolikt inte drar sig för att anlita en indiviärare (jfr Brå 2012:12, Mayer 2012).

3.1.5 Investeringar i legal verksamhet för de mest drivna

Det finns även exempel på personer som förvisso har en hög omsättning i sin kriminella verksamhet men ändå får pengar kvar när alla utgifter är betalda. Vissa investerar i företag för att en dag kunna lämna det hårda livet som kriminell (Brå 2007:4, Junninen 2006). Ambitionen i dessa fall är att hålla företagen separerade från brottsligheten. Det är dock inte alltid enkelt – av två skäl. För det första är det lättare sagt än gjort att starta ett eget företag. Regler ska följas, deklarationer lämnas in, skatter betalas och diverse blanketter fyllas i. Om verksamheten inte är lönsam ligger det nära till hands att ha kvar en fot på en illegal marknad och där genomföra mindre uppdrag eller projekt för att få in pengar till att rädda företaget (Brå 2007:4). För det andra löper företagare som har kontaktytor mot kriminella en förhöjd risk att bli utsatta för utpressning i olika former (Brå 2012:12).

De startade företagen finns ofta i sektorer som ägaren känner till, antingen genom sin livsstil eller av egen arbetslivserfarenhet (Brå 2007:4, Larsson 2006). Dessutom är det statushöjande att

äga vissa företag, som krogar i rätt områden. Vid sidan av restaurangbranschen görs investeringar i byggföretag, bilverkstäder, detalj- och butikshandel med livsmedel och import- och exportfirmor (Brå 2007:4, finsk studie i van de Bunt och van der Schoot 2003). Exempel finns också på investeringar i fastighetsbranschen eller hälso- och skönhetsalonger (Brå 2007:4). Merparten av dessa sektorer är kontantbranscher; samtliga är kända antingen som riskbranscher för skattebrott eller penningtvätt (Skatteverket 2006:4, RRV 1998:29, Brå 2011:7, Brå 2011:4).

Företag etableras, sparande startas och fastigheter köps både i Sverige och i utlandet (Brå 2007:4, Fabre 2003, van Duyne och Levi 2005, jfr Ekobrottsmyndigheten 2012, Finanspolisen 2012). Det förekommer att köpen sker kontant, men trots detta rapporterar få mäklare i Sverige misstänkta transaktioner till Finanspolisen (Brå 2011:4, Finanspolisen 2012). Även här finns således ett utrymme att förbättra underrättelseflödet, denna gång i fråga om investeringar med kriminella pengar.

3.2 Vilka har tillgångar som finansierats av brott?

Den kanske tydligaste slutsatsen av tidigare forskning är att inkomsterna från brott är mycket skevt fördelade. Vid organiserad brottslighet, oavsett inriktning, medverkar vanligen ett större antal personer. De som bygger upp störst tillgångar är vanligtvis organisationer, distributörer som hanterar större partier och nyckelpersoner med spetskompetens (Brå 2007:4, Brå 2007:7, Brå 2011:7, Korsell, Skinnari och Vesterhav 2009, Korsell, Vesterhav och Skinnari 2011). De som får minst utbyte är de mest utbytbara medhjälparna som kurirer, personer som ansvarar för inrikes transporter av illegala varor, målvakter i konkursmässiga bolag och personer i kriminella nätverk och grupperingar som utför andra riskfyllda uppdrag. Dessa personer får enbart uppdrag då och då och har sål-lan regelbundna inkomster från brott.

Generellt visar forskningen att ju längre från det legala samhället, desto sämre förhandlingsläge befinner man sig i. Ett undantag är möjligen indrivare, som i vissa fall driver en lönsam verksamhet, av just det skälet att de är kända för att vara våldsamma (Brå 2007:4, Brå 2012:12). De säljer sina tjänster till andra personer, både inom och utanför den kriminella miljön, och har en stark förhandlingsposition. Ofta motsvarar deras arvode, eller vinst om de köper skulden, åtminstone halva beloppet som ska drivas in (Brå 2012:12, Brå 2007:4). De kan lägga på mer eller mindre ränta på beloppet. En risk med att lägga på för hög ränta är dock att man inte får betalt alls (jfr Brå 2012:12, Mayer 2010). Dessutom har indrivarna förhållandevis låga omkostnader för sina brott. För

många personer med ett skrämselfkapital är dock indrivning snarare ett extraknäck när pengarna är slut, än en heltidssyssla.

3.2.1 Mest tillgångar hos organisatörer och specialister

I den mån verksamheten går med vinst hamnar pengarna främst hos distributörer och organisatörer. En viktig kategori specialister i detta sammanhang är juridisk eller finansiell expertis som ger råd om penningtvätt eller olika ekobrottsupplägg (Brå 2011:7). Dessa specialister är också vida kända i utländsk forskning (Di Nicola och Zoffi 2004, Lankhorst och Nelen 2004, van de Bunt och van der Schoot 2003, Reuter och Truman 2004, van Duyne och Levi 2005). Det kan röra sig om personer med formell utbildning och anställning som jurister eller ekonomer på privata företag. I andra fall är det personer som själva glidit in i ekobrott och lämnat sina helt legala uppdrag. En uppenbar risk med att anlita en rådgivare är dock att man blir lurad. Det finns exempel på personer som betalat rådgivare höga avgifter för att komma undan vinstskatt på uttag ur eget bolag (jfr Brå 2011:7). Det förekommer till och med att avgifterna till rådgivaren blivit högre än det skattebelopp som personen ville undkomma.

Att tillgångarna tillhör organisatören betyder inte med nödvändighet att de förvaras hos denne. Kontanter lämnas hos nära barn- och domsvänner, släktingar – ibland utanför en kriminell miljö – samt hos nära brottskompanjoner. Poängen är att det är en person som man har mycket stort förtroende för, eftersom pengar är stöldbegärliga (Brå 2007:4, Rikskriminalpolisen 2010:2, Korsell, Skinnari och Vesterhav 2009). I vissa situationer behöver förvararen inte ens vara medveten om att väskan som huvudmannen har lämnat på vinden eller i annat förvaringsutrymme innehåller kontanter. I andra fall har förvararna åtminstone goda skäl att tro att de förvarar något som har koppling till kriminell verksamhet.

På samma sätt som att anhöriga ibland förvarar kontanter eller upplåter konton åt organisatören, står de ibland som ägare till företag och fastigheter. I vissa fall är det rena bulvanförhållanden, något som återkommer i nästa avsnitt om hur man döljer sina tillgångar. I andra fall har organisatören helt enkelt köpt ett företag eller en fastighet åt en anhörig. Exempel finns med skönhets- och salonger som köptes av huvudmän för svarta pengar, men sedan drevs av deras flickvänner (Brå 2007:4, Brå 2011:7).

3.2.2 Ekobrott mer lönsamt än traditionell brottslighet

Såväl svensk som internationell forskning betonar att ekobrott innebär större vinster än traditionell brottslighet som narkotikabrott, häleri eller människohandel (Brå 2011:7, Skinnari 2008, Skinnari och Korsell 2006, van Duyne och Levi 2005, jfr Eko-

brottsmyndigheten 2013). Två förklaringar som anges är 1) att ekobrottslingar driver i grunden legal verksamhet som gör att de i större utsträckning kan utnyttja samhällets strukturer för att skydda och möjliggöra brottsligheten och 2) att ekobrottslingar ofta har större kapacitet, både i termer av egen kunskap och förmåga att rekrytera lämpliga medarbetare.

Den högre kapaciteten handlar framför allt om att många ekobrottslingar är mycket dugliga företagsledare (se exempelvis Brå 2011:7). Vissa driver en schysst verksamhet, men kompletterar detta med en svart sida, där intäkterna ska ge en guldkant på tillvaron. Andra ”glider” in i ekobrott för att rädda en verksamhet som går dåligt. Oavsett hur de gick in i brottsligheten gäller att om vinsterna av den brottsliga delen minskar, ökar incitamenten att driva hela eller betydligt större delar av verksamheten vitt. Här har med andra ord tillgångsinriktad brottsbekämpning potential att driva tillbaka ekobrottslingar in i vit verksamhet.

Även om lönsamheten i den svarta eller kriminella verksamheten beror på en mängd olika faktorer, finns en generell slutsats att dra: Det är i princip omöjligt att maximera lönsamhet och minimera risk samtidigt. Förutom att det ökar stress och problem i tillvaron, för olika säkerhetslösningar också med sig direkta kostnader. Temat för nästa avsnitt är hur man döljer sina tillgångar från myndigheterna.

3.3 Hur döljer man tillgångarna från myndigheterna?

I detta kapitelns första avsnitt delades hanteringen av tillgångar upp i tre faser: betalningar i den kriminella verksamheten, konsumtion och investeringar. Typiskt sett försöker man alltid att dölja betalningarna, då de är en del av själva brottsligheten. Som redan framgått är den vanligaste strategin att hålla betalningarna utanför konton och i kontant form. I synnerhet betalningar för riskfyllda och synliga tjänster, som kuriruppdrag, svartarbete eller indrivningar sker i princip alltid i kontant form. Här används ofta mellanhänder som genomför betalningarna och samtidigt skyddar huvudmännens inblandning (jfr Brå 2007:4, jfr van Duyne och Levi 2005). En organisatör av svartarbete kallade dessa viktiga mellanhänder för brandväggar (Brå 2011:7). Brandväggen är en person som får en extra riskpremie för att framstå som huvudman och skydda dem som finns innanför väggen om myndigheterna börjar nysta i brottsligheten. Ett problem med detta förfarande är att de som styr verksamheten har svårt att kontrollera vad som händer utanför brandväggen. Risken är stor att svartarbetet är bristfälligt utfört och uppmärksammas av kunder, vilket kan få myndigheterna på spåret innan bolagen hunnit avvitrats i flera målvaktsled (Brå 2011:7).

En skillnad mellan ekonomisk och traditionell brottslighet är att man i det senare fallet vill dölja hela betalningen, för att varan eller tjänsten hela tiden är illegal. Vid skattebrott uppstår brottet först när deklARATIONER inte ges in, vilket innebär att de betalningar som i andra fall varit känsliga, här kan ske helt öppet. Förfarandet liknar traditionell penningtvätt då betalningarna ska döljas i normala kontoflöden, och svarta och vita pengar ska blandas tills ursprunget blir oklart, men kan framställas som legitimt. När myndigheterna identifierar skattebrottet ska spåren till personerna innanför brandväggen ha kallnat.

I konsumtions- och investeringsfaserna handlar det inte så mycket om att dölja egendomen som vem den tillhör. Organisatörerna vill kunna köra sina bilar, bo i sina fina hus och titta på sin storbilds-tv. Som redan framgått är en vanlig strategi att låta anhöriga eller nära vänner på pappret stå som ägare till fordon, fastigheter eller annan värdefull egendom (Brå 2007:4, Kopp 2004). Aktörer med ett stort konsumtionsbehov kan dölja detta och sin egendom genom att leva återhållsamt i Sverige, men spendera betydligt större summor i utlandet (Brå 2007:4, jfr Junninen 2006).

När vinsterna är stora använder vissa organisatörer rådgivare för att placera pengarna säkert, både från personer som vill stjäla medlen och från myndigheter som arbetar med tillgångsriktad brottsbekämpning. Detta kan dock vara lättare sagt än gjort. I vissa fall skapas utlandsbaserade upplägg med bolag där syftet är att undgå vinstbeskattning och dölja de verkliga ägarförhållandena (jfr Brå 2011:7, Rikskriminalpolisen 2010:2). Vissa söker rådgivare med formell kompetens och till och med anställning i ett seriöst finansiellt eller juridiskt företag, både för sin egen säkerhet och för att ge investeringarna en legitim yta och dölja dem för myndigheterna.

En uppenbar risk är dock att pengarna inte enbart döljs för myndigheterna utan också försvinner på vägen. Vi har i vår forskning om ekobrott stött på några ekonomer som placerat andras pengar i utlandet och i sin tur lurats av en utländsk agent (i projektet Brå 2011:7). Det blir också svårt för kunden att ta myndigheterna till hjälp för att få tillbaka pengarna; dessa pengar finns ju officiellt sett inte. Personer inom kriminella gäng och grupperingar med ett högt skrämselkapital brukar i lägen då pengarna försvinner förlita sig på sin förmåga att driva in dem. Skrämselkapitalet har dock tämligen lokal laddning. Det finns intervjuexempel på hur utländska placerare ignorerat de kriminella symboler som fungerat på svensk mark och helt enkelt struntat i betalningskrav. Dessa oseriösa placerare kan dessutom anlita egna ”muskler” och hota tillbaka. Detta ökar riskerna, och därmed även oviljan bland indrivare verksamma i Sverige, att ta på sig uppdraget (jfr Brå 2012:12). De vill veta vad de ger sig in i, vilket är svårt att få utrett i dessa fall.

3.4 Varför använda tillgångsinriktad brottsbekämpning?

Tidigare i denna volym har de rättsliga grunderna för tillgångsinriktad brottsbekämpning presenterats. Vad har forskningen om kriminell ekonomi att berätta om metodens potential?

3.4.1 Prioritera betalningar för att störa verksamheten

Denna analys av den kriminella ekonomin talar för att myndigheterna framför allt ska prioritera betalningar i den kriminella verksamheten. Förutom att detta ligger närmast själva brottsligheten skapar det en helt annan turbulens än att minska utrymmet för organisatörer att gå på krogen eller köpa märkeskläder. Vid betalningsproblem börjar leverantörer klaga, förtroendet skadas och lojaliteten kan brista. Indrivare och andra synliga aktörer kan dyka upp. Med andra ord ökar möjligheterna för myndigheterna att få information om den kriminella verksamheten.

3.4.2 Prioritera konsumtion för att stärka laglydig allmänhet

Om syftet med tillgångsinriktad brottsbekämpning också är att stärka laglydiga medborgare i förvissningen om att brott inte lönar sig är konsumtion och investeringar också viktiga att prioritera. Att komma åt de pengar som används till konsumtion tar bort guldanten och får möjligen bågaren att rinna över för redan hårt pressade kriminella. Risken är dock att de fortsätter med brott för att få in nya pengar eftersom konsumtionsberoendet är grunden för en hel del av brottsligheten.

3.4.3 Prioritera investeringar för att testa anhörigas lojalitet

När även investeringar försvinner riskeras lojaliteten hos anhöriga, som varit mer eller mindre medvetna om brottsligheten. En organisatör påpekade att hans fru måste ha insett att deras hus och övriga livsstil bekostades av brottspengar (Brå 2011:7). Det var inget problem för henne förrän pengarna uteblev, då började hon störa sig på mannens affärer. Både Skatteverket och Försäkringskassan får en hel del tips om brottslighet från tidigare sambor/makar som är missnöjda efter en bodelning eller helt enkelt vill skada sin f.d. partner (Brå 2011:7, ISF 2011:12). Men anhöriga kan även spela en viktig roll genom att pressa personen att lämna brottsligheten eller att lämna uppgifter till myndigheterna. Kanske finns förutsättningar att få anhöriga att sätta stopp för brottsligheten om fördelarna de åtnjuter tas bort genom tillgångsinriktad brottsbekämpning?

3.4.4 Öka kostnaderna genom en bild av aktiv tillgångsinriktad brottsbekämpning

Kritiker av tillgångsinriktad brottsbekämpning räknar ofta på hur lite pengar myndigheterna faktiskt lyckas dra in. Om man utgår från situationen på de illegala och svarta marknaderna är dock det viktigaste att skapa en bild av effektiva myndigheter som prioriterar tillgångsinriktad brottsbekämpning. I studien om narkotikabrottslighetens ekonomihantering var det slående hur många intervjupersoner som hade stor respekt för Kronofogdemyndigheten (Brå 2007:4). Erfarenheten var liten av att polis och åklagare faktiskt tog deras pengar, men de med skulder visste av erfarenhet att kronofogdar knackade på dörren. Det ledde till att man prioriterade sådana betalningar, men inte ansträngde sig särskilt mycket för att dölja egendomen för polisen.

När liknande historier om tillgångsinriktad brottsbekämpning i vidare mening börjar florera, drar nog vissa aktörer slutsatsen att det är dags att anpassa sig och lägga större resurser på att dölja sina tillgångar. Man bör inte sticka under stol med att myndigheterna må prioritera att gå på betalningar i den kriminella verksamheten, men det kan vara svårt att nå resultat i enskilda ärenden. Det är dock sekundärt. Om ryktena går om effektiva myndigheter som kommer åt tillgångar upplever också aktörerna en ökad upptäcktsrisk och drar på sig fler säkerhetskostnader som följd. Experter ska ha sina procent på tvättade, maskerade eller placerade pengar. Dessutom kanske dessa rådgivare drar i väg med pengarna. Här ligger den verkliga potentialen för tillgångsinriktad brottsbekämpning.

Referenser

Alalehto, T. (1999). *Motiv eller tillfälle? En studie om ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen*. Stockholm: Atlas.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*. Rapport 2005:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Penningtvätt och finansiering av terrorism. Kunskapssammanställning av betalningssystemens användning*. Webbrapport 2006:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2006). *Häleri: Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden*. Rapport 2006:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie om narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Narkotikadistributörer. En studie av grossisterna*. Rapport 2007:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Organiserat svartarbete i byggbranschen*. Rapport 2007:27. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Sexuell människohandel. En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Penningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Storskaliga skattebrott: en kartläggning av skattebrottslingens kostnader*. Rapport 2011:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Utpressning i Sverige. Tvistelösning, bestraffning och affärsidé*. Rapport 2012:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg. En kartläggning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Otillåten påverkan mot företag. En undersökning om utpressning*. Rapport 2012:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Bunt, H.G.V.D. och Schoot, C.V.D. (2003). *Prevention of organised crime: a situational approach*. Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Desroches, F. (2005). *The crime that pays: Drug trafficking and organised Crime in Canada*. Toronto: Canadian Scholar's Press Inc.

Di Nicola, A. och Zoffi, P. (2004). *Italian lawyers and criminal clients. Risks and countermeasures*. I: *Crime, Law and Social change*. 42:201–225.

van Duyne, P. m.fl. (2003). *Financial investigation of Crime: a tool of the integral law enforcement approach*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

van Duyne, P. och Levi, M. (2005). *Drugs and money. Managing the drug trade and crime-money in Europe*. London: Routledge.

Ekobrottsmyndigheten (2012). *Ekobrottsmyndighetens underrättelsebild 2012*. EBM K-2012/0114. Stockholm: Ekobrottsmyndigheten.

Ekobrottsmyndigheten (2013). *Ekobrottsmyndighetens underrättelsebild 2013*. Stockholm: Ekobrottsmyndigheten.

- Engdahl, O. (2010). *Bortom girigheten. Ekonomisk brottslighet i bank- och finansbranschen*. Umeå: Boréa.
- Fabre, G. (2003). *Criminal prosperity. Drug trafficking, money laundering and financial crisis after the cold war*. London, New York: Routledge.
- Finanspolisen (2012). *Finanspolisens årsrapport 2012*. Stockholm: Rikskriminalpolisen.
- Hall, S.; Winlow, S. och Ancrum, C. (2008). *Criminal identities and consumer culture*. Cornwall: Willan Publishing.
- ISF 2011:12. *Bidragbrott och skattebrott. Välfärdens dubbla kriminalitet*. Stockholm: Inspektionen för socialförsäkringen och Brottsförebyggande rådet.
- Junninen, M. (2006). *Adventurers and risk-takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. Helsingfors: European institute for crime prevention and control, affiliated with the United Nations (Heuni).
- Kopp, P. (2004). *Political economy of illegal drugs*. London och New York: Routledge.
- Korsell, L., Skinnari, J. och Vesterhav, D. (2009). *Organiserad brottslighet i Sverige*. Malmö: Liber.
- Korsell, L., Vesterhav, D. och Skinnari, J. (2011). *Human trafficking and drug distribution in Sweden from a market perspective – similarities and differences*. I: *Trends in organized crime*. 14: 100–124.
- Lankhorst, F. och Nelen, H. (2004). Professional services and organised crime in the Netherlands. I: *Crime, law and social change*, 42:163–188.
- Larsson, P. (2006). *Opp i røyk! En studie av hasjimporten til Norge*. Paper.
- Larsson, P. (2008). *Organiseret Kriminalitet*. Oslo: Pax.
- Mayer, R. (2010). *Quick cash. The story of the loan shark*. DeKalb, Illinois: Northern Illinois University press.
- Reuter, P. och Truman, E. M. (2004). *Chasing dirty money. The fight against money laundering*. Washington D.C.: Institute for International Economics.
- Rikskriminalpolisen 2005:2b. *Organiserad brottslighet i Sverige. Sekretessprövad version*. Stockholm: Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten, Analysroteln.
- RRV 1998:29. *Svart arbete 3. Struktur*. Stockholm: Riksrevisionsverket.
- Skatteverket (2006). *Svartköp och svartjobb i Sverige. Del 1: Undersökningsresultat*. Rapport 2006:4. Solna: Skatteverket.

Skatteverket (2014). *Minnesanteckningar 2013-11-28 för Myn-
dighetsgemensam workshop om Bitcoin*. Solna: Skatteverket.

Skinnari, J. (2008). "Organiserad narkotikabrottslighet – går
den ekonomiska kalkylen ihop?". I: Alalehto, T. och Larsson, D.
(red.). *Den ljusskygga ekonomin: Organiserad och ekonomisk
brottslighet*. Umeå: Sociologiska institutionen vid Umeå
universitet.

Skinnari, J. och Korsell, L. (2006). "Svart på rött – statliga kasi-
non, skattekriminalitet och svart konsumtion". Bilaga till Kasi-
noutvärderingens betänkande, *Internationella kasinon i Sverige
– en utvärdering*. SOU 2006:64. Stockholm: Fritzes.

Zaich, D. (2002). *Trafficking Cocaine*. Colombian Drug Entre-
preneurs in the Netherlands. Haag: Kluwer Law International.

Kapitel 4

Brott och miljöer

Erik Sandstedt, Ekobrottsmyndigheten
Cecilia Faudot Karlsson, Tullverket

4.1 Inledning

I detta kapitel behandlas försäljning av varor och tjänster. I samtliga fall används företag, och i samtliga fall finns en ”affärsplan” som bygger på att tillhandahålla marknaden med varor eller tjänster som efterfrågas. Varorna som omnämns är vitlök, glödlampor, och tjänsterna är spel och striptease. Vinsterna från verksamheterna är det överskott som skapas efter att samtliga kostnader är betalda. Kostnaderna har hållits nere genom att redovisa eller deklarerat felaktiga skatter, tullar eller avgifter. Den felaktiga redovisningen eller deklarationen konstituerar grunden för det brottsliga förfarandet och har därmed varit utgångspunkten för myndigheternas ingripande. De varor och tjänster som fallen behandlar är på intet sätt representativa för vinstgivande brottslighet, snarare tvärtom. Vad fallen illustrerar är att företagande och skatteundandragande är mycket lönsamt under vissa omständigheter, oavsett om det rör sig om importbranschen eller den inhemska tjänstesektorn. Fall från byggsektorn, restaurangbranschen eller för den delen gränsöverskridande handel med cigaretter är sannolikt vanligare exempel på skatteundandragande. Oavsett tjänst eller vara och oavsett bransch illustrerar de fyra fallen att skatteundandragande kan vara lönsamt och att beskattningsmyndigheternas arbete är nödvändigt för att kunna återta brottsutbytet.

Återtagande av brottsvinster vid utpressning, stöld eller narkotikahandel kan inte beskrivas på samma sätt då sådan verksamhet av naturliga skäl aldrig redovisas för Tullverket och Skatteverket. Detta kapitel resonerar således inte kring förverkande- eller penningtvättslagstiftningen som båda varit under utredning och föremål för lagstiftning de senaste 10 åren. Dessa behandlas i kapitel 10. Kapitlet fokuserar på hur Tullverkets och Skatteverkets fiskala kontrollverksamhet samt Kronofogdemyndighetens indrivning bidrar till den tillgångsinriktade brottsbekämpningen, något som nämnda myndigheter gjort under en längre tid utan att det uppmärksammats i vare sig antologier eller departementspromemorior.

Kampen om spel- och stripteasemarknaden har vid minst två tillfällen lett till att dödligt våld använts. Så sent som i januari 2014 sköts en av huvudaktörena ihjäl. Skjutningarna illustrerar att den så kallade organiserade brottsligheten finns representerad

inte bara på narkotikamarknaden utan även i affärsrörelser. Den öppna försäljningen kräver företag och affärsplaner.

Om det nu är brottsvinster som bör stå i fokus för brottsbekämpningen borde den mest självklara infallsvinkeln vara att veta vilka brott som genererar de största brottsvinsterna. Få studier har genomförts på området, och i den mån det finns uppskattningar kring brottsvinster är de knappast allmänt kända.

Klassiska brott som utpressning, stöld och narkotikaförsäljning är brott som uppfattas som lönsamma. Men är det kanske så att skattebrott och tullbrott ger den så kallade organiserade brottsligheten i Sverige större vinster? Är detta i så fall känt bland allmänhet, politiker eller för den delen de brottsbekämpande myndigheterna?

4.1.1 Fall 1: Mannen som media kallade Spelkungen

Året var 2005, och finansministern hade just intervjuats i nyheterna på TV4. När intervjun var över och finansministern trodde att kameran var avstängd spelades ett uttalande in som då väckte stor uppmärksamhet: poliserna ”är så jävla slöa”. Uttalandet skedde i ett sammanhang där finansministern resonerade om problematiken kring illegala spelmaskiner. Svenska spels Jack Vegas-automater hade mött en ökad konkurrens från illegala spelautomater. Finansministern ansåg att om poliserna bemödade sig med att kontrollera affärs- och restauranglokaler bättre, skulle det vara möjligt att stoppa de illegala automaterna. Problemet var bara att innehavarna påstod att de ”illegala” spelmaskinerna var fullt legalt onlinespel, och varje försök från myndigheternas sida att stoppa dessa bemöttes med invändningen att spelmaskinerna i själva verket var webbaserat spel och att verksamhetens säte och därmed skattskyldighet låg i något helt annat land än Sverige. På så sätt blev varje försök att förverka automaterna segdragna rättsprocesser som inte handlade om illegala spelautomater utan om definitionen av vad en spelautomat i själva verket är.

Bakgrund

Oavsett definitionen av en spelautomat är branschen extremt lukrativ, och de fyra svenska bolag som behandlas här gav vinster på miljontals kronor årligen. Stora summor tjänades dagligen in samtidigt som Svenska spel gick miste om lika stora summor.

Fram till år 2005 bedrevs verksamheten i ett bolag med huvudmannen K som företrädare. Efter detta ordnades bolagsstrukturen på sådant sätt att bulvaner företrädde tre bolag och att den verkliga huvudmannen på intet sätt förekom med eget namn i något av bolagen. Att det första bolagets verksamhet överfördes till tre nya bolag kan ha varit en följd av den negativa massmediala uppmärksamheten under år 2005. K ville sannolikt inte framstå som

ansvarig för verksamheten utan lät den drivas vidare i tre nya bolag, som företrädades av personer som han utsett.

Polisen i Västra Götaland kände väl till den verkliga ägaren, och genom noggrant kartläggningsarbete kunde bolagsstrukturen rullas upp för att därefter granskas mer i detalj. För detta arbete krävdes att Skatteverket och Ekobrottsmyndigheten involverades. Ganska snart framkom bilden av hur kontanter från spelverksamheten hämtades upp av ambulerande personal som åkte runt till lokaler där spelmaskinerna fanns utplacerade. Den kringresande personalen skötte även underhåll av spelmaskinerna och placerade ut nya eller bytte ut trasiga. Spelmaskinerna fanns i princip i hela landet med undantag för alla nordligaste Lappland.

Huvudmannen var intressant för polisen, inte bara för dobbleriverksamhet utan även för sin roll i samband med ett mordförsök år 2002 och ett fullbordat mord år 2003. Motiven till morderna ansågs vara kampen om den lukrativa illegala spelmarknaden. Spelmaskinerna var utplacerade på pubar, restauranger och i tobaksaffärer; totalt rörde det sig om 230 spelmaskiner. Kunderna som spelade på maskinerna betalade i kassan och fick därefter möjlighet att spela. Vinsterna betalades ut på plats av den lokala puben eller restaurangen. De vinster som spelet inbringade fördelades så att lokal innehavaren fick 30 procent. Kontanterna från verksamheten räknades noggrant, skickades till en värdetransportör och sattes därefter in på bankkonton som tillhörde något av de tre bolagen. Med hjälp av beslagtaget material kom det fram att bolagen i betydande omfattning underlåtit att bokföra intäkter och lönekostnader och att redovisa arbetsgivaravgifter.

Bedömningen som Skatteverket och Ekobrottsmyndigheten gjorde var att de fyra bolagen underlåtit att bokföra minst 45 miljoner kronor av intäkterna och lönekostnaderna och att obetalda arbetsgivaravgifter uppgick till minst 15 miljoner kronor. Att i efterhand uppskatta vilka belopp en rörelse omsatt och vem som varit löntagare är förknippat med stora svårigheter – i synnerhet då en stor del av omsättningen skett med kontanter. Beloppen som myndigheterna kom fram till ska därför ses som ”låg räknade uppskattningar” av en lönsam affärsverksamhet.

Roll i mordförsök år 2002

(B 1873-09 Hovrätten för Västra Sverige)

Huvudmannen K säger sig ha flyttat till London år 2000 och slutat vara verksam i Bolag 1 redan år 2001. Efter denna tidpunkt säger K att han utvecklade sin verksamhet i Danmark och Tyskland och att han endast agerade som konsult för det svenska bolaget.

Två anställda i Bolag 1 uppgav däremot att det var K som var chef för verksamheten respektive ”bestämde allt”, och ingen av dem gjorde gällande att K:s engagemang i det svenska bolaget skulle ha upphört år 2001. Liknande uppgifter lämnades av andra

personer som var verksamma inom Bolag 1. I utredningen finns material från år 2004 som visar att K inte enbart varit ledare utan också styrt verksamheten ”diktatoriskt”.

Efter att ha utsatts för ett mordförsök år 2002 beskrev K:s före detta Stockholmskompanjon i ett förhör att K var en mycket våldsbenägen person som lätt fick folk att utföra så kallade uppdrag. Både den före detta kompanjonens och myndigheternas blickar riktades därför av naturliga skäl mot K när brottsutredningen efter det inträffade mordförsöket påbörjades.

Den före detta kompanjonen uppgav att det var K:s diktatoriska sätt att driva spelföretaget genom att utdela bestraffningar som bidrog till att han bestämde sig för att ”starta eget”. Att han startat en konkurrerande spelverksamhet utgjorde således motivet till att K ville få bort den före detta Stockholmskompanjonen år 2002.

Den nystartade verksamheten i Stockholm var således motivet till det mordförsök som ägde rum i Fisksätra år 2002. Parallellt med utredningen om den ekonomiska brottsligheten pågick även fortsatta efterforskningar kring omständigheterna vid skjutningen i Fisksätra. Att K var faktisk företrädare, eller med andra ord den som styrde verksamheten i Bolag 1, hade därför betydelse inte bara för den ekonomiska brottsligheten.

Grovt skattebrott m.m.

(B 1873-09 Hovrätten för Västra Sverige)

Åtalet för grovt skattebrott och grovt bokföringsbrott utgick från att affärsverksamhet bedrivits i fyra svenska bolag: Bolag 1, Bolag A, Bolag B och Bolag C. Samtliga bolag har ställt ut maskiner för spel i lokaler runtom i Sverige och lokal innehavarna har tecknat skriftliga avtal med något av bolagen. Bruket av maskinerna har gett betydande intäkter som delvis bokförts och tagits upp i skat-
tedeklarationer för bolagen.

Under rättegången i hovrätten hävdade bulvanernas advokater att beskattningen inte skulle ske i respektive bolag, utan att K ensam var ansvarig och därmed skattskyldig. Som andra tänkbara skattskyldiga nämndes det engelska moderbolaget och ett tyskt bolag. Åklagarna delade advokaternas uppfattning om att K var ansvarig för all bolagsverksamhet, men bestred att detta skulle ha konsekvenser i skattehänseende. Hovrätten gick på åklagarnas och Skatteverkets linje. Beskattningen skulle ske i de fyra svenska bolagen.

Hovrätten (B 1873-09) fann att K under år 2005 och fram till den 13 november år 2007 – varit faktisk företrädare för och haft bestämmande inflytande i Bolag 1, Bolag A, Bolag B och Bolag C. De omständigheter som hade framkommit vid prövningen av åtalet för våldsbrotten och övrig utredning visar att K redan före 2005 ledde verksamheten med spelmaskiner i Sverige, som då bedrevs i Bolag 1. Hovrättens bedömning var att bokföringspliktig

verksamhet bedrivits i de fyra svenska bolagen under K:s ledning och att beskattning skulle ske i bolagen.

Hovrätten (B 1873-09) fann att de belopp som lämnats oredovisade för varje bolag varit ”mycket betydande”. Då bokföringen i bolagen inte skett på ett tillfredsställande sätt enligt bokföringslagen har följden blivit att myndigheterna inte kunnat följa bolagens förlopp, ekonomiska resultat eller deras ekonomiska ställning.

De felaktiga deklARATIONERNA till Skatteverket har inneburit fara för att skatt till ett totalt värde av 15 miljoner kronor undandragits. Som ledare för bolagen måste K ha varit medveten om dessa brister. Hovrätten (B 1873-09) gick därför på åklagarens linje att K gjort sig skyldig till skattebrott och bokföringsbrott. Skattebrotten bedömdes som grova eftersom det rörde sig om mycket betydande belopp och brotten hade utförts systematiskt. Även bokföringsbrotten bedömdes som grova eftersom åsidosättandet av bokföringen varit systematisk, innehållit osanna handlingar och beloppen i bokföringen varit ”mycket betydande”.

Dobbleri

I rättegångarna kom frågeställningen om vilken lagstiftning som vägde tyngst – den svenska lotterilagen eller EG-rätten. Efter ett flera sidor långt resonemang kring avgörande domar i EG-domstolen och avgörande domar i Regeringsrätten kom hovrätten fram till att den svenska lotterilagen gäller:

Vid prövningen i förevarande mål av om den svenska regleringen av automatspel – med hänsyn till de aktuella omständigheterna – motsvarar de krav som EG-rätten ställer ansluter hovrätten sig till Spelutredningens och Regeringsrättens ställningstaganden. Det finns alltså inte av gemenskapsrättsliga skäl något hinder mot att tillämpa de i målet aktuella bestämmelserna om spel. (B 1873-09)

Under perioden 2005–2007 hade K som företrädare för de fyra bolagen, i olika lokaler i Sverige låtit placera ut cirka 230 maskiner som kunde användas för spel om pengar. Spelets utgång berodde helt eller till största del på slumpen. På K:s uppdrag medverkade bulvanerna i nämnda arbete och tecknade under samma tidsperiod avtal med lokal innehavare, underhöll och läste av maskiner eller tog befattning med kontanter. De utplacerade maskinerna var tillgängliga för allmänheten, och K hade inte tillstånd för lotteri. Om utplaceringen av spelmaskiner inneburit ”anordnande av äventyrligt spel om pengar” anser hovrätten följande:

... det saknas anledning att ifrågasätta att det varit möjligt att surfa på många av maskinerna och att en sådan användning förekommit. Det är emellertid för hovrätten uppenbart, bland annat med hänsyn till de vinstbelopp som betalats ut, att den helt dominerande verksamheten utgjordes av spel om pengar,

något som samtliga som deltog i bolagsdriften måste ha varit medvetna om. (B 1873-09)

Hovrätten ansåg även att det enligt gällande praxis är den som låtit ställa ut spelautomater på ett näringsställe som besöks av allmänheten som ska anses vara anordnare av spel.

En ytterligare förutsättning för dobblersansvar är att verksamheten framstår som äventyrlig eller som ägnad att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning.

Hovrätten gjorde bedömningen att de intäkter som spelmaskinerna genererade visade att spelet på spelmaskinerna var äventyrligt och ägnat att tillföra anordnaren en betydande ekonomisk vinning.

Beträffande de objektiva brottsrekvisiten invändes att spelen inte hade ägt rum i de utställda maskinerna utan på en databasserver i Tyskland och därför inte varit tillståndspliktiga i Sverige. Hovrätten fick ta del av ett tekniskt utlåtande som i sak innehöll följande: Spelen var lokalt installerade på respektive maskin, maskinerna var uppkopplade till en tysk server som var tjugonde sekund fick information om gjorda insatser och utbetalade vinster men att spelfunktionen inte funnits utanför maskinen. Hovrätten ansåg därför att spelmaskinerna omfattades av de svenska spelbestämmelserna. Enligt hovrätten hade K gjort sig skyldig till grovt dobblersbrott medan åtalet mot bulvanerna ogillades.

Företagaransvar

Eftersom åtalet för skattebrott och bokföringsbrott avsåg ansvar för att olika skyldigheter i bolagen inte fullgjorts, inträdde det så kallade företagaransvaret. K bedömdes vara faktisk företrädare för de fyra svenska bolagen, och han hade haft ett direkt ansvar för verksamheten. För var och en av bulvanerna var utgångspunkten att de hade ett direkt ansvar för verksamheten i bolagen där de varit ledamöter. Om den ledamoten är ett ”lydigt redskap” i händerna på den faktiske företrädaren har ledamoten endast ett indirekt ansvar. Hovrätten fann dock att samtliga bolagsledamöter, dvs. bulvanerna, i vissa avseenden agerat självständigt. De kände till att det förekom ”svarta löner” och måste därför känt till att bokföring och redovisning till Skatteverket inte sköttes korrekt. Ingen av bulvanerna ingrep i syfte att rätta de felaktiga skattedeclarationerna. Hovrätten kom därför fram till att bulvanerna haft ett ansvar för bristerna med avseende på bokföring och felaktiga uppgifter som lämnades till Skatteverket i respektive bulvanföretag. K hade enligt hovrätten ett direkt ansvar för verksamheten i samtliga fyra bolag.

Påföljder med mera

Hovrätten dömde i augusti 2009 samtliga tilltalade bulvaner till fängelse. K dömdes för anstiftan av försök till mord, grovt skat-

tebrott, grovt bokföringsbrott och grovt dobbleri. Straffvärdet för försök till mord uppskattades vara omkring åtta års fängelse. Hovrätten bestämde strafftiden för K:s samlade brottslighet till tolv år. Detta betyder att den ekonomiska brottsligheten betingat uppskattningsvis fyra års fängelse. K fick även tio års näringsförbud.

Sammantaget handlade skatteundandragandet mellan 2005 och 2007 om 25 miljoner kronor. Till följd av skönstaxering och betalningssäkring kunde bland annat en bostadsrätt tillhörande K utmätas av Kronofogden. Genom Kronofogdemyndighetens försorg såldes den utmäta bostadsrätten i maj 2009 för 3,5 miljoner kronor på exekutiv auktion (Å 6939-09). Totalt hade Kronofogden lyckats driva in cirka 6,3 miljoner kronor fram till och med 2010 enligt en rapport till regeringen om den ekonomiska brottsligheten (EBM A-2010/0236).

Fallet illustrerar att samverkan mellan Polisen, Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten tillsammans med Skatteverket varit nödvändigt för att klarlägga motivet till ett mordförsök men även varit förutsättningen för att Kronofogden kunde säkra brottsutbytet (i det här fallet skatteskulder) för statens räkning.

4.1.2 Fall 2: Mannen som media kallade Stockholms gangsterkung

År 1994 väckte ett porrklubsbesök starka reaktioner i media och bland folk i allmänhet. Vilket som var värst, att besöka en strippklubb eller att låta fackföreningens medlemmar betala notan får vara osagt. Vad ingen diskuterade var vem klubbens verkliga ägare var, om verksamheten betalade skatt och hur tjejerna på klubben behandlades. Vid minst två tillfällen efter ovan nämnda besök har strippklubbarna i Stockholm varit föremål för polisens intresse, inte på grund av kundernas tvivelaktiga vandel, utan till följd av de oklarheter som rådde kring driften av klubbarna och av att annan brottslighet utspelade sig i eller kring klubbarna.

Bakgrund

Flera år efter det berömda besöket kom en delegation från Stockholmspolisen till Ekobrottsmyndighetens lokaler på Hantverkargatan i Stockholm. Efter en längre tids spaning och polisarbete behövde Stockholmspolisen biträde. Problemet var att man under en längre tid utrett misstankar kring koppleri och möjligen även människohandel för sexuella ändamål i ovannämnda porrklubb. Det visade sig efter ett halvårs spaning att dessa misstankar var mycket svåra att leda i bevis och att förekomsten av koppleri och människohandel kanske inte var så stor som man från början misstänkt. I klubbens lokal i Stockholm kunde gästerna beställa olika varianter av striptease, och för all del även skölja ner ett och annat glas Pommac i skumbad tillsammans med en ”värdinna”. Klubben hade vid

den här tiden inget serveringstillstånd och serverade därför inte alkohol. I styrelsen för bolaget som drev klubben fanns en före detta polis som ledamot och juridiskt ansvarig för bolaget. Han hade på något sätt lockats in i verksamheten och fanns ofta på plats i lokalen. En av de verkliga ägarna och senare utpekad som huvudman för verksamheten var i själva verket en väl känd person med digert brottsregister. Den utpekade huvudmannen, M, beskrevs i kvällspressen som en av Stockholms gangsterkungar. Verksamheten genererade inga gigantiska vinster men det som intjänades genom att debitera kundernas kreditkort var tillräckligt stort för att kunna föra över flera miljoner kronor till konton i Holland i syfte att undanhålla beskattning. Slutsatsen efter allt arbete var att den största inkomsten kom från försäljning av stripteaseuppträdanden, skumbad, Pommac och entréavgifter. Koppleri och människohandel kan ha förekommit men gick aldrig att leda i bevis. Inte heller intäkter från koppleri gick att spåra. Varken striptease, skumbad eller försäljning av Pommac är att betrakta som illegala verksamheter, men kan, om kundtillströmningen är god, generera säkra vinster. I synnerhet om varje uppträdande kostar flera tusen kronor och en flaska Pommac säljs för 1 000 kronor.

Genom den utredning som följde kunde Ekobrottsmyndigheten tillsammans med Skatteverket konstatera att runt sex miljoner kronor hade undanhållits från beskattning och att motsvarande belopp varit felaktigt bokförda.

Gärningar (B 20219-07 Stockholms tingsrätt domsbilaga 1)

I stämningsansökan till tingsrätten framkom att:

Såsom företrädare för två bolag har N som formell företrädare och M i egenskap av faktisk företrädare uppsåtligen underlåtit att för aktiebolagets räkning till Skatteverket redovisa mervärdesskatt och arbetsgivaravgifter i skattedeclarationer och när deklARATIONERNA lämnades, den 10 och den 26 april 2007, lämnat oriktiga uppgifter till skatteverket genom att redovisa för låga belopp (totalt 2 958 671 kronor). Samt för kommanditbolagets räkning lämnat oriktiga uppgifter i skattedeclarationer genom att däri redovisa utgående mervärdesskatt och arbetsgivaravgifter med för låga belopp (totalt 3 169 881 kronor). Underlåtenheten att lämna skattedeclarationer och de oriktiga uppgifterna i deklARATIONERNA har gett upphov till fara för att skatt skulle undandras det allmänna med mycket betydande belopp, drygt 6 100 000 kronor.

I åtalet framförs en hypotes som går ut på att de tilltalade på olika sätt tagit del i ett upplägg som syftat till att hålla stora delar av intäkterna från sexklubbarna Club A och Club B utanför bokföringen och undan beskattning. De belopp som påstås saknas i bokföringen och inte heller redovisats för beskattning bygger på bevisning från kontoutdrag och information från Nederländerna och Estland.

Skatteverkets uppskattningar av storleken på den skatt som påstods undanhållen användes också som bevis.

Utöver huvudmannen åtalades även flera andra personer som ska ha deltagit i att låta penningströmmar passera deras bankkonton som de på olika sätt disponerat. Förutom frågan om att skatter och avgifter undanhållits staten är den avgörande frågan i målet vem eller vilka som styrt bolagen.

Företagaransvar

Vid rättegången i tingsrätten beskrev åklagaren en oavbruten sexklubsverksamhet som bedrivits i olika bolag sedan mitten av 1990-talet. Redan år 1998 dömdes M av Svea hovrätt till ett långt fängelsestraff för sin inblandning i klubbverksamheten och det faktum att skatter och avgifter inte betalats. Åklagaren menade att M varit faktisk företrädare för Bolag X och Kommanditbolag Y under sex månader under år 2007.

Tingsrätten konstaterade att de båda personerna i bolagens styrelser inte var klassiska målvakter, dvs. mer eller mindre utslagna eller missbrukande personer som inte alls intresserar sig för verksamheten utan enbart ställer upp med sitt namn på grund av behov av pengar. Båda har varit aktiva i bolagens skötsel och förefaller ha visat upp sig i klubblokalerna. I förhållande till personalen har de presenterats som ägare.

Tingsrätten resonerade om huruvida det ändå fanns en ”överrock” i form av en eller flera bestämmande personer och om åklagaren kunde styrka att M var en sådan person. Tingsrätten resonerade kring omständigheten att klubbverksamhet tycks ha pågått oavsett om M var frihetsberövad eller inte. Till exempel har en klubbvärdinna uppgett sig vara anställd på klubben så sent som i samband med rättegången.

Vid rättegången presenterade åklagaren en tidsaxel över verksamheten som även täckte tidsperioder då M avtjänade fängelsestraff. Tingsrätten resonerade därför kring möjligheten att personerna i bolagens styrelser på egen hand eller med hjälp av bokföraren drevit klubbverksamheten under denna period. En annan möjlighet skulle kunna vara att någon eller några andra personer ligger bakom verksamheten. En faktisk företrädare ska enligt praxis ha ett bestämmande inflytande över redovisning, medelsförvaltning och drift samt ha ett ekonomiskt intresse i verksamheten såtillvida att han ibland är den verkliga ägaren eller har satsat pengar i rörelsen.

M var i tingsrätten vidlyftig och ombytlig i sina berättelser. Enligt tingsrätten undvek han medvetet eller omedvetet de för rättegången relevanta frågorna. M sade sig inte ha haft med klubbverksamheten att göra förrän N i slutet av år 2006 bad om hjälp. Att M skulle ha varit anlita som konsult från slutet av 2006 skulle

enligt honom kunna vara en förklaring till innehållet i de avlyssnade telefonsamtalen.

Samtalen ger emellertid, genom tonfall och faktiskt innehåll, tveklöst det intrycket att M har ingående kunskap om verksamheten. Hans vilja rörande klubbarna och deras ekonomi åtlyds. Samtalen visar att M är väl insatt i stort som i smått och att han tar emot pengar från verksamheten. Även i samtal där M inte deltar omnämns han på ett sådant sätt att det framkommer att det är han som bestämmer.

Sammanfattningsvis fann tingsrätten att de inspelade telefonsamtalen ställer bortom allt rimligt tvivel att M haft ett bestämmande inflytande över klubbverksamheten och dess ekonomi. Tingsrätten fann dock att denna slutsats endast kan omfatta perioden den 4 maj år 2007 till den 28 september år 2007, då det finns inspelade samtal. M ska därför såsom faktisk företrädare för Aktiebolaget och Kommanditbolaget bära sitt ansvar för bolagen för den tidsperioden.

Påföljd med mera

M åtalades i tingsrätten för häleri, grovt bokföringsbrott, rattfylleri, narkotikabrott, grovt skattebrott, försvårande av skattekontroll samt grovt vapenbrott. Åtalspunkten angående grovt skattebrott ogillades. I juni 2008 dömde tingsrätten M för brott med ett sammanlagt straffvärde om två år och tre månaders fängelse. M meddelades även näringsförbud enligt lagen (1986:436) om näringsförbud under en tid om tio år.

Skatteverket yrkade på betalningssäkringsbeslut av länsrätten och åberopade bevis från brottsutredningen. Skatteverket yrkade i länsrätten att M:s egendom motsvarande ett fordringsbelopp om 4 526 680 kronor skulle betalningssäkras och Skatteverket angav att det avsåg ställföreträdaransvar enligt 12 kap. 6 § skattebetalningslagen (1997:483). (Länsrätten i Stockholms län 13441-08.) Tillgångar i form av kontanter, bilar och båtar kunde säkras efter samverkan mellan Kronofogden och Ekobrottsmyndigheten. Resultatet av Kronofogdens indrivning uppgick till 2,5 miljoner kronor. (Rapport till regeringen om den ekonomiska brottsligheten EBM A-2010/0236.)

Fallet illustrerar med tydlighet att försäljning av tjänster kan ge goda vinster. Skattekontroll i samverkan med brottsutredning var i det här fallet avgörande i jakten på brottsvinster även om det inte blev en fällande dom avseende grovt skattebrott. För att finna de avgörande bevisen krävdes en nära samverkan mellan Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket. Även om staten inte kunde tillgodogöra sig hela brottsutbytet resulterade arbetet dock i restföring av personer och därmed framtida möjligheter att återta brottsutbytet – i det här fallet den obetalda skatten.

4.2 Ekonomisk brottslighet ur ett tullperspektiv

4.2.1 Inledning

Tullverket arbetar med många olika arbetsuppgifter där det huvudsakliga uppdraget består i att kontrollera varuflödet, dels för att säkerställa att medborgare och företag följer in- och utförselregler, dels att de betalar in rätt uppbörd till svenska staten, som sedan sänder större delen av uppburna tull- och jordbruksavgifter vidare till EU. Detta i sin tur säkerställer konkurrensneutral handel och bidrar till ett säkert samhälle. Det innebär även att Tullverket har till uppgift att bekämpa gränsöverskridande brottslighet. Det är inom dessa varierande arbetsområden som det finns åtskilliga risker för olovlig ekonomisk vinning som gagnar kriminella, och tillfällena kan te sig lockande för många. Enbart debiteringen av tullräkningar, där tull, moms och andra skatter på importerade varor ingår, genererar över en miljard kronor i veckan. Det är alltså inte bara inom de mer klassiska brotten som narkotika-, cigarett- och alkoholsmuggling som möjligheterna finns att illegitimt tjäna pengar.

Utöver möjligheten till dokumentkontroller och fysiska kontroller vid själva gränspassagen har Tullverket flera viktiga verktyg att tillgå. Ett sådant, som kan vara till stort stöd i den tillgångsriktade brottsbekämpningen, är Tullverkets efterkontroller och uppföljning av att korrekta uppgifter deklarerats samt att import- och exportvillkoren följs av företagen.

Ett exempel på hur Tullverket kan gå tillväga för att i efterhand upptäcka ekonomiska brott i varuflödet kan vara följande:

Vid en revision eller annan efterkontroll ute hos aktuellt företag upptäcker man felaktigheter i bokföringen gällande ett antal deklarerade varuimporter. Det kan bero på mängder av olika fel, men några exempel är att man finner fler fakturor kopplade till importen än vad som redovisats, att man har deklarerat fel varukod eller har ”dubbel” bokföring, dvs. en faktura för Tullverket med låga värden och en med det riktiga priset. Detta kan i sin tur leda till att det uppdragas att företaget har undandragna avgifter vilket i sin tur resulterar i att höga belopp måste betalas in i efterhand. I det här läget saknar det betydelse om aktiviteterna har gjorts med eller utan uppsåt eller ens systematiskt, tullavgifter och andra skatter måste betalas in. Är de undandragna beloppen betydande kan det dessutom bli tal om att lämna över ärendena för vidare brottsutredning. Vid tillfällena likt dessa kan man använda sig av betalningssäkring som en åtgärd för att få in de undandragna avgifterna.

Det finns vissa kriterier som ska vara uppfyllda för att en betalningssäkring ska kunna utställas (se kapitel 2). Ett är att tullfordran uppgår till betydande belopp och har fastställts eller ska fastställas och det finns en påtaglig risk att den tullskyldige undandrar sig avgifterna. Det är först då Tullverket begär en betalningssäkring hos Förvaltningsrätten både för den juridiska personen och dennes företrädare. Sedan är det Kronofogden som verkställer beslutet. Det är samma procedur som vid yrkande på så kallad kvarstad och förvar, men när det handlar om betalningssäkring behöver brott inte styrkas, dvs. det behöver inte ens föreligga någon skäligen misstanke om brott. En förutsättning för att begära en betalningssäkring är förvisso att det finns tillgångar som kan säkras.

När det gäller att få in rätt avgifter till EU blir de administrativa åtgärderna som betalningssäkring extra viktiga. Som berörts tidigare måste tullavgifterna betalas, och innan en betalningssäkring fastställs måste en tillgångsutredning, dvs. ekonomisk kartläggning av företaget och dess företrädare, göras. Finns det inga tillgångar och företaget inte kan betala kan en konkurs begäras av antingen Skatteverket, enskilda borgenärer eller gäldenärer och Tullverket inleder en förundersökning om brott. Ett förslag är att den brottsbekämpande verksamheten använder betalningssäkring som ett medel att bekämpa illegala aktiviteter.

Inom brottsbekämpande myndigheter finns en förkärlek för och en lång tradition att arbeta mot narkotikasmuggling, som påstås generera mycket pengar. Forskning har dock visat att inkomsterna från dessa brott främst används till att sörja för aktörernas ofta extravaganta livsstil. Det blir sällan tillgångar över för att kunna investera i annan egendom som skulle kunna återföras till staten. Däremot finns det tillfällen i det legala varuflödet från tredje land till EU som kan generera stora vinster, både för oärliga privatpersoner och företagare. Detta kan till exempel ske inom flödet av restriktionsvaror, export av avfall, exportbidrag och antidumpningstullar. Som synes är det alltså inte bara vid import man kan göra pengar, utan även vid export. Tullverkets arbetsområde är som nämnts ovan väldigt brett och ganska långt från allmänhetens bild av en uniformerad tjänsteman i ett tullfilter på en flygplats eller i en hamn. Det viktiga arbetet mot illegal införsel av narkotika, vapen och andra varor är oftast det som syns, men det förekommer också mycket mer som inte får samma uppmärksamhet. Nedan följer några exempel på fall där stora värden är involverade och det därmed förekommer höga belopp som är undandragna från skatter och avgifter. Observera att Tullverkets uppgift när det gäller uppbörd är att debitera skatt och avgifter för importerat gods, dvs. så kallat tredjelandsgods, inte som många tror även för internt EU-gods.

4.2.2 Fall 3: Den energisnåla lampan (B 2796-07)

Ett fall där man avsiktligt försökt undvika antidumpningstullar.

Bakgrund

Antidumpningstullar är extratullar som beslutas av EU och under vissa förutsättningar tas ut vid import av varor som är prisdumpande eller där exporten är subventionerad i ursprungslandet, dvs. varor som har lägre pris vid försäljning för export än på den egna hemmamarknaden. Dessa tullar kan riktas mot vissa varor och länder, exempelvis Kina, i kombination med till exempel ett visst exportföretag, och de varierar kraftigt men kan vara så höga som uppåt 75–80 procent av tullvärdet. Detta ska jämföras med den ordinarie tullen som ofta ligger mellan noll och uppåt 10 procent. Här finns alltså väldigt mycket pengar att tjäna om kunskapen kring regelverket finns och samvetet är rymligt.

Gärning (B-2796-07)

Ett svenskt företag importerade lågenergilampor från Kina och åberopade oriktiga ursprungsintyg från Vietnam, allt i syfte att medvetet kringgå antidumpningsbestämmelserna. Med stöd av en riskanalys genomförd av Tullverkets underrättelseverksamhet kunde man urskilja en ändring i importmönstret som visade att varorna deklarerades med ett annat ursprungsland efter det att bestämmelserna om antidumpningstull hade inträtt. Det är svårt att via en revision komma åt fusk av det här slaget eftersom företagen lägger mycket tid och resurser på att dölja den illegala verksamheten. Under den tullrevision som inleddes mot bolaget, och i samband med varuundersökningar, framkom inga uppgifter som visade att bolaget deklarerat fel ursprungsland. Först i samband med att Tullverket erhöll uppgifter från EU:s bedrägeribekämpningsbyrå (OLAF) rörande en sändning med lågenergilampor till bolaget uppkom misstanke om brott mot lag (2000:1225) om straff om smuggling. Av uppgifterna framgick att lamporna i sändningen hade tillverkats i Kina och därefter transporterats till Vietnam för omlastning. Där försågs varorna med felaktiga ursprungsintyg innan de exporterades vidare till EU och levererades till bolaget i Sverige.

Företagsansvar

I förundersökningen kom det bland annat fram att bolaget vid 24 importtillfällen hade deklarerat felaktigt ursprungsland och åberopat felaktiga ursprungsintyg för lågenergilampor. Det var korrespondens i företagets datorer som avslöjade upplägget. Dessutom erkände en av de inblandade tillvägagångssättet. Bolaget hade då hunnit undandra drygt 16,6 miljoner kronor i tull, antidumpningstull och mervärdesskatt. För att säkra tillgångar för kommande fordringar ansökte Tullverket om betalningssäkring hos

företaget och dess företrädare. Även kontanta medel togs i förvar i samband med husrannsakan hos bolagets företrädare. Genom detta kunde en större del av brottsutbytet återföras till staten i samband med att Kronofogden verkställde betalningssäkring. Totalt kunde Kronofogden säkra tillgångar till ett värde av drygt 8,5 miljoner kronor. (Rapport till regeringen om den ekonomiska brottsligheten EBM A-2010/0236.) Bolaget försattes därefter i konkurs.

Påföljd m.m.

Utredningen ledde till det första målet i EU med fällande dom avseende antidumpningstullar (B-2796-07). Vd:n och företagets agent i Hongkong dömdes till två års fängelse vardera för grovt tullbrott. Dessutom dömdes den tullansvarige och den inköpsansvarige till vardera ett års fängelse för medhjälp till grovt tullbrott. Ärendets gång visar på ett mycket gott samarbete mellan myndigheter såsom Tullverket, Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket, Polisen, Kronofogdemyndigheten och dessutom EU:s organ för bekämpning av bedrägerier, OLAF.

4.2.3 Fall 4: Vitlök – doftande smuggelgoods från Kina

Smuggling av vitlök mellan Norge och Sverige med internationell anknytning (B-2506-10).

Bakgrund

Vitlök importeras lagligt och tullfritt till Norge från Kina, medan EU har höga tullar på varan. Smuggling över Norgegränsen av vitlök som tros komma från Kina är ett välkänt tillvägagångssätt, och en särskild insatsgrupp har tillsatts inom EU för att bekämpa brotten.

Gärning (B-2506-10)

I juni 2010 kom en lastbilschaufför körande med sin lastbil från Norge till Sverige via Svinesundsbron. Vid den svenska tullstationen stannade han en stund, men vände sedan i dörren för att, enligt egen uppgift, köra tillbaka till tullen i Norge för att hämta nödvändiga papper. Svenska tullen hade observerat mannen och följde efter lastbilen som dock fortsatte sin resa in i Sverige. I höjd med en rastplats två mil söder om norska gränsen stoppades fordonet av de svenska tullarna. När de undersökte lasten fann de över 28 000 kilo vitlök som inte hade deklarerats. Undandragna avgifter enbart för denna last beräknades till en halv miljon kronor.

Påföljd och bakomliggande organisation

Lastbilschauffören dömdes mot sitt nekande till 4 månaders fängelse för tullbrott och smuggling. Huvudmännen, två män i 35-årsåldern, båda brittiska medborgare, har av Internationella åklagar-

kammaren i Göteborg begärts häktade i sin frånvaro misstänkta för grovt tullbrott. De båda männen misstänks ingå i en större organisation som specialiserat sig på smuggling av vitlök. Männen begärdes häktade för att kunna efterlysas internationellt, gripas och sedan utlämnas till Sverige. Detta sista exempel visar med tydlighet att svenska myndigheter inte är ensamma med problematiken utan är aktörer på en internationell arena som brottslingar inte tvekar att utnyttja för att förskansa sig tillgångar på EU:s bekostnad.

4.3 Avslutning

Våld, vapen och narkotika förknippas intuitivt med organiserad brottslighet medan vinster från näringsverksamhet i kombination med undandragna skatter och avgifter inte alltid förknippas med sådana olagligheter trots att Brå belyst förekomsten av detta i flera rapporter. (t.ex. Brå, rapport 2008:10.)

Förutsatt att det finns en näringsverksamhet som är beskattningsbar och att verksamheten uppvisar felaktig redovisning är förutsättningarna goda för återtagande av brottsutbyte.

För att Skatteverket ska kunna specificera en fordran genom ställföreträdaransvar enligt 12 kap. 6 § skattebetalningslagen krävs i regel att Skatteverket kan säkra bevis som tydligt visar att en person är ansvarig för en verksamhet. I de två första fallen som beskrevs ovan kunde Skatteverket i nära samarbete med förundersökningar som bedrivits vid Ekobrottsmyndigheten påvisa ett ställföreträdaransvar vilket i fallet med spelautomaterna ledde till att Kronofogdemyndigheten kunde säkra och även sälja en bostadsrätt. I fallet med sexklubbarna säkrades tillgångar och huvudmannen blev restförd, vilket möjliggjorde att tillgångar som påträffades i huvudmannens ägo löpande kunde säkras av Kronofogdemyndigheten fram till dess att huvudmannen sköts till döds i januari 2014. Bevismaterial från husrannsakan eller hemliga tvångsmedel är ofta avgörande för ett framgångsrikt arbete för att återta brottsutbytet.

Tullfallen visar att undandragna skatter, tullar och avgifter i importvaruflödet kan leda till enorma vinster. Fallet med feldeklarerade lågenergilampor omfattade undandragna avgifter motsvarande närmare 17 miljoner kronor och i fallet med en lastbilslast med ”vanliga jordbruksprodukter” i form av vitlök uppgick de undandragna beloppen till 500 000 kronor. Oavsett vad slutsummorna stannar på, visar fallen att manipulerade gränsöverskridande varutransporter kan vara en lukrativ sysselsättning och att påföljderna är relativt milda jämfört med narkotikasmugglingsärenden.

Samverkan mellan Tullverket och Åklagarmyndigheten har stor betydelse för att den ekonomiska brottsligheten i handelsflödet ska kunna leda till åtal, fällande dom och återtagande av brottsutby-

tet. Som exempel kan nämnas att samverkan mellan tullrevisorer och åklagare bör underlätta informationsutbytet och bidra till att tullrevisorerna får en bättre bild av vad åklagaren kräver för att väcka åtal. Det är även väsentligt att övriga samverkande myndigheter har kunskap om Tullverkets roll i bekämpningen av ekonomisk brottslighet.

Samtliga fyra fall visar att Sverige är en del av en europeisk marknad med fritt flöde av varor, tjänster och kapital lika väl som en del av en global världsmarknad. Inte minst medlemskapet i EU kräver att vi agerar och även att involverade myndigheter, både nationellt och internationellt, interagerar för att hindra brottslighet.

Förutsättningen att utreda en vinstgivande brottslighet finns först när myndigheterna känner till vilken verksamhet som genererar vinsterna. De fyra fallen illustrerar att samverkan mellan beskattningsmyndigheter, brottsutredande myndigheter och Kronofogden är avgörande för ett framgångsrikt arbete med att återta brottsutbyte vid brott i näringsverksamhet. Känner myndigheterna till varifrån brottsvinsterna kommer finns också förutsättningen att utreda bakomliggande brottslighet. Lärdomen från de beskrivna fallen är att myndigheterna i sitt arbete redan på underrättelsestadiet ska vara medvetna om att brottsvinster inte alltid genereras genom hantering av illegala varor eller tjänster. Vinsterna kan lika gärna komma från en näringsverksamhet.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning. Myndigheternas arbete med att spåra och återföra utbyte av brott*. Rapport 2008:10 Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Ekobrottsmyndigheten (2010) *Rapport till regeringen om den ekonomiska brottsligheten*, EBM A-2010/0236.

Förordning (2007:787) med instruktion för Tullverket.

Förordning (EG) nr 1225/2009.

Göteborgs Tingsrätt, Göteborg, 2009-10-01, Mål nr Å 6939-09.

Hovrätten för Västra Sverige, Göteborg, 2009-08-14, Mål nr B 1873-09.

Hovrätten för Västra Sverige, Göteborg, 2009-10-30, Mål nr ÖÅ 4087-09.

Lag (2000:1225) om straff för smuggling.

Länsrätten i Stockholms län, Stockholm, 2008-06-27, Mål nr 13441-08.

Skatteförfarandelag (2011:1244).

Skatteförfarandeförordning (2011:1261).

Stockholms Tingsrätt, Stockholm, 2008-06-18,
Mål nr B 20219-07.

Svea Hovrätt, Stockholm, 2008-03-10, Mål nr B 2796-07.

Svea Hovrätt, Stockholm, 2009-05-20, Mål nr B 6055-08.

Uddevalla Tingsrätt, Uddevalla, 2010-07-29, Mål nr B 2506-10.

Kapitel 5

Spåra, säkra, återföra – att angripa brottslig- hetens drivkraft

Anders Lindberg, Kronofogdemyndigheten

Stefan Holm, Rikskriminalpolisen

Johan Tegle, Ekobrottsmyndigheten

Cecilia Faudot Karlsson, Tullverket

5.1 Inledning

I detta kapitel försöker vi besvara nedanstående grundläggande frågor:

1. Varför ska man bedriva tillgångsinriktat underrättelsearbete?
2. Hur går man praktiskt tillväga?
3. Vilka effekter och resultat kan uppnås?

Vi vill åskådliggöra vilka effekter tillgångsinriktat underrättelsearbete kan ha samt ge en praktisk vägledning i hur dessa effekter kan uppnås. Vi försöker visa att man även utan utredning och lagföring kan uppnå konkreta resultat genom så kallade administrativa åtgärder och beskriver vad detta innebär rent konkret.

Vi kommer att röra oss från en mer teoretisk ansats till konkreta tips och visa på de möjligheter som finns att genom en förhållandevis okomplicerad process uppnå gynnsamma effekter på kort tid.

Slutligen kan nämnas att de arbetssätt och metoder som behandlas även kan användas av myndigheter med andra ansvarsområden än författarnas.

5.2 Varför ska man bedriva tillgångsinriktat underrättelsearbete?

5.2.1 Inledning

Statsmakterna ställer krav på att de brottsbekämpande myndigheterna ska arbeta tillgångsinriktat, vilket framgår av Justitiedepartementets och Finansdepartementets regleringsbrev för budgetåret 2013. Det tillgångsinriktade arbetet syftar generellt sett till att säkra, återföra och förverka pengar och annan egendom som personer besitter eller disponerar genom sin brottsliga verksamhet.

Det tillgångsinriktade underrättelsearbetet fokuserar på brottslighetens brottsutbyte. Detta innebär ett trendbrott från tidigare synsätt i brottsbekämpande myndigheters underrättelsearbete, där förundersökning, åtal och dom var målen och den eftersträlvade effekten av en fullbordad underrättelsecykel.

5.2.2 Underrättelsecykeln

Som tidigare nämnts i denna antologi är ett tillgångsinriktat underrättelsearbete egentligen inte något nytt i sig. Även tidigare har ekonomiska förehavanden och tillgångar utgjort komponenter i brottsbekämpande myndigheters underrättelsearbete. Lagändringar om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott trädde i kraft den 1 juli 2008 i enlighet med Europeiska rådets rambeslut (2005/212/RIF artikel 3). Detta har gett en utökad möjlighet för myndigheter att förverka, inte bara utbyte av ett visst konkret brott, utan också utbyte av en inte närmare preciserad brottslig verksamhet. Det är tillräckligt att det framstår som klart mera sannolikt att egendomen härrör från annan brottslighet än att så inte är fallet. Detta innebär att tjänstemän inom Polisen, Kustbevakningen och Tullverket kan ta egendom i beslag och att beslaget inte behöver ha ett direkt samband med brottet. En viktig förutsättning är att förverkandet av brottsutbytet och av annan vinning ska bli verkningfulla instrument i de brottsbekämpande myndigheternas arbete och på ett tidigt stadium säkra ekonomiska tillgångar.

Det nya är att det underrättelsearbete som bedrivs redan i ett tidigt skede kan komma att utgöra underlag för en rad olika åtgärder förutom lagföring. Åtgärderna kan dessutom vidtas av flera av varandra oberoende instanser och myndigheter utan beslut av åklagare. Det är viktigt att poängtera att det tillgångsinriktade underrättelsearbetet ska vara en naturlig del av det underrättelsearbete som är inriktat på lagföring.

Målen med det tillgångsinriktade underrättelsearbetet kan kortfattat beskrivas enligt nedan:

- Att kartlägga och dokumentera tillgångar och ekonomiska förhållanden i övrigt genom att använda metoder och källor som används i underrättelsearbete i allmänhet.
- Att så snart det är möjligt inleda utredningen om en persons ekonomiska förhållanden.
- Att i ett så tidigt skede som möjligt överväga vilka administrativa åtgärder som kan tillämpas i det enskilda fallet genom att underrättelseinformationen delas med parter som kan vidta åtgärder.
- Att se till att ett dokumenterat underlag delges rätt mottagare i rätt tid och i rätt form så att denne i sin tur kan vidta åtgärder för att säkra, återföra eller förverka tillgångar.

Uppgifter om tillgångar som insamlats och dokumenterats inom ramen för underrättelseverksamhet kan delges Kronofogdemyn-

digheten (KFM) även om en förundersökning inte har inletts. En förutsättning är emellertid att en sekretessprövning enligt generalklausulen i 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) visar att det är möjligt. Utöver vad som följer av 2, 3, 5 och 12–26 § får en sekretessbelagd uppgift lämnas till en myndighet om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Att Kronofogdemyndigheten får del av uppgifter som rör tillgångar är av stor betydelse om myndigheten inte redan har kännedom om den aktuella egendomen eller inte vet var den finns. Trots de tämligen långtgående befogenheter som Kronofogden har är det ibland svårt att hitta vissa typer av utmätningsbar egendom (jfr JO:s beslut den 13 juni 2013, dnr 2187-2012). Underrättelsearbetet kan alltså leda till att egendom som Kronofogden inte har påträffat i sitt ordinarie arbete kan utmätas om myndigheten får ta del av uppgifter som har framkommit vid exempelvis spaning. Ett dilemma uppstår när det anträffas tillgångar och det finns restfördä skulder hos Kronofogden samtidigt som förutsättningar för utvidgat förverkande föreligger.

Om tillgångarna förverkas kvarstår skulderna samtidigt som om de överlämnas till Kronofogden kan det innebära att eventuella skatteskulder betalas med brottspengar.

Tillgångsinriktat underrättelsearbete kan således leda till praktiska åtgärder som återför tillgångar till staten utan att en förundersökning har inletts.

För att åskådliggöra det nya arbetssättet har vi formulerat nedanstående modell.

5.2.3 Administrativa åtgärder som kan motverka brottslighet

Administrativa åtgärder innebär i korthet att den offentliga sektorn försvårar förutsättningarna för den grova organiserade brottsligheten att använda sig av legala möjligheter för illegala ändamål. Ett exempel på en administrativ åtgärd är betalningssäkring som Skatteverket och i vissa fall Tullverket kan utverka hos förvaltningsrätten (46 kap. 5 § skatteförfarandelagen och 1 kap. 8 § tullagen). Ett annat exempel gäller tillståndsgivande myndigheter som har möjlighet att förhindra att ny verksamhet startas eller att återkalla tillstånd. Restauranger är bara ett exempel bland många på tillståndspliktig verksamhet. Samverkan mellan myndigheter är väsentligt, och det är därför viktigt att klargöra vilka rutiner de samverkande myndigheterna har och vilka eventuella sekretesshinder som kan finnas.

Skatteverket

Om man inte lyckas i brottsutredningen men ser att pengar slussats mellan olika personer finns möjligheten att kontakta Skatteverket för att ge dem möjlighet att göra en skönmässig bedömning av personerna. Skatteverket kan vidta en rad åtgärder, som kontroll av kassaregister och personalliggare, kontroll av rätten att behålla skyddade personuppgifter, återkallande av F-skattsedel, kontroller av ansökningar om ROT-avdrag samt betalningssäkring.

Kommunen

Om ett ärende berör en restaurang kan kommunens alkoholhandläggare kontaktas för att få svar på följande frågor:

- Har företaget ansökt om serveringstillstånd?
- Vem har undertecknat ansökan om serveringstillstånd?
- Vilka handlingar har bifogats ansökan?
- Vem eller vilka har alkoholhandläggaren haft kontakt med?
- Hur stor var köpeskillingen när rörelsen förvärvades?

Dessutom har många kommuner kommunala bostadsbolag som har ett uppdrag att undvika och förebygga grov organiserad brottslighet. Bostadsbolagen kan hjälpa till med att informera om det är mycket spring i en trappuppgång och om att det pågår narkotikahandel hos en person. Som hyresvärd kan bolaget också hjälpa polisen att hitta personer som försöker hålla sig undan eller som har inflytande över en restaurang.

Ytterligare en tänkbar samarbetspartner är den kommunala instans som har ansvaret för hamnar (om det finns hamnar där man verkar). Stockholms hamnar arrenderar ut mark till flera restauranger och har också viss möjlighet att identifiera gods kopplat till den grova organiserade brottsligheten.

Även mindre hamnar i Sverige hyr ut områden till personer som etablerar företag och som kan vara mindre nogräknade när det gäller att följa lagen. Företagen får en väldigt central roll i hamnaktiviteterna, och detta kan utnyttjas av brottslingar. Tullverket som ofta befinner sig i hamnar har redan ett gott samarbete med kommunen och de offentligt ägda hamnbolag och hamnoperatörer som sköter hanteringen av godset. Dessa kan bidra till att ge information om oegentligheter, upptäcka händelser utöver det vanliga eller avvikelser i godsflödet.

Försäkringskassan

Försäkringskassan (FK) kan kontrollera om det betalas ut ersättningar i någon form, till exempel sjukpenning, sjukersättning eller assistansersättning. Försäkringskassan betalar ut ett 40-tal olika slag av ersättningar, men de ovan nämnda är de vanligast förekommande i de här fallen och handlar också om höga belopp under en förhållandevis lång period. Genom det myndighetsgemensamma samarbetet har Försäkringskassan också genom egen utredning möjlighet att ringa in personer som har uppburit felaktigt utbetalda ersättningar. Det kan i förlängningen innebära beslut om indragning eller nedsättning av fortsatt ersättning samt krav på återbetalning av belopp som betalats ut. Vilken arbetsgivare och vilken inkomst har den misstänkte uppgivit till Försäkringskassan? Har den misstänkte fått aktivitetsstöd, som beslutas av Arbetsförmedlingen men som betalas ut av Försäkringskassan. Dessutom har Försäkringskassan möjlighet att i sina system se vilka personer som beviljats studiemedel via Centrala studiestödsnämnden, CSN. I första hand bör dock CSN kontaktas. Försäkringskassans stora bidrag i en tillgångsriktad brottsbekämpning är att dra in ersättning och ställa återkrav på tidigare utbetald ersättning.

Kronofogdemyndigheten

Kronofogdemyndigheten har till uppgift att verkställa utmätning, betalningssäkring och kvarstad och kontrollera att meddelade näringsförbud följs. Därutöver har myndigheten ansvar för tillsynen över konkursförvaltarnas arbete. Detta innebär att Tillsynsmyndigheten i konkurser, TSM (Kronofogdemyndighetens team för konkurstillsyn med ansvar för tillsyn av konkursförvaltarna) bland annat ska kontrollera att egendom inte undandras borgenärskollektivet och att förvaltaren för talan om återvinning m.m. när det finns förutsättningar för detta. TSM ska också se till att konkursförvaltarna anmäler misstankar om brott och skäl för näringsförbud.

Tullverket

Förutom att övervaka och kontrollera trafiken till och från utlandet har Tullverket instruktioner om att fastställa och ta ut tullar och skatter för att säkra en riktig uppbörd till Sverige och EU. Betalningssäkring är ett viktigt verktyg som borde påbörjas redan

i underrättelsefasen då åtgärderna blir direkt kännbara för de inblandande. En förutsättning är att det finns en påtaglig risk att någon försöker undandra sig betalning av betydande skatte- eller tullbelopp (RiR 2010:26, Riksrevisionen).

Innan en efterkontroll görs på ett företag arbetar Tullverkets fiskala verksamhet analytiskt och riskbaserat för att upptäcka systematiska felaktigheter. Oriktiga uppgifter av detta slag kan leda till att mycket stora intäkter går förlorade för staten vilket kan skada den legala verksamheten och rättssamhället. Om sådana fel upptäcks är det mycket viktigt att en kartläggning av tillgångar redan är gjord för att det ska bli aktuellt med en framställning om betalningssäkring. En kartläggning kan också visa att tillgångar saknas, och då finns det ingen anledning för Tullverket att lägga resurser på att utverka ett beslut om betalningssäkring.

När ansökan om verkställighet av Förvaltningsrättens beslut ges till Kronofogdemyndigheten är avsikten att anvisa egendom som kan bli föremål för betalningssäkring. Det är bara granskningsledaren som kan ta egendom i förvar i avvaktan på betalningssäkring. Ett sådant förvarstagande kan bara gälla lös egendom, medan ett förvarstagande i ett brottmål enligt rättegångsbalkens bestämmelser kan gälla all egendom, också fast egendom. Inom Tullverket är det den nationellt ansvarige chefen för efterkontrollverksamheten som är granskningsledare (Tullverkets arbetsordning 2012-603) och som skriftligen utfärdar beslut om förvar (skatteförfarandelag 2011:1244).

5.2.4 Olika sätt att arbeta

Det finns en skillnad i möjligheter till att hämta information mellan arbete inom ramen för en förundersökning och renodlat underrättelsearbete utan förundersökning. Detta gäller framför allt begäran om uppgifter från andra myndigheter som kan göras med stöd av inledd förundersökning. Det bör dock poängteras att även utan förundersökning finns det en rad register och andra källor som kan användas för att kartlägga tillgångar. Ett exempel är sociala medier.

Frågan om vilka möjligheter som står till förfogande kan också knytas till vilka behov och vilket syfte en kartläggning ska tillgodose. Detta varierar från fall till fall, och det hänger naturligtvis också ihop med vilka resurser som är tillgängliga och hur mycket tid man har på sig att ta fram ett underlag.

I en del fall kan en utvidgad eller fördjupad tillgångsutredning av en misstänkt person och dennes krets beställas av åklagare, medan det i andra fall görs en förenklad tillgångsutredning av en person som inte är misstänkt i förundersökning, men som enligt vad som kommit fram i underrättelsearbetet kan antas vara inblandad i grov brottslighet. Man kan även tänka sig att underrättelsearbe-

tet mynnar ut i en brottsanmälan mot en eller flera personer vilket i så fall innebär att det påbörjade tillgångsinriktade underrättelsearbetet övergår i en ny, mer utvidgad och fördjupad fas genom att man har ökade möjligheter till inhämtning av uppgifter. I vissa fall kan det också finnas anledning att göra en ekonomisk kartläggning som inte syftar till att förverka egendom utan till att klarlägga den misstänktes – eller denne närstående personers – ekonomi vid en viss tidpunkt eller under en viss period. Anledningen till att man vill klarlägga den misstänktes ekonomi kan vara att det kan finnas ekonomiska motiv till att begå brott, vilket ibland förbises i brottsutredningar.

I många fall löper en tillgångsutredning parallellt med de ordinarie utredningsåtgärderna i en förundersökning. På detta sätt utgör det tillgångsinriktade arbetet en egen separat del av utredningen, men är samtidigt integrerad i så måtto att dess resultat ska omsättas i åtgärder som beslutas av åklagare. Det är att föredra att det tillgångsinriktade arbetet inleds samtidigt som underrättelsearbetet mot den misstänkta brottsligheten påbörjas.

5.3 Praktiskt tillvägagångssätt

5.3.1 Inledning

För att sökandet efter tillgångar ska bli så effektivt som möjligt krävs det att man startar letandet så tidigt som möjligt. Information om pengar och egendom bör samlas in och dokumenteras på underrättelsenivå. Motivation och kompetens är av största vikt; man bör ha insett vikten av sökandet efter tillgångar och att vinnlägga sig om att kartlägga de ekonomiska förhållandena i stort. I Riksrevisionens granskning av statens insatser mot vinning av brottslighet (RIR 2010:26) framkom följande: ”I granskningen har det framkommit att insatserna mot vinning av brottslighet genomgående bör tidigareläggas av samtliga granskade myndigheter. Det handlar om att såväl inom Kriminalunderrättelsetjänsten som i brottsutredningar göra kartläggningar av personers ekonomi när det bedöms som nödvändigt”.

Både underrättelse- och spaningsfunktionen måste engageras så tidigt som möjligt. Det gäller för spanarna att inte bara ha fokus på kilon narkotika och antal fängelseår utan även på den grova organiserade brottslighetens tillgångar och hur dessa har förvärvats. Har den misstänkte ett flagrant extravagant leverne i förhållande till sin inkomst? Åker den misstänkte i exklusiva bilar och hur ser bostadssituationen ut? Åker den misstänkte på lyxiga resor? Görs investeringar i legala företag? Det gäller att implementera det ”nya tänket” och redan från början ha med sig det när man är ute på fältet och arbetar.

En tillgångsutredning bör göras i samtliga ärenden där det kan uppkomma en omfattande betalningsskyldighet eller där tillgångar påträffas som kan bli föremål för utvidgat förverkande. Utredningen måste vara inriktad på att visa att den misstänkte innehar egendom, likvida medel eller utställda kreditsäkerheter, som Tullverket begär för kreditillstånd för att säkra betalning av den kommande tullskulden (tullar, jordbrukstullar och exporttullar). Kärnfrågan är om den misstänkte haft legal ekonomisk förmåga att skaffa egendomen eller intjänat pengarna legalt. Vid utbyte av brott kan det i vissa fall bli nödvändigt att fastställa eventuella vinster av brottet. Det gäller att uppskatta vilket utbyte den brottsliga verksamheten kan ha genererat, samt på vilket sätt det uppkommit, omsatts eller dolts.

En tillgångsutredning innebär att den misstänktes inkomster, i regel de tre senaste åren, jämförs med den egendom personen äger i dagsläget. Det görs för att kunna utreda om egendomen eller förtjänsten byggts upp på laglig väg. Om så inte är fallet kan det vara sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet. I tillgångsutredningen ska bara rena fakta redovisas.

Vid en tillgångsutredning görs en översiktlig sammanställning av uppgifter som kommit fram under undersökningen. Man kan även bifoga information från till exempel spaning, förhör, köpehandlingar och kontantberäkningar. Sammanställningen kan innehålla information om familje- och inkomstförhållanden, banktillgodohavanden, bank- och kreditkort, kapitalplaceringar, fastigheter, kreditprövningar, skulder och omständigheter som kan vara tecken på dold äganderätt. Det viktiga är att personens ekonomiska förhållande dokumenteras på ett sätt som gör det möjligt att när som helst vid behov använda underlaget för åtgärder som kan dyka upp, exempelvis tvångsåtgärder, framställan om förverkande, företagsbot och betalningssäkring.

5.3.2 Kontantberäkning

Ett bra sätt att undersöka om den misstänkte haft legal ekonomisk förmåga att införskaffa sina tillgångar till sin levnadsstandard är att använda sig av en kontantberäkning. En kontantberäkning ligger sedan till grund för kvarstad och eventuella betalningssäkringar. Vid användande av en kontantberäkning används Kronofogdemyndighetens förbehållsbelopp som jämförelse. Förbehållsbeloppet är ett minimibelopp som räknats fram för att man ska klara sin försörjning, och det förändras varje år i takt med konsumentprisindex. Det består av ett normalbelopp som ska täcka både allmänna levnadskostnader och bostadskostnad.

Kontantberäkningsmall

Inkomster	Person 1	Person 2	Person 3	Person 4
Lön, pension, kostnadsersättningar m.m.				
Inkomster av hobbyverksamhet				
Ränteinkomster, utdelning m.m.				
Inkomster vid uthyrning m.m.				
Försäljning av värdepapper, fastigheter m.m.				
Inkomst av näringsverksamhet				
Utgående moms				
Uttag ur, samt övriga inkomster av näringsverksamhet/handelsbolag				
Utbetalningar från skattekontot				
Barnbidrag (endast på en av vårdnadshavarna)				
Betalning från utlandet				
Minskning av bankmedel m.m.				
Ökning av skulder				
Övrig inkomst 1				
Övrig inkomst 2				
Övrig inkomst 3				
TOTALT BELOPP	0	0	0	0
Sammanräknat belopp av inkomster i hushållet	0			
Utgifter	Person 1	Person 2	Person 3	Person 4
Utgifter i tjänst				
Utgifter i hobbyverksamhet				
Ränte- och förvaltningsutgifter m.m.				
Inköp av värdepapper eller fastigheter				
Utgifter i näringsverksamhet				
Ingående moms				
Insättning i samt övriga utgifter i näringsverksamhet/HB				
Pensionssparande				
Avdragen skatt				
A-kassa, fackföreningsavgift				
Beräknad hyra, driftskostnader för fastigheter				
Inbetalningar till skattekontot				
Betalningar till kronofogdemyndigheten				
Betalningar till utlandet 10.224.30.38				
Ökning av bankmedel				
Minskning av skulder				
Övrig utgift 1				
Övrig utgift 2				
Övrig utgift 3				
TOTALT BELOPP	0	0	0	0
Sammanräknat belopp av utgifter i hushållet	0			
Överskott/underskott i hushållet				
Schabloniserat förbehållsbelopp				
Överskott/underskott minus förbehållsbelopp = BETALNINGSUTRYMME	0			

En kontantberäkning innefattar:

- jämförelse av olika taxeringsår
- utlandsresor
- lyxkonsumtion
- större inköp som bil, båt, konst och bostadsrätt m.m.
- utlandsbetalningar via valutaväxlingsföretag
- utbetalda bidrag från Försäkringskassan
- investeringar i bolag, aktieägartillskott m.m.
- hyra, bil- och fastighetskostnader.

5.4 Äganderätt, bulvan- och besittningsförhållanden

5.4.1 Inledning

Åklagaren har bevisbördan att kunna visa domstolen att egendomen som förverkandeyrkandet avser ”klart mera sannolikt utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet” (36 kap. 1 b § brottsbalken). Problematiken uppstår inte bara i att visa att den misstänkte sannolikt haft råd att införskaffa egendomen. Problematiken uppstår lika ofta kring att visa att det är den misstänkte som är den egentlige ägaren till egendomen eller rörelsen.

Ett vanligt sätt att tvätta pengar är att investera dem i kontant-intensiva rörelser som restauranger eller annan liknande verksamhet. Ofta används en legal fasad för att kunna bedriva brottslig verksamhet. Ett särskilt effektivt sätt är när man blandar legala inkomster med illegala för att på så sätt få de illegala inkomsterna in i den legala ekonomin. Ett annat sätt kan vara att köpa en nedgången restaurang som lyxrenoveras för brottspengar. Exempelvis kan det finnas misstanke om att brottsvinsterna har investerats i en restaurang som är skriven på en annan person. Då uppkommer problemet att visa att den misstänkte är den egentlige faktiske ägaren och att det inte är den person som formellt står registrerad som ägare till rörelsen. Observera att restauranglokaler till skillnad mot hyreslägenheter ofta har ett värde och går att överlåta.

Spanarnas iakttagelser är av stor betydelse när det gäller restauranger. Spanarna bör ha följande i åtanke:

- Hur uppträder den misstänkte när han kommer till restaurangen? Agerar han eller hon som chef gentemot personalen?
- Vem förhandlade om köpet av restaurangen? Möten med köpare och säljare?
- Lån från närstående, går det att kontrollera, finns det skuldebrev upprättat etc.?
- Har den misstänkte egna nycklar till restaurangen/lokalerna?
- Uppehåller sig den misstänkte i lokaler som inte allmänheten har tillträde till?
- Sköter den misstänkte kassan?

- Det kan vara bra att göra ett provköp för att se vilket organisationsnummer som rörelsen drivs i.

Det finns även andra frågor kring hur en rörelse drivs och hur den har finansierats som man bör ha i åtanke:

- Rörelsen kan drivas under ett frontföretag vars transaktioner inte återspeglar verkliga affärshändelser utan enbart sker i syfte att dölja huvudmännens verkliga näringsverksamhet.
- I bolagsstyrelsen kan sitta marionetter eller så kallade mål-vakter som inte har någon egentlig insyn i verksamheten utan bara är skuggfigurer på pappret.
- Finns det lån? Ett sätt att få lån är att man etablerar insiders på finansiella institutioner som sedan erbjuder lyxvaror eller en ”kick back” i form av provisioner på utbetalade lån på upp till 5 %. Det är viktigt att få klarhet i pengarnas ursprung.

Om det påträffas tillgångar i någon form som den misstänkte disponerar är det av största vikt att fastställa äganderätten, speciellt om den är dold. Är tillgången, till exempel bilar, båtar och fast egendom, skriven på annan person, kan spanarnas iakttagelser vara av avgörande betydelse för att styrka äganderätten. Man kan se det som två led, där det första ledet består i att anträffa tillgångar och det andra ledet i att utreda legal anskaffningsförmåga vid anskaffningstillfället. Finns det fast egendom som amorterats till höga belopp kan det vara ett tecken på att brottsvinster utnyttjats.

Är det sannolikt att den misstänkte hade råd att skaffa exklusiva tillgångar då han saknade taxerad inkomst? Vi måste försöka visa att tillgångarna utgör utbyte av brott. ”Till skillnad mot vad som gäller vid vanligt förverkande krävs inte att det som förverkas kan knytas till ett visst konkret brott” (Förverkandehandboken 2010, s. 22 Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum). Tillgångarna behöver med andra ord inte vara kopplade till den brottsliga verksamheten. Vi måste också kartlägga den misstänktes ekonomiska status genom slagningar i olika register som bil-, fastighets- och spaningsregistret. Inte minst måste en kontroll göras av den misstänktes taxerade inkomst, bidrag och eventuella skulder. Det gäller även att försöka kartlägga den misstänktes sociala förhållanden, till exempel eventuella samboförhållanden, levnadsstandard och vanor vilket kan ge viktig information till kartläggningen.

När det gäller båtar är det av betydelse att konstatera i vilken utsträckning den misstänkte använder båten. Följande frågor är också intressanta:

- Vem betalar båtplatsen och vem står för densamma?
- Vem har tecknat försäkring för båten?
- Vem betalar lån eller amorteringar?
- Vilken storlek har båten och finns den registrerad i Transportstyrelsens fartygsregister?

Det uppstår även problem om det är fråga om en fastighet (fast egendom) där lagfart är presumtion för ägande. För att bryta igenom ett sådant ägande krävs:

- iakttagelser om att X brukar fastigheten
- iakttagelser om att X använder alla rum
- iakttagelser om att X tömmer soporna
- uppgifter om att X betalar försäkringen
- uppgifter om lån och amorteringar
- uppgifter ifrån grannarna om X vistelse på fastigheten
- uppgifter om X byter kläder i fastigheten
- uppgifter om hur el och vatten betalats
- uppgifter om att X disponerar egen nyckel till fastigheten.

Det är ett stort problem om brottsvinsterna investerats utomlands i exempelvis fast egendom eller i en rörelse som skrivits på annan person. I de fallen krävs det i regel rättshjälp för att man ska kunna angripa brottsutbytet med de verktyg som är mest effektiva i det enskilda fallet. Anledningen till att man vill dölja sina tillgångar kan vara många. En anledning kan vara att den misstänkte har stora skulder och därför inte vill visa myndigheterna eller andra att det finns tillgångar.

Man måste också ha klart för sig skillnaden mellan primär- och sekundärbrott, där primärbrottet är det initiala brottet som rån eller narkotikabrott och sekundärbrottet syftar till att understödja den primära och lönsamma brottsligheten. Att återinvestera i den kriminella verksamheten och få in kapital i den legitima ekonomin, som att köpa en restaurang, är ett sätt att använda brottspengar. Ett annat sätt kan vara att man köper statusprylar som guldlänkar, fina bilar etc. Det här skiljer sig dock åt lite beroende på vilken typ av brottslighet man håller på med. Hur mycket vågar man visa att man har?

5.4.2 Bolagsverket och Upplysningscentralen

Man kan också få information om bolag genom att vända sig till Bolagsverket där det finns möjlighet att få kopior på inskickade handlingar och det kan också finnas anteckningar om inkomna telefonsamtal.

Ett sätt att kontrollera i vilken omfattning en misstänkt varit aktiv är att kontrollera med Upplysningscentralen (UC). Där kan man få svar på vilka kreditgivare som ställt frågor på en persons kreditvärdighet. Observera dock att Upplysningscentralen har en skyldighet att skicka en kopia till den person man frågar om.

5.5 Exempelfall

Vi går nu vidare med ett exempel som ska belysa samspelet mellan de olika myndigheterna.

Polisen har fått information om att Bosse sannolikt är involverad i narkotikahandling och möjligen överlåter insmugglad narkotika. Ett underrättelseprojekt sätts igång.

Vid inre spaning (registerkontroll) framkommer att Bosse har restförd verkställbara skulder hos Kronofogden på 250 tkr och att han i övrigt inte öppet har några tillgångar. Han är folkbokförd på en adress där det endast finns hyresrätter och har utöver sjukpension inga andra kända inkomster. Internetspaning ger dock vid handen att Bosse och hans umgängeskrets ofta syns i vimlet på populära restauranger och nattklubbar, frekvent reser utomlands och kan kopplas ihop med exklusiva personbilar och motorbåtar.

Vid yttre spaning framkommer att Bosse i stor utsträckning uppehåller sig på en lokal restaurang. Det framkommer också att personer som är kända i narkotikasammanhang hos polisen frekvent besöker restaurangen. Spaningen visar också att Bosse använder en Porsche Cayenne turbo årsmodell 2012 som i sin tur visar sig vara skriven på hans 80-åriga moster boende i Luleå.

Polisen sammanställer ett underlag med kända omständigheter rörande eventuell narkotikahandling och uppgifter om dolda tillgångar.

Mer information inhämtas genom yttre spaning. Under spaningen kommer det fram att personen i fråga fungerar som faktisk företrädare för den restaurang där han vanligtvis uppehåller sig. Restaurangrörelsen drivs av ett aktiebolag. Enligt uppgift är det den misstänktes syster som äger aktierna i bolaget. Systemen är bosatt på annan ort och synes inte delta i verksamheten på annat sätt än att skriva under nödvändiga dokument.

När polisen anonymt besöker restaurangen uppmärksammas att man använder flera olika kassaregister. Vid betalning erhåller polisen ett kvitto utan ett kontrollnummer. Det uppstår en misstanke om att det kan finnas oredovisade intäkter av verksamheten. Information om iakttagelsen lämnas till Skatteverket.

Efter analys överlämnar polisen materialet till åklagare som ska ta ställning till om en förundersökning ska inledas. I samband därmed överlämnas även de uppgifter som kommit fram om personens ekonomiska förhållanden för eventuell utredning om utbyten av brott.

Åklagaren bedömer och beslutar sedan, med utgångspunkt i underlaget, att inleda en förundersökning avseende misstanke om grovt skattebrott, grovt bokföringsbrott och grovt narkotikabrott. Tack vare den information som åklagaren fått om ekonomiska förhållanden har han också redan från början siktet inställt på brottsutbyte och förverkande.

5.6 Avslutning

I detta kapitel har vi gett en bild av varför man bör bedriva tillgångsinriktat underrättelsearbete och hur man praktiskt går tillväga. Vi har också visat att arbetet kan bedrivas på flera olika nivåer med begreppet tillgångsutredning som gemensam nämnare. Slutligen har vi visat att det går att uppnå effekter av det arbete man lägger ner även om denna effekt inte stavas brottsutredning, lagföring eller fällande dom. Här vill vi poängtera vikten av samverkan och utbyte av information.

Den inställning som vi har försökt förmedla är att i stort sett alla verksamma inom området omgående kan komma igång med det praktiska arbetet, till exempel genom att använda sig av den konstantberäkningsmall som bifogas.

Nedan följer några av de framgångsfaktorer som vi identifierat i det tillgångsinriktade underrättelsearbete som vi förordar:

- gemensamma tillgångsinriktade mål
- fokus på tillgångarna i ett så tidigt skede som möjligt
- noggrann dokumentation av tillgångar och besittningsförhållanden
- ekonomisk kompetens
- utnyttjande av alla tillgängliga källor
- ett offensivt förhållningssätt
- underrättelsestyrt och långsiktigt arbetssätt
- vilja att dela information.

Referenser

Riksrevisionen, RiR (2010). *Statens insatser för att komma åt vinster från brottslig verksamhet – ett bättre samarbete ger högre utbyte*. Rapport 2010:26. Stockholm: Riksdagstryckeriet.

Kapitel 6

Taktik: lägre och högre plan

Patricia Arnolds, Polismyndigheten

Lotta Rytter Dufwa, Tullverket

Peter Waldau, Tullkriminalen

6.1 Inledning

I kapitel 5 tog författarna upp hur man inom underrättelseverksamheten kan arbeta både proaktivt och reaktivt med kriminalitet genom tillgångsinriktad brottsbekämpning. I det här kapitlet vill vi visa hur man kan arbeta operativt med ett ärende, och vilka taktiska val man ställs inför. Vi ger praktiska, handfasta tips om hur man kan göra de valen för att få ett tillgångsinriktat ärende så framgångsrikt som möjligt. Vi tar också upp vilka hinder man kan stöta på. Förhoppningen är att de erfarenheter som vi har samlat på oss även ska komma andra till godo för att fler ärenden ska få ett tillgångsinriktat perspektiv samt att fler tillgångsinriktade ärenden ska nå god framgång.

6.1.1 Metod

Författaren Patricia Arnolds är analytiker på Polismyndigheten i Stockholms län, Lotta Rytter Dufwa är sakkunnig på Tullverket och Peter Waldau är tillgångsutredare på Tullkriminalen i Stockholm. Vi har genomfört djupintervjuer och gruppdiskussioner med Gunnar Appelgren, Aktionsgruppschef på Polismyndigheten i Stockholms län, Bo Eliasson, Aktionsgruppsledare på Rikskriminalpolisen, Mattias Pellberg, revisor och tillgångsutredare på Polismyndigheten i Stockholms län, Björn Frithiof, åklagare på Internationella Åklagarkammaren samt Hans Lundwall, utredningschef på Tullkriminalen i Stockholm. Ovanstående personers erfarenheter utgör materialet i det här kapitlet.

6.1.2 Disposition

För att underlätta för läsaren följer kapitlets disposition kronologin i det taktiska arbetet med ett ärende. Metodiken i ett ärende skiljer sig åt beroende på om man befinner sig före eller efter det att förundersökningen är inledd samt om åtal är väckt. Därför är kapitlet uppdelat i tre delar: Underrättelseskedet, Förundersökningsskedet samt Åtal väckt. Även om alla ärenden inte går igenom underrättelseskedet, börjar vi där och beskriver de faser som ärendet går igenom med början i det taktiska valet av personer, dokumentationen av tillgångar, samverkan och media. Underrättel-

seskedet avslutas med en diskussion om de problem som vanligen uppkommer under dessa faser. Nästa steg är förundersökningsskedet. Faserna som behandlas här är dokumentation av tillgångar, samverkan, hemliga tvångsmedel, media samt tillslag. Även här avslutar vi med en diskussion om de problem som vanligen uppkommer under de olika faserna. Slutligen väcks åtal, och i det skedet berörs mediaperspektivet.

6.2 Underrättelseskedet

I det här avsnittet tar vi upp de taktiska val vi ställs inför i underrättelseskedet, vilka fördelarna respektive nackdelarna är vid valen samt vad man kan stöta på för hinder. Vi går inte in på de olika metoderna djupare än vad som är nödvändigt för det operativa arbetet. För en fördjupning av tillgångsinriktade underrättelsemetoder, se kapitel 5.

6.2.1 Taktiskt val av personer

Inom Polisen kan planeringsstadiet grovt delas in i två steg. I första steget görs en polisiär bedömning av ärendet och en ram för insatsen sätts. I det läget – när ärendet ska specificeras och planeras – är det optimala att ha en personalsammansättning av en ärendansvarig, en ärendehandläggare samt en person från KUT (Kriminalunderrättelsetjänsten). I nästa steg påbörjas kartläggningen för att hitta brott ”bakvägen”, det vill säga brott som inte är anmälda, men som inre spaning kan ge indikation om genom avvikelser. Det är en fördel om personal från Skatteverket och Skattebrottsenheten är med i planeringen så att den ekonomiska kartläggningen görs från början. Personal med erfarenheter från ekonomisk brottslighet kan se de avvikelser som polisiär personal lätt kan missa. Det ideala är att redan i detta läge ha med en åklagare, som kan erbjuda sitt perspektiv på insatsen och se vilka framgångsfaktorerna är på lång sikt. På grund av resursbrist hos Åklagarmyndigheten är det inte alltid möjligt.

Nätverksanalys

För att kunna göra ett kvalificerat val av vilka personer insatsen bör rikta in sig på, är förutsättningen att man har gjort en grundlig nätverksanalys såväl av personens kriminella som sociala kontakter.

På grundval av nätverksanalysen kan man välja målpersoner efter den så kallade ”kap-metoden”. Kortfattat går ”kap-metoden” ut på att ”döda trädet genom att kapa grenarna”. Det innebär att man får värdera var det gör störst skada att rikta insatsen, även ekonomiskt och socialt. Detta kan man göra på nätverksplanet och det individuella planet. Om syftet med insatsen är att eliminera en specifik kriminell gruppering, bör man kunna identifiera

vilka individer som agerar kontakter mellan olika grupper; vilka som har nyckelpositionerna ur ett nätverksperspektiv. Det är inte givet att ledarna är de viktigaste för att nätverket ska kunna fortsätta sin verksamhet, ibland kan de snabbt bli utbytt.

Genom nätverksanalysen kan man förhoppningsvis rikta in sig på ett fåtal individer och ändå tillintetgöra nätverkets eller organisationens handlingsförmåga.

På det individuella planet är fokus en individ vars kapacitet inom kriminaliteten ska omtintetgöras. Förutom de huvudsakliga målpersonerna kan det innebära att man även fokuserar på exempelvis partner och föräldrar. Det kan vara väldigt lockande att våga in framgångsfaktorn för mycket, då en sådan insats kan visa ett snabbt och bra resultat med små medel. Väljer man framgångsfaktorn på bekostnad av ”kap-metoden”, missar man ofta de hållbara resultaten, de som gör skillnad på sikt. Därför är det viktigt att ha med sig ett sista perspektiv, tidsperspektivet. Med ett tidsperspektiv kan man fundera över på vilka man bör rikta in sig under en kort period och på vilka det är lönt att ha ett långt tidsperspektiv. Här är det viktigt att man försöker tänka utanför ramarna och utanför bekvämlighetszonen. De enkla, de med hög framgångsfaktor, kan man välja att rikta in sig på först. Om framgångsfaktorn är låg, men det ändå anses vara av stor vikt att få målpersonen dömd, bör man avväga möjligheten att rikta in sig på denne under ett långt tidsperspektiv. Med tillräckligt mycket uthållighet kan man nå de flesta målen. Tidsperspektivet är viktigt att specificera också för att veta hur lång tid man har på sig att samla in tillräcklig mängd information om varje individ.

Sammanfattningsvis bör man ha en så pass övergripande och samtidigt detaljerad plan för insatsen, att det finns ett tydligt mål med tidsperspektiv för varje individ samt kunskap om vilken inverkan varje individs fränkoppling har på andra individer och på nätverket, både socialt och ekonomiskt. När målpersonerna väl är definierade utifrån ovan nämnda perspektiv och metoder, bör man välja vilka personer utöver målpersonerna som det är värt att bygga upp skäligen misstanke på, för att genom dem komma åt information om målpersonerna. Man bör även arbeta upp skäligen misstanke på så många som möjligt inom det givna kriminella nätverket, då det annars lätt kan uppstå svårigheter vid användandet av hemliga tvångsmedel. På grund av att det finns risk för läckage, är det viktigt att tänka på att när den misstänkte läggs in som misstänkt i systemen, hamnar den i misstankeregistret, som väldigt många har tillgång till.

6.2.2 Dokumentation av tillgångar

Om man i ett tidigt skede påbörjar kartläggning av målpersonernas tillgångar, samt löpande dokumenterar dessa, har man sto-

ra möjligheter att nå god framgång i att säkra tillgångar. Målet är att det ska kännas olönsamt och oglamoröst med en fortsatt brottslighet för målpersonerna och att det därmed ska vara mindre lockande för andra att påbörja en brottslig karriär. I underrättelseverksamheten och spaningsverksamheten pågår en kartläggning av målpersonerna. Om den involverade personalen samtidigt har med sig tillgångsperspektivet har man mycket att vinna. En kartläggning av den misstänktes ekonomiska förhållanden påbörjas när ett ärende inleds. För att få uppgifter från bank krävs att förundersökning är inledd. Trots det kan mycket göras redan i det här skedet. Genom olika registerslagningar och kontakter med andra myndigheter kan man samla in uppgifter om målpersonerna. Exempel på sådana uppgifter kan vara taxerad inkomst, restförlorade skulder och betalningsanmärkningar, fastighets- och fordonsinnehav och bolagsengagemang. Man bör även betona tillgångsperspektivet för dem som hanterar källor. En registerslagning kan ge ytterligare information om ägarskap, speciellt när den misstänkte har varit målsägande i något ärende. Till exempel kan intressanta uppgifter finnas att hämta vid inbrott i bil (var stod bilen parkerad, vem gjorde anmälan?) eller stöld av cykel (stod den ”hemma”, var är ”hemma?”).

Att ta med tillgångsperspektivet vid spaning är viktigt då mycket av intresse kan observeras om den misstänktes ekonomi. Det är därför viktigt att ”tänka tillgångar” och dokumentera det man faktiskt ser under spaning, gärna med foto eller film. Genom en sådan dokumentation ökar möjligheten att säkra även dolda tillgångar eftersom besittning är betydelsefullt. Om den misstänkte kör en bil som är skriven på någon annan, notera när han använder den och framför allt var han nattparkerar den. Notera var den misstänkte övernattar. Notera var egendomen förvaras då den inte används. Dokumentera kontakter med banker, fastighetsmäklare och andra ekonomiska inrättningar. Flera myndigheter har utarbetat checklistor som kan användas som stöd vid informationsinsamling av exempelvis dold äganderätt till lös och fast egendom, spaning och husrannsakan (se bilaga i slutet av detta kapitel).

6.2.3 Samverkan inom myndigheten och med andra

Samverkan mellan brottsbekämpande myndigheter förutsätter att relevant underrättelseinformation kan delas utan hinder av sekretess. Ytterst får generalklausulen i 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) användas om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Samverkan sker inom ramen RUC NUC, de regionala respektive det nationella underrättelsecentren som har skapats just för detta syfte. I ärendet är det viktigt att utse en person som har det tydliga uppdraget att driva på samverkan,

att någon har det mandet. Det är en roll som tar mycket tid, men som är ovärderlig. Insatsledaren måste vara stark i sin roll och ha gjort ett gediget bakgrundsarbete för att kunna få andra myndigheter att prioritera ärendet.

Förutom kartläggningen och tillgångsperspektivet är syftet med samverkan att kunna påbörja ärendet så brett som möjligt för att sedan smalna av och rikta in sig när ärendet väl har tagit fart och man ser vilken riktning det tar. Det är även en fördel att kunna visa åklagaren att ärendet har byggts upp och drivits fram så förutsättningslöst som möjligt. Samverkan mellan flera olika myndigheter är en förutsättning för att en kartläggning av den misstänkte och dennes ekonomi ska bli komplett och för att få med tillgångsperspektivet från början. Vilka myndigheter man väljer att samverka med är beroende på ärendets art. Skatteverket och Kronofogdemyndigheten är sådana myndigheter som generellt alltid bör vara med i samverkan initierad av Polisen. Skatteverket har uppgifter om inkomster och skatteförhållanden, avseende både fysiska och juridiska personer. Kronofogden har uppgifter om restförda skulder. Tullverket har uppgifter om import- och exportverksamhet. Försäkringskassans kunskap om bidrag är viktig då bidragsfusk är vanligt förekommande inom den organiserade brottsligheten. Kustbevakningen kan visa sig vara en givande samverkanspart, då de ofta har kunskap om fastigheter och restaurangverksamhet i hamnområden samt om ägarskap av båtar. Samverkan mellan myndigheter kan också vara viktigt i arbetet med att identifiera målsäganden, då myndigheter som målsägande annars lätt glöms bort.

Inom Polisen är det fördelaktigt att även samverka internt med andra enheter då dessa kan säkra tillgångar från målpersonerna vid andra brott. Exempelvis kan strategiskt viktiga personers tillgångar säkras om de till exempel blir gripna för misshandel, då ett sådant brott ofta leder till skadeståndskrav.

Personal på Polismyndighetens hanterarverksamhet, som rekryterar källor och samlar information från dem, är inriktad på att bli mer ekonomiskt skolad för att kunna ställa rätt frågor samt för att kunna rekrytera ekonomiska källor. I samverkan med dem kan det ändå vara bra att påminna om tillgångsperspektivet.

6.2.4 Media skapar möjligheter

Det kan uppfattas som kontroversiellt att använda sig av media när ärendet är i underrättelsefasen. Det är ändå rekommenderat att åtminstone ha med denna punkt i planeringen, att man funderar över vilka möjligheter det finns att använda media samt vad det skulle kunna ge ärendet. På så sätt kan man ta ett väl genomtänkt beslut om huruvida media ska användas eller inte. Det är emellertid viktigt att i kontakt med journalister komma ihåg att

deras roll är granskande – de har inte på något sätt ett uppdrag av någon myndighet. Man ska även ha respekt för att journalister i synnerhet på landsortstidningar är beroende av en god relation till polismyndigheten. Detta får inte missbrukas. Oavsett om man bedömer att man ska använda sig av media eller inte i det här skedet av insatsen, bör man etablera en bra kontakt redan nu. Journalister på lokaltidningar har ofta mycket information och god kännedom om lokala förhållanden, varför man kan få nyttig underrättelseinformation av dem. Här avses naturligtvis uppgifter som bygger på allmän kunskap, inte uppgifter med källskydd.

I Södertäljesatsningen (Södertäljesatsningen är den myndighetsgemensamma satsning som initierades år 2010 för att komma åt den grova organiserade brottsligheten i Södertälje med bland annat mord, människorov och utpressningar på agendan) gick insatsledningen ut i media i ett tidigt skede, delvis för att förbereda samhället på att det skulle komma insatser, men främst för att jobba med relationen till det civila samhället, det vill säga de civila krafter som behövde känna att det finns hopp om en säkrare och tryggare framtid (www.lt.se/gangsterkriget 2013-11-26). Inom insatsen var det tidigt tydligt att det civila samhällets tillit till Polisen behövde byggas upp, då det på många sätt var ett slutet samhälle med en parallellstruktur. Det civila samhället behövde också stärkas inbördes. Den mediala insatsen kan ha bidragit till att fler vågade anmäla brott samt att fler vågade vittna. Utan dessa bidrag från det civila samhället hade Södertäljesatsningen inte varit lika lyckad.

I ett underrättelsefattigt ärende kan rätt medieexponering generera mer information från allmänheten. Till exempel kan en artikel där utsatta berättar om utpressning som de varit med om inspirera andra utsatta att anmäla alternativt tipsa om det, då de inte längre känner sig ensamma i sin situation. Exponering i media kan också ge provokativa effekter om man till exempel vid något specifikt tillfälle vill skapa osäkerhet inom den valda målgruppen.

6.3 Problem och hinder för ett framgångsrikt arbete

6.3.1 Taktiskt val av personer

Väljer man att väga in framgångsfaktorn för mycket vid det taktiska valet av målpersoner får man förvisso ett lätt ärende med gott resultat, men de stora, långsiktiga effekterna riskerar att utebli. Det finns även en risk med för små framgångsfaktorer, då både motivationen och resurserna snabbt kan minska om resultaten uteblir. Det är en svår konst att få till den rätta avvägningen av olika faktorer och perspektiv. I underrättelsefasen är informationen begränsad. Att få till en korrekt analys som motsvarar verk-

ligheten är mycket svårt. Analysen måste därför tas för vad den är – en kvalificerad uppskattning av reella förhållanden baserad på begränsat tillgängligt material. Detta gör att det händer att Kriminalunderrättelsetjänsten, KUT, i sin analys överskattar informationen i ett ärende, vilket upptäcks först när det blir operativt. Om endast en individ ligger bakom analysen riskerar analysresultatet och rekommendationerna att bli väldigt personberoende. Ett sätt att komma runt det problemet är att låta ett flertal personer, både med underrättelsevana och med förundersökningsvana ta fram analysen i samråd. Förhoppningsvis kan en sådan diskussion ytterligare öka analysens kvalitet.

6.3.2 Samverkan inom myndigheten och med andra

Alla myndigheter har sina inriktningar, prioriteringar och befogenheter. Därför är det ibland svårt att få myndigheter att samverka. Det kan till exempel bero på resursbrist – man är tvungen att avstå från samverkan till förmån för den egna verksamheten. Det finns exempel på myndigheter som på grund av resursbrist enbart samverkar i ärenden som är beslutade av Operativa rådet, vilket är ett ytterst fåtal. Ofta krävs det att man är bra på att motivera samverkan för att få tillgång till de nödvändiga resurserna. Det är en tung och tidskrävande roll. Eftersom RUC och NUC är kraftigt underbemannade blir de flaskhalsar och man kan inte alltid lita på dem som resurs, i stället behöver man skapa egna kontakter. Tyvärr händer det å andra sidan att myndigheter ibland fränsäger sig samverkan och i stället hänvisar till RUC respektive NUC.

6.3.3 Media

Inom området media stöter man främst på två problem. För det första kan det vara mycket svårt att få en bra kontaktperson inom media. För det andra kan man i ärendet ha en utarbetad medietaktik, och om den inte kommuniceras väl till myndighetens presstalesmän kan det uppstå problem med vilket budskap som kommer ut.

6.3.4 Lagstiftning och praxis

Många struntar i att göra anmälan om misstänkt penninghäleri; det finns exempel på detta från bland andra bilhandlare och även mäklare. Det medför att den ekonomiska kartläggningen kan innehålla brister. Kartläggningen skulle också kunna bli komplett om det fanns möjlighet att samköra register mellan myndigheter. Förutsättningen för att kunna förverka tillgångar enligt bestämmelserna om utvidgat förverkande är att personen döms för ett förverkandeutlösande brott (vilka brott som är förverkandeutlösande regleras i BrB 36 kap. 1 b §). Även om lagstödet för förverkande har stärkts i och med utvidgat förverkande, är det

fortfarande svårt att bevisa att tillgångarna är knutna till brottslig verksamhet. En omvänd bevisbörda om tillgångar skulle helt förändra läget och innebära att mycket fler av de kriminellas tillgångar kan förverkas. Samverkan med andra myndigheter sker ytterst med stöd av generalklausulen i sekretesslagen. Dessvärre upplevs generalklausulen som diffust skriven, varför det ofta uppkommer tveksamheter inför samverkan. Inom myndigheterna uppstår ibland situationer där individer blir för osäkra på lagstiftningen för att våga samverka, även om de har fullt lagstöd för detta. Det kan råda en tvekan under pågående samverkan om hur mycket samverkan som är tillåten och om det finns fullt stöd för detta i generalklausulen. Ett behov finns av andra sekretessbrytare i lagstiftningen, alternativt att anpassa och tydliggöra generalklausulen så att samverkan kan ske på ett mer friktionsfritt sätt. Det behövs också ett omfattande informationsarbete om generalklausulen till de berörda myndigheterna.

6.4 Förundersökningsskedet

6.4.1 Dokumentation av tillgångar

När förundersökning är inledd kan flera uppgifter om den misstänktes ekonomi inhämtas. Från banker och andra finansiella institut kan man få information bland annat om bankfack, konton, kontokort, värdepappersinnehav och utförda transaktioner. För att utreda äganderätten kan man i en kontoanalys titta på vem som betalar amorteringar och ränta på ett lån för en fastighet, vem som betalar reparation och underhåll, försäkringar, el, vatten, sophämtning m.m. Detsamma gäller lös egendom. En annan källa till ekonomisk information kan vara uppgifter som framkommer i samband med hemliga tvångsmedel. Misstänkta kan tala om tillgångar som sina trots att någon annan officiellt äger dem. Även samtal där bolagsengagemang berörs är viktiga att notera. Dokumentation av samtalen kan användas som bevis för ägande, och tillgångarna kan komma att förverkas. I samband med husrannsakingar kan tillgångar säkras och handlingar som beslagtats kan ge information om äganderätt till egendom, tillgångar i utländska banker eller innehav av fastigheter utomlands. Vid förhör med berörda personer och vittnen bör frågor om den misstänktes ekonomi, levnadsförhållanden och eventuella tillgångar och skulder ställas i ett tidigt skede för att få fram mer underlag och för att kontrollera eventuella förändringar.

6.4.2 Samverka så brett som möjligt

Vilka man bör samverka med beror på ärendets art, men det är en fördel att arbeta så brett som möjligt och ha så många samver-

kansparter som möjligt. Under förundersökningsskedet blir ofta kommunen en viktig samverkanspart. Generellt kan man säga att ju mindre kommun, desto viktigare samverkanspart. Att kommunerna är tillstånds- och tillsynsmyndigheter gör dem väldigt ut-satta för otillåten påverkan, och därmed blir de centrala i fusket mot välfärdssystemet. Till detta hör att kommunerna har väldigt mycket kunskap bland annat om planerade större fastighetsköp, nybyggnationer, restaurangverksamhet etc. Många kommuner agerar redan aktivt mot kriminella grupperingar, exempelvis preventivt genom köp av fastigheter för att förhindra en viss kriminell grupperings köp. I ett sådant fall kan kommunen behöva hjälp att skilja desinformation från information.

En annan form av samverkan, där det handlar om informationsinhämtning snarare än informationsutbyte, är till exempel med arbetslöshetskassorna, som kan vara bra för att upptäcka bidragsfusk, samt försäkringsbolagen för dolda tillgångar. När det gäller försäkringsbolagen saknas dessvärre en bra rutin för samverkan. Identifiering av de målsägande och frågor om skadestånd bör tas med inom ramen för samverkan, då arbetslöshetskassor, försäkringsbolag och Försäkringskassan som målsägare ofta missas. I förundersökningsskedet är sekretesslagstiftningen tydligare då åklagaren tar besluten om informationsutbyte och styr samverkan, problemet från underrättelseskedet är därmed inte aktuellt.

6.4.3 Hemliga tvångsmedel

Hemliga tvångsmedel ska användas för att även hitta tillgångar. Än så länge pratar de i ärendet misstänkta ofta ganska öppet på telefon om ekonomi. Detta kommer troligtvis att ändras ju framgångsrikare vi blir på att använda hemliga tvångsmedel även till detta. Att tänka på är att lyssna efter orden ”min”, ”mitt”, ”hem” och liknande, då det kan bli en viktig del i att hävda ägarförhållanden. Vad gäller hemlig telefonavlyssning (hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation regleras i 27 kap. rättegångsbalken) är det fördelaktigt att under ärendets gång ha en nära dialog med de operatörer som lyssnar på samtalen, så att det tillgångsriktade perspektivet inte går dem förbi. Operatörerna kan också använda olika taggar på samtalen för att underlätta det kommande analysarbetet. Har man inte en välfungerande struktur i början av ärendet blir det svårt att senare komma i fatt, då material från telefonavlyssning ofta kan växa i mycket snabb takt. Ett exempel på detta är när polisen efter dubbelmordet på Oasen i Södertälje som mest hade telefonavlyssning på över 40 teleadresser samtidigt. Analysen av den samtalstrafiken pågick sedan i flera månader efter. Inhämtade samtalslistor (hemlig övervakning av elektronisk kommunikation regleras i 27 kap. rättegångsbalken) kan bli en viktig del i en tillgångsutredning. Först är det viktigt att knyta te-

leadressen alternativt telefonen till den misstänkte, vilket kan göras bland annat genom att analysera kontakterna. En analys kan sedan bland annat visa var den misstänkte bor, var den misstänkte jobbar (eller inte jobbar), i ungefär vilken omfattning den jobbar samt övriga aktiviteter. Samtalslistorna kan också användas för att jämföra med exempelvis uppgivna tidredovisningar, vilket till exempel användes i ett ärende inom Södertäljesatsningen för att visa på grovt bedrägeri mot Försäkringskassan (ärende Selma, TR mål B 2700-12).

6.4.4 Media skapar möjligheter

Det finns åtminstone två syften med att använda sig av media i det här skedet. Det ena är att nå ut till den kriminella grupperingen/organisationen som man jobbar med. Det kan man vilja göra exempelvis för att provocera fram något samtalsämne på avlyssningen, eller för att få dem att besöka en specifik plats. Ett exempel på det sistnämnda är när en målperson hade flyttat sin lyxbåt från en marina. För att kunna spåra båten igen, gick polisen ut med information i media som skapade osäkerhet hos målpersonen om var båten faktiskt var. Man kunde då följa honom till båten, när han ville säkerställa att den verkligen stod kvar. Sådana insatser görs genom exempelvis TV-programmet ”Efterlyst”. Det andra syftet är att nå ut till andra kriminella grupperingar och organisationer. Exempelvis kan det visa på internationell samverkan och ge signaler till de kriminella att var de än är, kommer de brottsbekämpande myndigheterna åt dem. Ett exempel på detta är den förre ledaren för ett kriminellt nätverk i Södertälje, som i flera år höll sig utomlands, främst i Venezuela, och som slutligen greps av spansk polis (www.svt.se/nyheter/sverige/ledare-for-sodertaljenatverk-gripen 2013-11-26). Förutom att nå ut till kriminella grupperingar och organisationer, var syftet med informationen till media även att nå ut till det civila samhället i Södertälje där uppbyggnaden av förtroende för polisen var viktig.

6.4.5 Tillslag och sökande efter tillgångar

Redan vid planering och utsättning inför tillslag är det viktigt att trycka på att det ekonomiska perspektivet ska finnas med även här. Ge tydliga instruktioner om vad man ska leta efter. Till exempel kan man titta efter vem som verkar bo på fastigheten om ägandefrågan inte är helt utredd. Man kan titta efter personliga tillhörigheter, kläder och liknande samt post. Nycklar till lös egendom kan också vara viktiga att notera, nyckeln till båten kanske återfinns i den misstänktes bostad.

Vid tillslaget är det viktigt att samordna med övriga inblandade myndigheter, till exempel Kronofogdemyndigheten, så att de kan omhänderta tillgångar direkt efter tillslaget. Samordning med

Kronofogdemyndigheten i syfte att tillgångssäkra förutsätter att det finns, eller att det i ärendet kommer att finnas, fordranskrav mot aktuell person. Kronofogdemyndigheten kan även i vissa fall hjälpa till med en värderare. Om inte tillgångar säkras vid tillslaget finns en stor risk att de flyttas efter tillslaget och blir svåra att hitta. Man bör komma ihåg möjligheten att beslagta och ta egendom i förvar som kan antas bli förverkad. För att underlätta för åklagaren bör interimistisk kvarstad sökas hos tingsrätten före tillslaget. Eftersom ett sådant beslut är offentligt finns det en risk att informationen hamnar i fel händer och att tillslaget röjs. För att minimera den risken bör ansökan göras hos tingsrätten så sent som möjligt dagen innan. Tillslag bör göras på alla platser samtidigt, för att säkra samtliga tillgångar på en gång. Annars finns risken att tillgångar flyttas från de övriga tillslagsplatserna och blir svåra att hitta. Även banktillgångar bör tas i förvar samtidigt som tillslaget sker för att minska risken att de flyttas. Väldigt mycket information, som kan vara intressant för ärendet, finns i it-utrustning som mobiltelefoner, smartphones och datorer. Tyvärr är det mycket tidskrävande att gå igenom dem. Vid planeringen av ärendet bör man därför ta detta i beaktande. Vid de så kallade 24:8-förhören bör eventuella skuldförhållanden utredas. Både frågan om den förhörde står i skuld till någon samt om någon står i skuld till den förhörde bör ställas, gärna vid två separata tillfällen. Frågor om bostad och telefonnummer bör också ställas. Det kan också vara så att den misstänkte är så fokuserad på delgiven misstanke att det kan kännas skönt för dem att få en andhämtning och prata om "allmänna frågor".

6.5 Problem och hinder för ett framgångsrikt arbete

6.5.1 Samverkan

Resursbrist hos de olika myndigheterna är ett stort problem vid samverkan. Detta märks till exempel genom att det händer att åklagarna inte prioriterar det tillgångsinriktade perspektivet. Problemet med resursbrist är genomgående och märks framför allt på andra kammare än den internationella.

6.5.2 Hemliga tvångsmedel

De hemliga tvångsmedlen kan generera väldigt mycket information, som blir svåranalyserad på grund av den stora mängden. Analytiker och tillgångsutredare som kan bearbeta och analysera materialet är en knapp resurs. Som det ser ut i dag finns risken för att många ärenden inte når sin fulla potential. Att använda sig av hemliga tvångsmedel, som att ta in samtalslistor, är ofta mycket

dyrt, speciellt i mer komplexa ärenden. Är budgeten snäv finns det därför en risk att man av ekonomiska skäl tänker efter en extra gång innan man tar in samtalslistor. Samtidigt är det av stor vikt att få tillgång till listorna då de ofta är avgörande för chansen att lyckas i ärendet. Den senaste teknikutvecklingen och förändringen av hur kommunikationen sker har gjort att det i nuläget finns en stor diskrepans mellan kommunikationsmetodiken och myndigheters kunskapsnivå i ämnet. Exempelvis sker en större del av kommunikationen i dag genom forum, olika chattar och program än via sms (se t.ex. www.dn.se/ekonomi/appar-popularare-an-sms/2013-11-23), vilket myndigheterna idag har svårt att avlyssna. Kunskapsnivån hos myndigheterna ligger efter, både att använda sig av tekniken och av lagstiftningen. Även lagstiftningen i sig ligger efter, till exempel finns det enbart utrymme inom lagstiftningen för hemlig rumsavlyssning (lag (2007:978) om hemlig rumsavlyssning, HRA) att avlyssna en fysisk plats, inte en person eller en rörlig plats. Vi har börjat tappa vårt analysunderlag och det som ofta ligger till grund för en stor del av bevismaterialet. Risken finns att vi snart kommer att få svårt att komma i kapp.

På många håll finns en felaktig uppfattning om lagstiftningen kring hemliga tvångsmedel i allmänhet, och man övertolkar ofta lagen för att vara säker på att inte göra fel. En vanlig feltolkning är att beslut om hemlig telefonavlyssning gäller en viss misstänkt person och inte en teaddress, som är fallet. En annan vanlig feltolkning är att man endast skulle få lyssna efter information om det brott som personerna är misstänkta för, vilket innebär att utredarna ofta går miste om viktig information. Hur åklagarna bedömer att överskottsinformation från hemliga tvångsmedel får användas är väldigt personberoende, vilket skapar osäkerhet bland operatörerna om hur de ska behandla sådan information. Operatörerna på telefonavlyssningen är inte alltid tillgångsinriktade, vilket gör att mycket viktig information går förlorad. Båda dessa problem tros bero på resursbrist och mycket hård belastning hos operatörerna.

6.5.3 Tillslag

Det finns inget krav på att kunna förklara de tillgångar man har, vilket upplevs som en stor brist. Tillgångsutredarna uppskattar att endast en liten del av tillgångarna som kommer från brottslig verksamhet kan förverkas. Omvänd bevisbörda vad gäller tillgångar skulle därför vara en möjlig väg att gå. Trots att förverkandelagstiftningen om utvidgat förverkande har underlättat i arbetet att komma åt tillgångarna är det många tillgångar som man inte kommer åt.

Vid tillslag kan det vara svårt att avgöra vem som äger en tillgång samt att lokalisera kända tillgångar. Här kan ett gediget spa-

nings- och analysarbete ibland lösa problemet. Risken finns också att uppgifter om tillslag läcker de gånger man söker om interimistisk kvarstad i och med att uppgifterna då blir offentliga. Bankmedel som inte ska vara tillgängliga för den misstänkte bör tas i förvar i samma stund som tillslaget är, för att minska risken att dessa flyttas. Trots att bankerna är duktiga på att hantera detta, finns det en risk med att det ofta blir en eftersläpning på någon timme. I sökandet efter tillgångar är det en brist att det saknas ett register över ägandet av icke-noterade aktier samt för ägandet av bostadsrätter.

6.5.4 Övriga problem

Den nya lagstiftningen om samtalslistor (HÖK – hemlig övervakning av elektronisk kommunikation), har skapat mycket merarbete och administration hos Polismyndigheten. En åtgärd som tidigare tog tio minuter att genomföra, tar nu en halv arbetsdag på grund av att beslut om övervakningen ska tas av tingsrätten. Kontouppgifter från bankerna levereras med få undantag via fax eller brev, trots upprepade förfrågningar om att få dem digitalt. Det här gör informationen mycket svårbearbetad och svåranalyserad. Informationen måste bearbetas manuellt i stället för att använda de avancerade analysverktyg som finns till förfogande i dataprogram. Manuell bearbetning kräver onödigt mycket resurser, men mest graverande är att en stor del signifikant information och kopplingar går om intet. Man bör vara medveten om att sökning i tjänsten Fastighetsfakta inte är helt tillförlitlig, då tjänsten tycks uppdateras med ojämna mellanrum. En fullt korrekt sökning kan därför enbart göras med direktkontakt med Lantmäteriet. Det upplevs ofta som extra provocativt att gå efter en persons tillgångar, varför personal i ärendet kan känna sig väldigt utsatt. Kronofogdemyndighetens personal uppfattas som särskilt utsatta.

6.6 Åtal väckt

6.6.1 Media i slutskedet

När åtal är väckt och rättegången snart är ett faktum har man via media möjlighet att stärka de inblandade myndigheternas varumärke gentemot samhället genom att visa på förmågan att få de misstänkta gärningsmännen dömda för brott samt att visa på förmågan att återta brottskapitalet. En bieffekt kan förhoppningsvis även bli att man minskar nyrekryteringen genom att visa på den oglamorösa sidan av kriminalitetet och genom att minska värdet på de kriminella organisationernas varumärke.

6.7 Sammanfattning

I kapitlet har vi gått igenom ett tillgångsinriktat ärendes gång, från underrättelseskedet till förundersökningsskedet, tills åtal är väckt. Vi har tagit upp hur ärendet initieras på bästa sätt med rätt personalsammansättning samt vilka perspektiv man kan ha när målpersonerna väljs ut. Dokumentationen av tillgångarna bör initieras tidigt och ske fortlöpande under ärendets gång, genom spaning och underrättelseverksamhet. En återkommande aspekt i det tillgångsinriktade ärendet är samverkan, både inom myndigheten och mellan den egna myndigheten och andra myndigheter. I underrättelseskedet sker samverkan i speciella underrättelsecentra med stöd av generalklausulen. Att även sprida det tillgångsinriktade perspektivet i samverkan är viktigt. Vi har fört en diskussion om hur man kan arbeta tillsammans med media redan i underrättelseskedet, vad man har för möjligheter samt vad medieexponering kan tillföra ärendet. I det tillgångsinriktade arbetet stöter man på flera problem som gör att arbetet inte flyter på som önskat. En del av dessa problem har vi tagit upp när vi avslutade avsnittet om underrättelseskedet. Svårigheterna ligger bland annat i det taktiska valet av målpersoner, där det kan vara svårt att få till den rätta avvägningen av de olika faktorerna och perspektiven som ger ett hållbart ärende med goda, långsiktiga resultat. Problem uppkommer ofta vid samverkan då resursbrist hos många myndigheter samt i underrättelsecentren ibland tvingar personalen att bortprioritera samverkan. När ärendet har gått in i förundersökningsskedet kan dokumentationen av tillgångar ske mer utförligt då uppgifter från banker och liknande kan adderas till tidigare spaning och registerslagningar. Under förundersökningen är samverkan med ett så brett urval av samverkansparter som möjligt viktig. Informationsutbyte med kommunen kan visa sig vara mycket värdefullt eftersom kommunen är tillstånds- och tillsynsmyndighet och sitter på mycket kunskap. Hemliga tvångsmedel spelar ofta en stor roll i ärenden. Vi har tagit upp vad man kan lyssna efter och vikten av att ha en bra dialog med operatörerna som lyssnar på samtalen samt hur man kan använda informationen från telefonuppkopplingar. Exponering i media kan under förundersökningen dels användas i provokativt syfte, dels för att komma ut med ett önskvärt budskap.

Därefter tog vi upp tillslaget, som bör samordnas med övriga inblandade myndigheter. Här är det viktigt att trycka på det ekonomiska perspektivet. Samtliga tillslag bör, i största möjliga mån, utföras på samtliga platser samtidigt. Banktillgångarna bör tas i förvar samtidigt som tillslaget sker. Redan i de första förhören bör den misstänkte få frågor om sin ekonomiska situation, främst eventuella skulder och krav. Skuldfrågan bör utredas i de första förhören. I förundersökningsskedet, precis som i underrät-

telseskedet, stöter man vanligtvis på flera problem. Resursbrist är ett återkommande problem då det ofta påverkar det tillgångsriktade arbetet. Till detta hör den stora mängden data som behöver bearbetas och analyseras. Kontoutdrag kommer i format som är mycket svårbearbetade och svåranalyserade. Resultatet blir att många ärenden inte når sin fulla potential, och att vi går miste om mycket information.

Även vad gäller hemliga tvångsmedel går mycket information om intet då tekniken och användarvanor har sprungit förbi lagstiftningen och praxis på myndigheterna. Ett exempel är hur den senaste tidens teknikutveckling med användningspraxis runt främst smartphones har kommit att förändra det potentiella analysunderlaget. Om man ser att utvecklingen på kommunikations- sidan troligtvis kommer att fortsätta åt samma håll, blir det än mer brådskande att hitta nya utredningsvägar. Ett framtidsscenario där vi kommer att ha ett mycket litet analysunderlag ses som troligt.

Slutligen väcks åtal i ärendet och den sista delen i kapitlet handlar därför om detta. I det skedet kan man använda en medieexponering till att stärka de inblandade myndigheternas varumärke samt till att förebygga ny brottslighet genom att visa på förmågan att återta brottskapitalet.

Bilaga – checklistor vid spaning och husrannsakan

Tillgångskort utformade av Ekobrottsmyndigheten:

Följande checklistor syftar till att tjäna som stöd vid informationsinsamling, vare sig det sker underrättelsemässigt eller inom ramen för en pågående förundersökning. Notera dock att den enskilde polismannen/tjänstemannen själv ska pröva de rättsliga förutsättningarna i det enskilda fallet. All inhämtad information faller under 5 kap 1§ SekrL.

Kontrollera alltid förekommande skulder hos Kronofogden och Skatteverket.

BROTTSUTBYTE / TILLGÅNGAR – DOLD ÄGANDERÄTT

Utredning för att säkra verkställighet av framtida fordringar såsom förverkan av utbyte av brott, skadestånd och företagsbot samt betalningssäkring för kommande skatteskuld.

Utredning av äganderätt ska lämnas till Kronofogden senast vid begäran om verkställighet. *Observera presumtion för äganderätt vid verställighet: besittning!*

Lös egendom

Förvärvet

- Finns köpeavtal? Gåvoavtal? Arvshandlingar? Bodelningshandlingar?
- Finns information från säljare/förmedlare?

Löpande kostnader

- Vem betalar lån? Amorteringar? Ränta?
- Vem betalar reparation och underhåll?
- Vem betalar försäkringar?

Brukande/besittning

- Vem är den huvudsaklige användaren?
- Var finns egendomen när den inte används?
- Vem har eventuella nycklar, t.ex. till bil, båt, garage, förvaringsutrymme?

Fast egendom

Förvärvet

- Finns köpeavtal? Gåvoavtal? Arvshandlingar? Bodelningshandlingar?
- Finns information från säljare/mäklare/förmedlare?
- Finns information hos pantbrevsinnehavare, t.ex. bank, privatperson etc?

- Vad var syftet med förvärvet?
- Kontakta:
Underlag för lagfart: Lantmäteriet
Förvärvstillstånd för jordbruksfastighet: Länsstyrelsen

Löpande kostnader

- Vem betalar lån? Amorteringar? Ränta?
- Vem deklarerar räntekostnaden?
- Vem betalar reparation och underhåll?
- Vem sköter kontakt med hantverkare, kommun etc?
- Vem har ingått avtalet respektive vem betalar för el, vatten, värme, sophämtning etc?
- Vem betalar försäkringar?

Brukande/besittning

- Vem/vilka bor på fastigheten (post, fast telefon etc)?
- Vems/vilkas tillhörigheter finns i fastigheten?

BROTTSUTBYTE / TILLGÅNGAR – HUSRANNSAKAN

Inhämta alternativt dokumentera (foto, film, pm):

Fast egendom (fastigheter)

- Byggnadens fasad och även adressen.
- Handlingar som klargör äganderätt (dvs. visar på innehav, köp eller försäljning) t.ex. lagfart, lånehandlingar och fakturor från hantverkare eller avtal.

Lös egendom, företagsengagemang m.m.

- Fordon: bilar, MC, mopeder, båtar etc. Reg.nr synligt på bild. *Besittning är avgörande!*
- Bilnycklar eller handlingar som knyter personen till fordon som inte finns på platsen.
- Kapitalvaror: kontanter, smycken, klockor, konst antikviteter, mattor, verktyg, datorer, TV, stereo, övriga tekniska produkter och annat lösöre som kan vara av värde.
- Framsidan på kontokort, bankpapper, anteckningar med kontonummer och/eller transaktioner.
- Handlingar som visar på registrering eller andra kopplingar till företag.
- Handlingar utvisande aktuella företagstillgångar t.ex. bokföring m.m.
- Handlingar som klargör äganderätt (d.v.s. visar på innehav, köp eller försäljning) av fordon, kapitalvaror och annat lösöre av värde.
- Om personen inte är skriven på adressen, foto/video av objekt som styrker att personen bor där, t.ex. kläder, post eller andra personliga tillhörigheter.
- Andra objekt eller handlingar som kan antas vara av ekonomiskt värde.

BROTTSUTBYTE / TILLGÅNGAR – SPANING

Dokumentera (foto, film, pm):

Fastigheter

- Fastigheter där personen övernattar eller har en fast anknnytning till. Dokumentera även var personen parkerar sin bil nattetid.

Lös egendom, kontakter m.m.

- Bruk av fordon/båt. Notera reg.nr, modell, tidpunkt plats, datum och vem som kör fordonet. *Besittning är avgörande!*
- Kontakter med banker, fastighetsmäklare, kapitalplacereare eller andra ekonomiska inrättningar och företag.
- Personens inkomstkällor som exempelvis arbete samt utgifter som exempelvis spelande.

Tillgångskort utformade av Polisen Helsingborg:

BrB. 36 kap. 1b § Utvidgat förverkande.

Förverkandeutlösande brott

Brott för vilka det är föreskrivet fängelse sex år eller mer och har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte.

Gäller även följande brott om brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte.

1. människohandel enligt 4 kap. 1a § 3 st., koppleri, ocker som är grovt, olovlig befattning med falska pengar som är grov, eller grovt dobbleri,
2. narkotikabrott enligt 1§ narkotikastrafflagen (1968:64) eller olovlig befattning med narkotikaprekursorer enligt 3b § första stycket samma lag,
3. dopningsbrott enligt 3§ första stycket lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel,
4. narkotikasmuggling enligt 6 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling, eller
5. människosmuggling enligt 20 kap. 8 § första stycket utlänningslagen (2005:716) eller organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § första stycket samma lag.

Även försök, förberedelse eller stämpling till ovanstående brott.

Förverkande får ske om det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet.

Förverkande *får inte* beslutas om det är oskäligt.

Avrapportering:

Finns förutsättningar för utvidgat förverkande, ta separat beslag och skriv en kort förklarande promemoria. Om egendomen ej tas i beslag dokumenteras egendomen utförligt i promemoria.

Förhör i tillgångsfrågor:

Tänk på följande: Att ställa frågor och följdfrågor om ekonomin. Inkomst, utgifter, skulder, lån.

Försäkringskassan:

Sammanboende (bostadsbidrag och/eller underhållsstöd betalas ut): Varför har paret inte samma folkbokföringsadress? Var har mannen/kvinnan sina tillhörigheter? Namn och adress till den person där mannen/kvinnan uppger sig vara bosatt? Till vilken adress har man sin post? Bevis på att mannen/kvinnan faktiskt bor på folkbokföringsadressen? Egna nycklar?

Assistansersättning:

Finns det hjälpmedel för funktionshindrade i lägenheten? Används dessa? Är lägenheten anpassad? Hur rör sig den funktionshindrade? Tal, intellekt? Om assistansersättning betalas ut, vem finns i lägenheten; personnummer och namn? Är någon assistent?

Sjukpenning/sjukersättning:

Vad utför personen? I vilken omfattning? Var utförs det eventuella arbetet? Företagsnamn, adress? Chefens namn och eventuellt telefonnummer? Utbetalas ersättning? Från vem?

Uppgifter som kan erhållas:

Adressuppgifter, Anhöriga, Arbetsplats, Telefonuppgifter, Uppgifter om pågående ersättning, uppgifter om familjeförhållanden.

Helsingborgs stad

Försörjningsstöd (socialbidrag):

Finns några ekonomiska tillgångar eller värdesaker? Utför person arbete men saknar inkomst? Mantalsskriven på annan adress än faktisk bostad?

Kontakta närpolisen i Helsingborgs operative koordinator för kontroll av bidrag.

Uppgifter som kan erhållas:

Om person förekommer som bidragstagare eller inte. Endast ett Ja eller Nej.

Skatteverket

Uppgifter som kan erhållas:

Taxerad inkomst. Inkomst av tjänst eller näring. Betalar de fastighetsskatt, Ja eller Nej, samt hur mycket? Får svar på om de äger fastigheten som de bor i.

Kronofogden

Uppgifter som kan erhållas:

Utmättningsbeslut. Alla uppgifter om skulder.

Närpolisen och Specialsektionen i Helsingborg
Utgiven i november 2012.

Kapitel 7

Fordringar och krav

Ann-Marie Ahlqvist, Kronofogdemyndigheten

Camilla Brage, Skatteverket

Stefan Lind, Kronofogdemyndigheten

Marcus Nordlund, Försäkringskassan

7.1 Inledning

För att egendom ska kunna utmätas, beläggas med kvarstad eller betalningssäkras måste det finnas en exekutionstitel, dvs. en dom eller ett beslut som kan ligga till grund för verkställighet hos Kronofogdemyndigheten (3 kap. utsökningsbalken, UB). Vid tillgångsriktad brottsbekämpning är det därför viktigt att inte bara tillgångarna utan också skulderna kartläggs i ett tidigt skede. Detta eftersom det tar tid att ta fram det underlag som behövs om till exempel kvarstad för utvidgat förverkande ska utverkas. Vidare krävs ett omfattande arbete hos Skatteverket, eller i vissa fall Tullverket, när det är aktuellt med betalningssäkring. Det gäller i synnerhet om någon annan har anmält brott, och revision eller annan granskning inte har inletts. Om det finns misstankar om bidragsbrott måste det dessutom ske en utredning hos Försäkringskassan eller i förekommande fall annan bidragsgivande myndighet.

När det finns misstankar om grov organiserad brottslighet eller allvarlig ekonomisk brottslighet är det angeläget att interimistiska beslut om kvarstad och betalningssäkring kan verkställas vid tillslaget eller när värdefull egendom ska lämnas tillbaka på grund av att beslag m.m. hävs

Vi riktar oss i första hand till tillgångsutredarna hos de brottsutredande myndigheterna och de poliser som arbetar med att kartlägga misstänkta ekonomiska förhållanden.

Vi redogör därför för olika möjligheter att fastställa fordringsanspråk. Vidare beskriver vi förfarandet hos Kronofogdemyndigheten vid verkställighet av kvarstad, betalningssäkring och utmätning.

7.2 Kartläggning av skulder

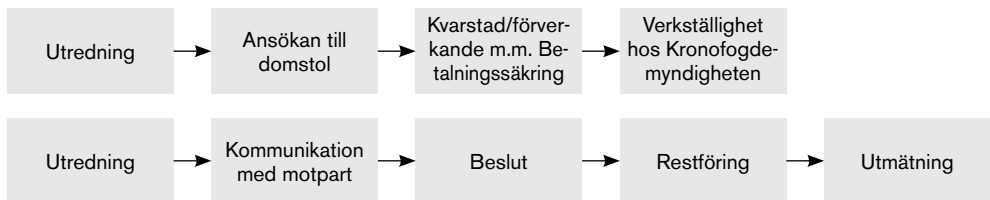
I ett tidigt skede av en brottsutredning kartläggs i regel den misstänktes tillgångar och hans eller hennes ekonomiska förhållanden i övrigt. Vissa grundläggande kontroller, till exempel om personen har skulder hos Kronofogdemyndigheten, görs numera så gott som alltid. De brottsutredande myndigheterna bör emellertid göra en mer omfattande kontroll hos Kronofogdemyndigheten och Skatteverket. När uppgifter tas in från dessa myndigheter är det viktigt att komma ihåg att det i Skatteverkets uppgifter ingår att göra en utredning om gäldenärens ekonomiska förhållanden för att bestäm-

ma vad som är en lämplig åtgärd enligt borgenärlagen (2007:324). Det kan till exempel gälla om en ansökan om konkurs ska ges in eller om talan om betalningsansvar för någon annans skatteskulder ska föras. Vidare är det Skatteverket som har till uppgift att bevaka statens fordringar och statens rätt i övrigt i konkurser.

Det är också viktigt att ta reda på vilka skulder som kan komma att fastställas under den närmaste tiden och om betalningen kan säkerställas genom kvarstad eller betalningssäkring. I första hand bör kontrollen omfatta: förverkandeanspråk m.m., rätt till skadestånd för den som har utsatts för brott, skatter och avgifter som inte har betalats eller redovisats, återkrav av felaktiga ROT- och RUT-utbetalningar och utbetalningar från välfärdssystemen, ansökningar hos Kronofogdemyndigheten om betalningsföreläggande och olika möjligheter att rikta betalningsanspråk mot tredje man.

Genom denna modell illustreras den process som leder fram till ett beslut om kvarstad eller betalningssäkring. Vidare illustreras hur beslut om uppdebitering av skatter m.m. och beslut om återkrav av felaktigt utbetalda medel från en förvaltningsmyndighet, som kan ligga till grund för utmätning, kommer till.

7.2.1 Förverkandeanspråk med mera

Åklagaren är skyldig att utreda om det finns förutsättningar för förverkande och företagsbot. Möjligheten att få till stånd beslut av detta slag ska därför alltid analyseras (Åklagarmyndigheten 2012:10). När förutsättningarna för förverkande utreds måste det beaktas att det finns två olika former av förverkande: sakförverkande och värdeförverkande.

Ett sakförverkande innebär att viss specifik egendom förklaras förverkad, medan ett värdeförverkande innebär att någon förpliktas att till staten betala ett belopp som motsvarar värdet av viss egendom eller vissa förtjänster. Vidare får ett sakförverkande till följd att den egendom som har förverkats inte kan utmätas. De medel som flyter in vid försäljning av den egendom som har förverkats tillfaller staten fullt ut utan konkurrens från andra borgenärer.

Under kartläggningsarbetet är det viktigt att tänka på att målsägandens rätt till skadestånd har företräde framför ett förverkande (BrB 36:17 andra stycket). Vid bedömningen av om förverkande ska yrkas ska det alltså beaktas om det finns anledning att anta att skadeståndsskyldighet i anledning av brottet kommer att ålägg-

gas eller annars bli fullgjord (BrB 36:1 a). Det finns också anledning att tänka på att det genom NJA 2010 s. 374 har klargjorts att utrymmet för sakförverkande vid utvidgat förverkande är större än vad som tidigare har antagits (prop. 2004/05:135 s. 86–87, ds 2006:17 s. 100 och prop. 2007/08:68 s. 65f.). Härtill kommer att skattebrott inte kan ligga till grund för förverkande av utbyte av brott (skattebrottslagen 13 a §) och att grovt skattebrott inte utgör ett förverkandeutlösande brott.

7.2.2 Skadestånd på grund av brott

När det gäller enskilda anspråk som grundas på brott som hör under allmänt åtal är åklagaren skyldig att föra talan för målsägandens räkning om det kan ske utan väsentlig olägenhet (RB 22:2). Målsäganden ska underrättas om detta (förundersökningskungörelsen 13 a § första stycket). Om målsägandeanspråk anmäls får åklagaren yrka kvarstad om förutsättningarna för en sådan åtgärd är uppfyllda. Däremot är åklagaren inte behörig att ansöka om verkställighet hos Kronofogdemyndigheten. Åklagaren ska bara informera målsäganden om att denne själv måste ansöka om verkställighet och underrätta honom eller henne om kvarstadsbeslutet (Lindberg 2009, s. 364).

Om misstankarna gäller systematiska bedrägerier, till exempel fakturabedrägerier, är det ofta ett stort antal enskilda fysiska och juridiska personer som anmäler målsägandeanspråk på grund av att de har lidit ekonomisk skada. När det finns misstankar om bidragsbrott kan Försäkringskassan, eller någon annan bidragsgivande myndighet, ha önskemål om att åklagaren för talan om skadestånd. Om åklagaren inte för talan kan det få till följd att det inte går att få fram en exekutionstitel till den dag då husrannsakingarna ska genomföras. De regler som gäller för Försäkringskassan innebär att ett återkravsförfarande tar tid. Vidare anmäler Skatteverket målsägandeanspråk om det finns misstankar om bedrägerier avseende ROT- och RUT-avdrag. Åklagaren kan, till skillnad från vad som är fallet vid ett återkravsförfarande, föra talan om skadestånd mot företrädarna för det bolag som har tagit emot de medel som Skatteverket har betalat ut.

Det bör tilläggas att det i en promemoria från Finansdepartementet, som nyligen remissbehandlats, föreslås att återkrav av ROT- och RUT-utbetalningar ska kunna bli föremål för betalningssäkring. De nya reglerna föreslås börja gälla den 1 januari 2015.

7.2.3 Skatter med mera som kan bli föremål för snabbestföreling eller betalningssäkring

När Skatteverket har anmält misstankar om skattebrott och bokföringsbrott har skatteutredningen i regel kommit så långt att det finns underlag för att begära betalningssäkring. Också när någon

annan har anmält brott, och misstankarna gäller en helt annan typ av brottslighet, bör det alltid kontrolleras om det finns obetalda skatter som är föremål för uppbörd (skatten har fastställts, men indrivning har ännu inte begärts) och kan snabbrestföras. Snabbrestföring innebär att skulderna lämnas tidigare än normalt till Kronofogdemyndigheten (skatteförfarandelagen, SFL 70:2 p. 2). När detta förfarande används kan indrivning begäras utan att en uppmaning att betala först skickas till den betalningsskyldige.

Även om revision eller annan granskning inte pågår bör tillgångsutredarna kontrollera hos Skatteverket om det finns skatteskulder som inte har fastställts. Vidare bör utredarna ta reda på om Skatteverket anser att det är möjligt att utverka betalningssäkring och om förutsättningarna för ett interimistiskt beslut, dvs. beslut om betalningssäkring utan att den som åtgärden riktar sig mot först hörs, är uppfyllda. Det är i detta sammanhang också viktigt att tänka på att en så resurskrävande åtgärd som betalningssäkring endast blir aktuell om det finns tillgångar som kan säkras. Dessutom är det viktigt att kontrollera vad som framkommit vid Skatteverkets borgenärsutredning. En sådan utredning gäller gäldenärens ekonomiska förhållanden och liknar i vissa avseenden den utredning som görs under en förverkandeutredning.

7.2.4 Tullverkets fordringar

Kontroller motsvarande de som görs hos Skatteverket bör göras också hos Tullverket, som i sin beskattningsverksamhet har möjlighet att begära snabbrestföring och utverka betalningssäkring. Vidare är bestämmelserna om förverkande tillämpliga när det gäller brott som ska utredas av Tullverket (smugglinglagen 16–17 §). Till detta kommer att grov smuggling är ett förverkandeutlösande brott.

7.2.5 Felaktiga utbetalningar från välfärdssystemet

När det finns misstankar om bidragsbrott ska kartläggningen alltid omfatta Försäkringskassans, och i förekommande fall andra bidragsgivande myndigheters, krav på återbetalning. Också Arbetsförmedlingen och Pensionsmyndigheten m.fl. har en skyldighet att anmäla brott om det kan misstänkas att brott enligt bidragsbrottslagen (2007:612) har begåtts. Om oriktiga uppgifter har lämnats om till exempel funktionsnedsättningar, skador av olika slag eller inkomstförhållanden, och åklagaren bedömer att uppsåt eller grov oaktsamhet kan styrkas, kan den misstänktes tillgångar säkras snabbt om kvarstad utverkas i brottmålet.

Även om någon annan än Försäkringskassan har anmält brott bör det kontrolleras om kassan har några fordringar på den misstänkte. Det förekommer att en utredning om återkrav har påbör-

jats när en förundersökning som gäller någon annan typ av brottslighet inleds eller att en exekutionstitel redan har utverkats.

Exempel på missbruk av trygghetssystemen

Oriktiga uppgifter om funktionsnedsättningar, sjukdomar, inkomst- och boendeförhållanden m.m. har i stor omfattning visat sig ligga till grund för utbetalningar från Försäkringskassan (Brå 2011:12 och SOU 2012:6). Om Försäkringskassan får kännedom om att oriktiga uppgifter ligger till grund för utbetalningar av till exempel assistansersättning kan ersättningen dras in och felaktiga utbetalningar återkrävas sedan kassan gjort en egen utredning som visar att det finns skäl för detta.

Ett annat exempel på missbruk av trygghetssystemen gäller utbetalningarna av underhållsstöd. När föräldrarna inte bor, eller påstår att de inte bor tillsammans, utbetalar Försäkringskassan efter ansökan från den förälder hos vilken barnet eller barnen bor underhållsstöd till honom eller henne om underhållsskyldigheten inte fullgörs. Det belopp som den andra föräldern ska betala till kassan bestäms då utifrån hans eller hennes fastställda taxerade inkomst, medan fullt underhållsstöd, för närvarande 1 273 kronor per månad och barn, utbetalas till boföräldern. Om det går att visa att den förälder som har försörjningsskyldighet har en högre betalningsförmåga än vad som har uppgetts kan Försäkringskassan besluta om höjning av det belopp som ska betalas till kassan (socialförsäkringsbalken, SFB 19:34–39). En förutsättning är att den taxerade inkomsten har höjts av Skatteverket.

7.2.6 Närmare om kontrollen hos Kronofogdemyndigheten

Det ska alltid kontrolleras om den misstänkte har skulder som är föremål för verkställighet. Om detta är fallet ska det antecknas vilken typ av skulder det är och till vilket belopp de uppgår. Därutöver bör det kontrolleras om det finns några ärenden om betalningsföreläggande hos Kronofogdemyndigheten, då ärenden av detta slag är ett tecken på att verkställighet i enskilda mål kan komma att begäras inom en snar framtid. Vidare är det viktigt att ta reda på hur långt indrivningsärendena har kommit, till exempel om någon del av fordringsbeloppet har säkerställts genom utmätning eller om indrivning nyligen har begärts. I det senare fallet bör det noteras om den tid inom vilken gäldenären bereds tillfälle att betala innan verkställighet sker, den så kallade avitiden, har gått till ända (UB 4:12 första stycket).

Under kartläggningsarbetet är det genom kontakterna med Kronofogdemyndigheten och Skatteverket också viktigt att försöka få klarhet i om personen brukar betala när indrivning har begärts eller om skulderna av något annat skäl kan falla bort. Kan det

till exempel tänkas att exekutionstiteln kommer att upphävas före tillslaget? Vidare är det viktigt att ta reda på om den misstänkte eller bolag med anknytning till honom eller henne har försatts i konkurs eller om det är troligt att detta sker inom en snar framtid. Frågan om det kan antas att konkurs inträffar är viktig, eftersom tillgångarna om det blir konkurs ska omhändertas av den som utses till konkursförvaltare. Utmätning, kvarstad och betalningssäkring får inte verkställas om gäldenären har försatts i konkurs (konkurslagen, KonkL 3:7).

7.2.7 Betalningsanspråk mot tredje man

När egendom har placerats hos närstående eller bulvaner är det viktigt att ta reda på om dessa personer har några skulder som är eller kan bli föremål för verkställighet hos Kronofogdemyndigheten inom en snar framtid. Det är emellertid inte särskilt vanligt att tillgångsbulvaner, fysiska eller juridiska personer, har egna skulder. Syftet med att anlita bulvaner av detta slag är att skydda sin egendom mot utmätning.

I praktiken är det svårt att bevisa dold äganderätt när det gäller till exempel en bil eller en fastighet som har registrerats på en bulvan. Det är därför en fördel om någon form av betalningsanspråk går att göra gällande direkt mot den eller de personer som misstänks vara bulvaner för den som egentligen äger egendomen.

Förverkande

Talan om utvidgat förverkande mot annan än den som åtalet riktar sig mot kan enligt 3 § lagen (2008:369) om förfarandet vid förverkande av utbyte av brottslighet i vissa fall väckas först när domen i målet om det förverkandeutlösande brottet har vunnit laga kraft. I praktiken förs det därför inte någon talan mot tredje man. Även när det gäller andra former av förverkande kan förverkandeanspråk riktas mot fler personer än den misstänkte. Detta gäller bland annat den som efter brottet förvärvat egendomen genom gåva. Det är emellertid även i dessa fall sällsynt att förverkandeanspråk riktas mot tredje man.

Företrädaransvar för skatter med mera

Skatteverket har möjlighet att utverka så kallat sidoansvar för företrädarna för juridiska personer. När det gäller handelsbolag är betalningsansvaret strikt och fastställs genom beslut av Skatteverket. I fråga om andra juridiska personer krävs att uppsåt eller grov aktsamhet kan styrkas för att förvaltningsrätten ska kunna besluta om personligt betalningsansvar.

Återbetalning av assistansersättning

Försäkringskassans möjligheter att besluta om återkrav av assistansersättning har den 1 juli 2013 utvidgats till att avse också den för-

säkrades förmyndare, annan ställföreträdare eller den till vilken ersättningen har betalats ut, dvs. assistansanordnaren (SFB 108:9 a).

7.2.8 Återvinning m.m. vid konkurs

Om konkurs inträffat eller kan antas vara nära förestående är det viktigt att analysera vad som händer med olika fordringsanspråk under en konkurs. Detta gäller också möjligheterna att agera för att brottsutbyten ska kunna återföras till konkursboet och på så sätt komma borgenärerna till del.

Konkursförvaltarens uppgift är att se till att all egendom som ingår i boet omhändertas och realiserats och att de medel som inflyter fördelas mellan borgenärerna enligt bestämmelserna i förmånsrättslagen. Vidare kan förvaltaren föra talan om återvinning när det gäller rättshandlingar som har skett viss tid före konkursen. Den som är närliggande till konkursgäldenären kan till exempel bli skyldig att lämna tillbaka gåvor som har mottagits under de tre senaste åren (KonkL 4:6). Dessutom kan förvaltaren föra talan om återbäring av olovlig vinstutdelning eller annan olovlig utbetalning från bland annat aktiebolag (KonkL 7:5 p. 3).

En konkurs innebär också att utmätning som har skett inom tre månader efter det att konkursansökan gavs in ska återvinnas (KonkL 4:13). Om en utmätning ska gå tillbaka är borgenären hänvisad till att bevaka en oprioriterad fordran i konkursen. Förverkandefordringar m.m. är så kallade efterställda fordringar och har alltså sämre ställning än till exempel skatter som inte har betalats och skulder till leverantörer. När det gäller värdeförverkanden och företagsbot är staten berättigad till utdelning först sedan alla andra borgenärer fått full betalning (förmånsrättslagen 19 §).

Fordringar som ligger till grund för kvarstad eller betalningssäkring kan, även om fordringsanspråket ännu inte har fastställts, bevakas i en konkurs. En annan sak är att säkerhetsåtgärder, till skillnad från vad som gäller för utmätning, inte medför förmånsrätt. Kvarstad eller betalningssäkring kan emellertid i ett enskilt fall ha utmätningens verkan. Om den egendom som belagts med kvarstad eller betalningssäkrats senare har utmätts för en annan fordran än betalningssäkrings- eller kvarstadsfordringen har den samma ställning i förmånsrättsförhållande som utmätningens fordringen, det vill säga förmånsrätt i den egendom, i vilken verkställighet skett (UB 16:15 andra stycket).

Att tänka på när lönegarantibedrägerier misstänks

Länsstyrelsen i Stockholm, Skatteverket, Försäkringskassan, Ekobrottsmyndigheten och Kronofogdemyndigheten representerad av Tillsynsmyndigheten i konkurser har tillsammans tagit fram en rapport Missbruk av statlig lönegaranti, 2011. Rapporten visar att lönegaranti i ett stort antal fall har utbetalats till personer som inte

utfört något arbete i det företag som gått i konkurs. I andra fall har utbetalningarna varit för höga på grund av att oriktiga uppgifter lämnats om anställningsförhållanden m.m. Konkursförvaltarna har beslutat om lönegaranti, då bland annat falska kontrolluppgifter och osanna anställningsavtal har åberopats. Dessutom har det vid några tillfällen visat sig att förvaltarens namnteckning på beslutet om lönegaranti var förfalskad.

Ett beslut från länsstyrelsen om återkrav utgör en exekutionstitel som kan ligga till grund för verkställighet. För att ett sådant beslut ska kunna fattas krävs i regel att dom har meddelats i ett brottmål eller att domstol efter talan av Tillsynsmyndigheten i konkurser har fastställt att arbetstagaren inte är berättigad till lönegaranti.

När det finns misstankar om brott har åklagaren möjlighet att föra talan om skadestånd för länsstyrelsens räkning. Om åklagaren gör detta kan flera personer bli återbetalningsskyldiga om de har delat på den lön eller annan ersättning som har utbetalats av länsstyrelsen. Det har visat sig att det förekommer att personer, som med stöd av falska anställningsavtal har uppgivit sig vara anställda i ett företag som gått i konkurs, endast har fått en mindre del av de medel som betalats ut. Ersättningen från lönegarantin har i övrigt gått till huvudmännen, dvs. till de personer som har stått för upplägget.

7.3 Vad krävs för att få fram en exekutionstitel?

Innan en exekutionstitel kan utverkas måste vanligtvis flera olika frågor utredas hos de brottsutredande myndigheterna och de myndigheter, vars fordringsanspråk det är aktuellt att säkerställa. Genom ett nära samarbete mellan berörda myndigheter finns det goda förutsättningar att hitta det mest effektiva sättet att i det enskilda fallet säkra tillgångar.

7.3.1 Förverkande med mera

Vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att få till stånd ett beslut om förverkande varierar beroende på vilken typ av förverkandeanspråk som det är fråga om. Om det är aktuellt med utvidgat förverkande måste det göras en omfattande ekonomisk utredning. Det måste då undersökas om skillnaden mellan förvärvsförmågan och innehavet av tillgångar är så stor att tillgångarna inte gärna kan ha förvärvats på laglig väg. Vidare är det viktigt att tänka på att det kan vara svårt att visa att förutsättningarna för ett sakförverkande är uppfyllda. Åklagaren kan därför ha anledning att framställa ett alternativt yrkande om värdeförverkande.

Utbyte av brott

Utbyte av brott ska förklaras förverkat om det finns ett direkt samband med brottet om det inte är uppenbart oskäligt. När denna bedömning görs ska det bland annat beaktas om det finns anledning att anta att skadeståndsskyldighet i anledning av brottet kommer att dömas ut (BrB:36:1–1 a).

Ekonomiska fördelar från näringsidkare

Om det har uppkommit ekonomiska fördelar för näringsidkaren till följd av ett brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet ska värdet därav förklaras förverkat om det inte är oskäligt och det inte är möjligt med vanligt förverkande eller annars är särskilt föreskrivet. När denna bedömning görs ska bland annat beaktas om det finns anledning att anta att annan betalningsskyldighet som svarar mot de ekonomiska fördelarna av brottet kommer att åläggas näringsidkaren eller annars fullgöras av denne (BrB 36:4).

Utvidgat förverkande

Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet (BrB 36:1 b) kan ske när det gäller brott för vilket fängelse i sex år eller mer ingår i straffskalan och brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte. Vidare gäller detta de brott som räknas upp i den kompletterande brottskatalogen. Det bör tilläggas att vinningen av skattebrott, trots att grovt skattebrott inte utgör ett förverkandeutlösande brott, kan beaktas inom ramen för den prövning som ska göras när en person har gjort sig skyldig till ett förverkandeutlösande brott, till exempel grovt narkotikabrott (NJA 2010 s. 374).

Förverkande av utbyte av brottslighet blir aktuellt om det inte är möjligt att få till stånd ett beslut om vanligt förverkande och det inte är oskäligt. När denna bedömning görs ska hänsyn bland annat tas till om annan betalningsskyldighet har ålagts den tilltalade. Vid utvidgat förverkande behöver den egendom som förverkas inte utgöra utbyte av ett specifikt brott. Det är tillräckligt att åklagaren kan visa att det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Åklagaren måste alltså visa att den misstänkte inte haft ekonomiska möjligheter att förvärva egendomen på något annat sätt än genom pengar som kommer från brott. Det får inte finnas några andra rimliga förklaringar till innehavet av viss egendom.

Under en förverkandeutredning är det inte egendomens försäljningsvärde som ska uppskattas, utan värdet vid den tidpunkt då egendomen förvärvades. Vidare gäller att bevisning som kan ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet får efterforskas vid husrannsakan (RB 28:1) och säkras genom beslag (RB 27:1).

Företagsbot

En förutsättning för att ett beslut om företagsbot ska kunna meddelas är att brott har begåtts i utövningen av näringsverksamhet och att brottet inte har varit riktat mot näringsidkaren (BrB 36:7). Vidare krävs det att näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen ska kunna krävas för att förebygga brottsligheten eller att brottet har begåtts av en person i ledande ställning eller en person som annars haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll av verksamheten.

Kvarstad för skadestånd och förverkandeanspråk med mera

Om en person är skäligen misstänkt för brott och det finns risk att han eller hon avviker eller gör egendom oåtkomlig för verkställighet får tingsrätten besluta om kvarstad på ett belopp som motsvarar det fordringsanspråk som görs gällande i brottmålet (RB 26:1). Detta gäller såväl ersättning till målsäganden som värdeförverkanden och företagsbot. Vidare ska det, liksom vid all tvångsmedelsanvändning, göras en proportionalitetsbedömning. Kvarstad får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse.

7.4 Obetalda skatter och avgifter

Ett beskattningsbeslut kan ligga till grund för utmätning (UB 3:1 p. 6 och 3:24) och ska, om beloppet inte har betalats i rätt tid, överlämnas till Kronofogdemyndigheten för indrivning. Detta gäller även om beslutet inte har vunnit laga kraft (UB 3:23 tredje stycket).

7.4.1 Sidoansvar

Sidoansvar innebär att mer än en person åläggs betalningsskyldighet för en och samma skatt (prop. 2010/11:165 s. 904 f.). När det är möjligt att utverka sådant ansvar är det angeläget att förutsättningarna för betalningssäkring hos företrädarna utreds. Många gånger finns det en påtaglig risk för att företrädarna undandrar sig betalning. De har ofta tagit ut vinst från det eller de företag där brotten har begåtts. Vidare är det inte ovanligt att bolagen har gått i konkurs när förundersökning inleds.

Förutsättningarna för företrädaransvar för juridiska personers skatter och avgifter och hur förfarandet går till när sådant ansvar utverkas regleras i skatteförfarandelagen (SFL 59:12-21). Betalningsskyldighet för företrädare för till exempel ett aktiebolag eller en ekonomisk förening, beslutas av förvaltningsrätten på ansökan av Skatteverket och kräver att uppsåt eller grov oaktsamhet kan styrkas. När det gäller bolagsmännen i ett handelsbolag är det

däremot Skatteverket som beslutar om betalningsansvar, och det finns inte några subjektiva rekvisit som måste vara uppfyllda (SFL 59:11).

7.4.2 Betalningssäkring

Om betalningsskyldigheten för skatter m.m. inte är fastställd får betalningssäkring beslutas om det är sannolikt att betalningsansvar kommer att fastställas till det belopp som yrkas och det finns en påtaglig risk för att den som är betalningsskyldig drar sig undan skyldigheten att betala. Det krävs också att den tidsperiod som betalningsskyldigheten avser har gått till ända och att det är fråga om betydande belopp (SFL 46:6–8 och tullagen 1 kap. 8 §). Vidare får betalningssäkring bara beslutas om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som beslutet innebär för den som det gäller eller för något annat motstående intresse (proportionalitetsprincipen).

För att en *företrädare för en juridisk person* ska kunna bli föremål för betalningssäkring måste det finnas sannolika skäl för att skatterna kommer att fastställas mot den juridiska personen och att företrädaransvar döms ut.

7.4.3 Återkrav av ROT- och RUT-utbetalningar

När det gäller felaktiga utbetalningar, på grund av att oriktiga uppgifter har lämnats som underlag för skattereduktion vid byggnadsarbeten och hushållsnära tjänster, kan Skatteverket besluta om återkrav. Ett beslut om återkrav av ROT- och RUT-utbetalningar kan enligt 14 och 23 § lagen (2009:194) om förfarandet vid skattereduktion, till skillnad från vad som gäller vid återkrav av felaktiga utbetalningar av bland annat assistansersättning, sjukersättning eller bostadsbidrag, ligga till grund för verkställighet hos Kronofogdemyndigheten utan att en särskild exekutionstitel först måste utverkas.

Om det finns misstankar om bedrägeri ingår det i Skatteverkets rutiner att göra en brottsanmälan. Åklagaren kan då utverka kvarstad för Skatteverkets målsägandanspråk. Skatteverket anmäler i normalfallet sina anspråk på ersättning först när förundersökningen har kommit så långt att åklagaren kan bedöma mot vem eller vilka som en talan om skadestånd kan föras. I brottmål kan, till skillnad från när Skatteverket beslutar om återkrav, flera personer bli återbetalningsskyldiga.

7.5 Försäkringskassans fordringar

Om Försäkringskassans utredning visar att utbetalningar har skett på grund av att oriktiga uppgifter har lämnats kan kassan besluta

om återkrav. När ett sådant beslut meddelas får personen 30 dagar på sig att betala skulden. Om betalning inte sker inom denna tidsfrist måste Försäkringskassan ansöka om betalningsföreläggande hos Kronofogdemyndigheten för att få fram en exekutionstitel. Först när ett utslag har meddelats i den summariska processen eller betalningsskyldigheten fastställts av allmän domstol, sedan föreläggandet bestritts av den som kravet riktar sig mot, finns det ett beslut som kan ligga till grund för utmätning. Härtill kommer att i de fall då omprövning av beslutet om återkrav begärs eller om beslutet överklagas går Försäkringskassan i regel inte vidare med indrivningsärendet förrän det finns ett slutligt avgörande. Detta beror på att det finns risk för två parallella tvister, en i allmän förvaltningsdomstol och en i allmän domstol.

Tidigare kunde ett beslut av allmän förvaltningsdomstol om återbetalningsskyldighet ligga till grund för verkställighet. I NJA 2013 s. 413 har Högsta domstolen, där Kronofogdemyndighetens beslut i verkställighetsärenden kan prövas, frångått sin tidigare praxis. I det nya avgörandet har det ansetts att ett sådant beslut, som meddelats sedan Försäkringskassans beslut har överklagats, inte utgör en exekutionstitel om myndighetsbeslutet inte är ett sådant beslut.

7.5.1 Betalningsföreläggande har meddelats

I de fall ett beslut om återkrav inte är föremål för verkställighet, sedan målet hos Kronofogdemyndigheten återkallats efter avslutad tillgångsundersökning, kan Försäkringskassan på nytt ansöka om utmätning. En förutsättning för att kassan ska göra detta är att man får information om att det finns tillgångar som kan anvisas för utmätning.

7.5.2 Särskilda regler för underhållsstöd

När det gäller underhållsstöd ska det tilläggas att indrivningen av sådana fordringar handläggs som allmänt mål. Detta innebär att verkställighet hos Kronofogdemyndigheten, till skillnad från återkravsbesluten som utgör enskilda mål, kan ske utan att en särskild exekutionstitel först måste utverkas.

7.6 Behovet av att tillgångar kan säkras i anslutning till tillslaget

I regel är det angeläget att interimistiska beslut om kvarstad eller betalningssäkring kan verkställas i anslutning till att husrannsakingarna genomförs. Om kvarstad ska verkställas är ett alternativ att åklagaren i stället för att utverka kvarstad lämnar direktiv till

polisen om att egendom som påträffas vid tillslaget ska tas i förvar. Vidare är det inte nödvändigt med säkerhetsåtgärder om den misstänkte har skulder som är föremål för verkställighet till ett belopp som överstiger värdet av kända tillgångar. Det kan emellertid även i denna situation finnas skäl som gör att kvarstad eller betalningssäkring bör utverkas. När åklagaren, Skatteverket eller Tullverket tar ställning till detta måste det beaktas att intermistiska beslut ska verkställas med största skyndsamhet och att gäldenären inte behöver underrättas före förrättningen. Vidare är det en fördel att det är ett specialverkställighetsteam, ett team hos Kronofogdemyndigheten som arbetar med särskild inriktning mot ekonomisk och organiserad brottslighet (ett S-team), som alltid ansvarar för verkställigheten av betalningssäkringar. Handläggning på S-teamet blir också aktuell vid kvarstad eller utmätning när det finns misstankar om organiserad brottslighet eller allvarlig ekonomisk brottslighet.

Den tidpunkt vid vilken det är viktigt att exekutionstitlar har utverkats kan också vara när beslag avseende värdefull egendom ska hävas eller när större utbetalningar ska ske från skattekotot. Utbetalningarna är i vissa fall en följd av beslut om återkrav av felaktigt utbetalda ersättningar från välfärdssystemet.

7.7 Förfarandet hos Kronofogdemyndigheten

Det är angeläget att planeringen av den kommande verkställigheten innefattar hur ansökan om verkställighet, som ska innehålla en kopia av domstolens beslut om kvarstad eller betalningssäkring, snabbt kan ges in till Kronofogdemyndigheten. Om kvarstad för målsägandens räkning har utverkats är det dessutom viktigt att tänka på att det endast är målsäganden som är behörig att ansöka om verkställighet. Erfarenheterna visar att det inte är ovanligt att målsäganden inte har förstått att han eller hon själv måste ge in en ansökan till Kronofogdemyndigheten. Vidare förekommer det att målsäganden inte särskilt upplyser myndigheten om att egendom har tagits i förvar av åklagaren.

Förutom verkställighet hos de personer som är misstänkta för brott är det vanligt att betalningssäkring ska ske också hos juridiska personer. Vidare ska kvarstad och utmätning ofta verkställas på flera platser samtidigt. Det är därför angeläget att de brottsutredande myndigheterna alltid har kontakt med Kronofogdemyndigheten före tillslaget så att verkställigheten kan förberedas och samordnas. När det gäller kvarstad och utmätning ska det tilläggas att det är viktigt att den information som lämnas till Kronofogdemyndigheten visar att det finns skäl att flytta handläggningen till ett S-team om gäldenärerna inte redan handläggs av ett sådant team.

7.7.1 Kvarstad och betalningssäkring

När det är aktuellt med kvarstad är det inte lika vanligt som vid betalningssäkring att ett interimistiskt beslut utverkas. Detta beror på att åklagaren har möjlighet att ta all egendom som kan beläggas med kvarstad, även fast egendom, i förvar i avvaktan på att kvarstad utverkas hos tingsrätten.

Förvarstagande enligt 26 kap. 3 § RB

Bestämmelserna om åklagarens möjligheter att göra ett förvarstagande, som är ett förstadium till kvarstad, kan användas för att säkerställa såväl målsägandanspråk som utvidgat förverkande och ”vanliga” förverkanden m.m. Om den egendom som tillhör den misstänkte tas i förvar ska verkställighet hos Kronofogdemyndigheten ske först när det finns ett beslut om kvarstad. Detta gäller också om den egendom som påträffas tas i beslag för att säkra bevisning.

I detta sammanhang bör det nämnas att även granskningsledaren hos Skatteverket eller Tullverket har befogenheter att ta egendom i förvar. Detta gäller emellertid endast lös egendom. Härtill kommer att skatteutredningen måste ha kommit långt. Om en ansökan om betalningssäkring inte lämnas in till förvaltningsrätten senast inom fem dagar efter det att ett förvarstagande har gjorts måste egendomen lämnas tillbaka (SFL 46:12). I regel används därför möjligheten att ta egendom i förvar i avvaktan på betalningssäkring endast när Skatteverket vid en revision eller en bevisssäkring ”ramlar över” värdefull egendom.

7.8 Utmätning

När en utmätningförrättning ska ske är det viktigt att det i förväg klarläggs att förutsättningarna för att Kronofogdemyndigheten ska ha rätt att gå in i gäldenärens bostad är uppfyllda och att gäldenären inte behöver underrättas i förväg. Tillträdet till bostaden måste stå i rimlig proportion till verkställighetsärendet.

Om Kronofogdemyndigheten bedömer att det föreligger särskilda skäl är det tillåtet för myndigheten att bereda sig tillträde till en bostad i innehavarens frånvaro (UB 2:17 andra stycket). Särskilda skäl kan vara att någon egendom inte har påträffats vid tidigare utmätningförsök, att gäldenären på heder och samvete uppgivit att han eller hon inte äger någon egendom eller att en tidigare utsatt förrättning har ställts in på grund av att gäldenären inte var hemma och inte heller därefter hört av sig till myndigheten. Om polisen i någon av dessa situationer lämnar information om att värdefull egendom påträffats samtidigt som skulderna är relativt stora är i regel förutsättningarna för att myndigheten ska ha rätt att ta sig in i bostaden uppfyllda. När ett tillslag ägt rum är gäldenären vanligtvis inte hemma när Kronofogdemyndigheten genom-

för sin förrättning. Han eller hon har då i regel anhållits eller tagits med till förhör.

Förrättning får genomföras även om någon underrättelse om målet inte har lämnats om det finns risk att egendom försvinner eller förstörs eller om saken av något annat skäl är brådskande (UB 4:12 andra stycket). Detta gäller också om gäldenären saknar känt hemvist och Kronofogdemyndigheten inte tidigare har kunnat klarlägga var personen vistas. Det blir aktuellt med verkställighet utan att gäldenären underrättas om målet när Skatteverket eller Tullverket begär snabbrestförelse eller om åklagaren eller någon annan borgenär har visat på omständigheter som innebär att det finns risk att verkställigheten saboteras.

7.8.1 Distansutmätning när beslag hävs

Om beslag ska hävas eller kvarstad har utverkats efter det att egendom har tagits i förvar kan utmätning av den egendom som har omhändertagits av de brottsutredande myndigheterna verkställas genom vad som brukar kallas distansutmätning (UB 4:7). När verkställigheten sker på detta sätt fattas beslutet om utmätning, kvarstad eller betalningssäkring vid ett telefonsamtal (UB 16:13 och SFL 69:15). Den myndighet som förvarar egendomen förbjuds då att lämna ut egendomen till någon annan än Kronofogdemyndigheten. Därefter säkerställs utmätningen, kvarstaden eller betalningssäkringen genom att Polisen, eller i förekommande fall annan myndighet där egendomen förvaras, delges ett förbudsmeddelande.

I varje enskilt fall måste det bedömas om det är lämpligt att göra en distansutmätning eller om personal från Kronofogdemyndigheten ska bege sig till den myndighet där egendomen förvaras. Vidare ska Kronofogdemyndigheten alltid göra en egen bedömning av om förutsättningarna för utmätning är uppfyllda och på vilket sätt verkställigheten ska genomföras.

7.9 Omprövning med mera av exekutionstiteln

Beslut om kvarstad kan bli föremål för omprövning hos tingsrätten, och betalningssäkring hos förvaltningsrätten. Beslut om kvarstad och betalningssäkring kan också överklagas till högre domstol. Om inhibition (förbud mot fortsatt verkställighet) meddelas måste verkställigheten avbrytas. Ett förbud mot fortsatt verkställighet innebär att ytterligare egendom inte kan säkras, men den egendom som redan har belagts med kvarstad eller betalningssäkrats förblir detta i avvaktan på att det senare bestäms om åtgärden ska bestå eller upphävas helt eller till viss del. Om exekutionstiteln

upphävs måste däremot den egendom som har belagts med kvarstad eller betalningssäkrats genast lämnas tillbaka om domstolen inte har förordnat om något annat. Vid utmätning gäller delvis andra regler.

7.9.1 Verkan av att beslut om kvarstad eller betalningssäkring upphävs

Om en kvarstad upphävs måste Kronofogdemyndigheten, även om åklagaren har överklagat beslutet, i regel lämna tillbaka den egendom som har belagts med kvarstad, utan att först avvakta att beslutet vinner laga kraft. Endast om saken är tveksam och en omedelbar återgång skulle medföra olägenheter som det är svårt att avhjälpa om högre domstol kommer till ett annat resultat kan domstolen göra ett förordnande om att verkställigheten inte ska gå tillbaka (UB 3:22 första stycket).

Också vid betalningssäkring är huvudregeln att den egendom som har säkrats omedelbart ska lämnas tillbaka. Efter mönster av de möjligheter som finns att hejda återgången av kvarstad kan domstolen besluta att detta inte ska ske förrän beslutet har vunnit laga kraft (SFL 69:14). En förutsättning är att det är fråga om en svårbedömd rättsfråga och att det finns en påtaglig risk att en omedelbar återgång av verkställigheten medför att prövningen i högre domstol i praktiken annars skulle sakna betydelse (prop. 1989/90:3 s. 33f. och 46).

7.9.2 Andra regler vid utmätning

Om en dom eller ett beslut som ligger till grund för utmätning i enskilt mål upphävs är huvudregeln att utmänt egendom inte ska lämnas tillbaka förrän avgörandet har vunnit laga kraft (UB 3:22 första stycket fjärde meningen). Domstol kan emellertid besluta att verkställighetsåtgärderna omedelbart ska gå tillbaka om det föreligger starka skäl. Det blir till exempel aktuellt om betydande olägenhet uppstår om utmätningen tills vidare ska bestå (prop. 1980/81:8 s. 334f.).

Huvudregeln, att egendomen inte ska lämnas tillbaka förrän beslutet att upphäva exekutionstiteln har vunnit laga kraft gäller inte i allmänna mål (UB 3:23 första stycket). Vidare medför anstånd med betalningen av skatter och avgifter (63 kap. SFL) att den egendom som har utmätts i allmänna mål omedelbart måste lämnas tillbaka (NJA 1989 s. 137).

7.10 Fordringen har fastställts

Det är viktigt att det inte uppstår något ”glapp” när domstolen i samband med att brottmålet avgörs tar ställning till om ett beslut

om kvarstad ska bestå. Av detta skäl föreskriver domstolen i regel att kvarstaden ska bestå viss tid efter det att domen har vunnit laga kraft. Syftet är att åklagaren och målsäganden ska hinna ansöka om utmätning innan kvarstaden upphör att gälla. Om utmätning inte kan verkställas dessförinnan är det meningslöst att utverka kvarstad.

Risk för ett sådant ”glapp” finns inte vid betalningssäkring. Skatteverket, eller i förekommande fall Tullverket, ska hos förvaltningsrätten begära att beslutet upphävs på grund av att det belopp som betalningssäkringen gäller får drivas in (SFF 11:2 och tullförordningen 3 a §).

7.10.1 Förverkande med mera

I åklagarnas rutiner ingår att yrka att beslut om kvarstad ska bestå två månader efter det att domen i brottmålet har vunnit laga kraft (ÅM:s och EBM:s handbok *Förverkande m.m. – Åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott*, s. 41). Att åklagaren formulerar sitt yrkande på detta sätt är mycket viktigt då fordringar i brottmål som utgör särskild rättsverkan av brott inte får verkställas förrän domen eller beslutet har vunnit laga kraft (UB 3:23 andra stycket). Härtill kommer att det tar tid innan Rikspolisstyrelsen begär in- drivning. Om det inte kommer in en begäran om utmätning innan kvarstaden upphör måste Kronofogdemyndigheten lämna tillbaka den egendom som har belagts med kvarstad om personen i fråga inte har några andra skulder för vilka utmätning kan ske.

När det gäller sakförverkande bör det tilläggas att egendom som har förverkats ska säljas, eller i vissa fall förstöras, av Polisen, eller annan myndighet som har verkställt beslaget när domen har vunnit laga kraft. Bestämmelser om detta finns i 4–6 § lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. Då den egendom som förverkas i regel har tagits i beslag för att säkerställa yrkandet om förverkande behöver det i regel inte ske någon verkställighet hos Kronofogdemyndigheten.

7.10.2 Rätt till skadestånd

Utdömda målsägandanspråk kan ligga till grund för utmätning även om domen inte har vunnit laga kraft (UB 3:6). Målsäganden, som själv måste ansöka om utmätning, kan alltså göra detta så snart dom har meddelats. En kopia av domen från Kronofogdemyndigheten med en fråga om han eller hon vill ansöka om verkställighet skickas emellertid inte ut förrän domen har vunnit laga kraft (UF 2:3 andra stycket). Enligt 25 a § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m. är det bara när det gäller fysiska personer som avgöranden om skadestånd ska skickas till Kronofogdemyndigheten.

7.10.3 Skattefordringar

Om betalning inte har skett när den fordran som har legat till grund för en betalningssäkring har fastställts har Skatteverket, och också Tullverket, möjlighet att begära verkställighet utan att först skicka ut en betalningsuppsmaning (SFL 70:2 p. 2 och indrivningsförordningen 4 § sista stycket). Skatteverket får även besluta om tidigareläggning av förfallodag för att få till stånd utmätning så snabbt som möjligt (SFL 62:9 andra stycket).

Referenser

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bidragsbrott och skattebrott – Välfärdens dubbla kriminalitet*. Rapport 2011:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Ds 2006:17 Utvidgat förverkande m.m.
- Gregow T. (2011) *Utsökningsrätt*, fjärde upplagan, 2011, s. 103–104 (Avbrytande av förfarandet och återgång av vidtagna åtgärder) och 389 f. (Förmånsrätt) Stockholm: Norstedts juridik.
- Kronofogdemyndighetens handbok, Utmätning*, KFM 901, utgåva 6, s. 420f. (Förmånsrätt) och 422f. (Förverkande m.m. och Skadestånd till målsäganden).
- Lindberg G. (2009). *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?* andra upplagan, december 2008. Stockholm: Thomson Reuters.
- Promemoria från Finansdepartementet, Förbättringar av husavdragets fakturamodell, december 2013 (Fi 2013/4585).
- Prop. 1980/81:8 Utsökningsbalk s. 334 f. (Upphävande av exekutionstiteln).
- Prop. 1980/81:84 Följdlagstiftning till utsökningsbalken s. 217–221, 408f. och 426f. (Konkurrens mellan förverkande och utmätning).
- Prop. 1989/90:3 om ändringar i betalningssäkringslagen s. 33f. och 46 (Verkan av beslut om hävning).
- Prop. 2002/03:49 Nya förmånsrättsregler s. 75f. och 152f. (Efterställda fordringar).
- Prop. 2004/05:135 Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m. s. 86–87 (Utbyte av brott).
- Prop. 2007/08:68 Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet s. 78f. (Förhållandet mellan förverkande och utmätning.).
- Prop. 2010/11:165 Skatteförfarandet s. 904f. (Betalningssäkring, företräदारansvar och andra s.k. sidoansvar).
- Prop. 2012/13:1 utg. Omr. 9, Ändring i socialförsäkringsbalken.

Slutrapport från SAMEB-projektet i Stockholms län den 30 november 2011, Missbruk av statlig lönegaranti.

SOU 2012:6 Åtgärder mot fusk och felaktigheter med assistansersättning.

Walin G. m.fl., (2009). *Utsökningsbalken – En kommentar*.

Fjärde upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.

Åklagarmyndighetens och Ekobrottsmyndighetens handbok *Förverkande m.m. – Åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott*, utgåva 3.

Åklagarmyndighetens handledning (RättsPM 2012:10) *Ett nytt arbetssätt – utredning av förverkande m.m.*

Kapitel 8

Internationella perspektiv – kartläggning, samarbete och instrument

Maria Becht, Kronofogdemyndigheten

Cecilia Faudot Karlsson, Tullverket

Jan Tibbling, Ekobrottsmyndigheten

Pierre Westén, Rikskriminalpolisen

8.1 Inledning

Internationellt samarbete i brottsutredningar har blivit en avgörande faktor för att bekämpa organiserad gränsöverskridande brottslighet. I detta kapitel vill vi beskriva polis-, åklagar- och tullväsendets samt Skatteverkets, Försäkringskassans och Kronofogdemyndighetens tillgångsriktade arbete mot utlandet.

Utredningar stannar ofta inom den egna landsgränsen av den enkla anledningen att man inte känner till vilket stöd och biträde man kan få vid internationellt polis- eller åklagarsamarbete. Särskilt aktuellt blir detta när vi pratar om kriminellas brottsvinster, dvs. brottsutbyte som omsätts, döljs eller via till exempel bolag flyttas utomlands och utom räckhåll för rättsvårdande svenska myndigheter.

Om svensk polis eller tull griper en utländsk gärningsperson med ett parti narkotika i en bil på svenska sidan av Öresundsbron kan detta leda till omedelbara utrednings- eller underrättelseåtgärder via de internationella brottsbekämpande nätverk som Sverige är medlem i.

När en brottsutredning startar kan betalningssäkring aktualiseras eller så finns det redan restförda skulder hos Kronofogdemyndigheten som är eller blir föremål för handräckning i ett annat land. Skatteverket, Försäkringskassan och Kronofogdemyndigheten har i olika stadier möjlighet att få reda på tillgångar utomlands eller gå på pengarna med assistans av utländska kollegor.

8.2 Polisväsendets internationella möjligheter

Det finns ett flertal organisationer, organ och verktyg som brottsbekämpande myndigheter kan kontakta och använda inom ramen för sitt arbete att spåra och återföra brottsvinster. Nätverk och kontor finns i Sverige representerade på Rikskriminalpolisen (Finanspolisen) samt Ekobrottsmyndigheten (Brottsutbytesfunktionen) och är: ARO – Asset Recovery Office och CARIN – Camden Asset Recovery Inter-Agency Network.

Nätverkens huvudsakliga uppgift är att spåra brottsutbyte, dvs. leta efter kriminellas tillgångar som kan ha flyttats, överförts elek-

troniskt eller investerats i princip var som helst i världen. Man frågar om gärningspersonen äger fast egendom, lägenheter, fordon eller båtar i ett annat land eller om han eller hon är delägare i bolag eller liknande. Det kan även i vissa fall gälla bankinformation, som utländska konton, eller om någon är dömd för något brott.

Informationen kan tjäna som underlag för en kommande rättslig hjälp till ett specifikt land i en pågående förundersökning, där man önskar frysa tillgångar på grund av brott (förverkande).

ARO-kontor finns i EU:s alla 28 medlemsländer och är inrättade på uppdrag av EU-kommissionen. CARIN fungerar ungefär på samma sätt, men är ett informellt nätverk för informationsutbyte mellan polis och åklagare som arbetar operativt i ärenden kring kriminellas tillgångar i annat land.

CARIN-nätverket, som grundades i Dublin 2004, har ett större antal medlemsländer som i huvudsak finns i Europa men även utanför. Medlemsländer utanför EU är Australien, Georgien, Gibraltar, Kanada, Guernsey, Island, Isle of Man, Israel, Jersey, Luxemburg, Makedonien, Moldavien, Monaco, Montenegro, Norge, Ryssland, Serbien, Turkiet, Israel, Sydafrika, Schweiz och USA. Flera internationella institutioner och organisationer såsom Eurojust, Egmont Group, EU:s bedrägeribyrå (OLAF) och FN är observatörer inom CARIN, och sekretariatet är placerat vid Europol.

Både ARO och CARIN samarbetar med andra regionala nätverk kring efterforskande av tillgångar (brottsutbyte). Detta kommer kort att beskrivas nedan.

GAFISUD – Grupo de Acción Financiera de Sudamérica/Financial Action Task Force of South America. Nätverket kallas också RRAG (Red de Recuperacion de Activos). Nätverket har ett större antal länder från Latinamerika som medlemmar. Sekretariatet har sitt säte i Argentina. Deras uppgift är att utbyta information om fysiska och juridiska personer som rör exempelvis misstänkt penningtvätt eller grova narkotikabrott och eftersökande av tillgångar, dvs. tillgångar som har sitt ursprung i en brottslig verksamhet.

ARINSA – Asset Recovery Inter-Agency Network of Southern Africa. Nätverket är uppbyggt enligt ungefär samma principer som CARIN, det vill säga för eftersökande av tillgångar. ARINSA har sitt säte i Sydafrika med angränsande länder som medlemmar.

StAR – The Stolen Asset Recovery Initiative. Internationella ansträngningar för att återta brottsutbyte inom företrädesvis korrup­tion, och återföra dess värde till ursprungslandet. Nära samarbete med Interpol, UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) och Världsbanken. Cirka 100 länder är medlemmar.

CARIN arrangerar årliga möten som utmynnar i ett antal rekommendationer till medlemmarna om hur ett effektivt brottsutbytesarbete bör bedrivas. Nedan följer några åtgärder som bedöms som viktiga i det här sammanhanget.

- Effektiviteten av åtgärder för att ta ifrån kriminella deras olagliga förtjänster bör stärkas. I alla större utredningar bör fokus ligga på att återföra brottsutbyte där så är möjligt.
- Brottsbekämpande myndigheter ska verka för att skapa ”Joint Investigation Team”/JIT, där förundersökning bedrivs inom två eller flera länder samtidigt inom området för ”återtagande av brottsutbyte”.
- Uppmuntra att utredningar och kartläggningar görs internationellt. Detta för att utreda faktiskt företrädsrapport för bolag där man misstänker bulvanförhållanden, så att de inte kommer undan lagföring.
- Öka medvetenheten hos utredande personal att hitta de kriminella nätverkens svaga punkter där de försöker undkomma myndigheter och samarbeta operativt kring detta.

Inom Norden finns ett väl fungerande polisiärt samarbetsavtal. Detta innebär att det både för polis och åklagare är möjligt att begära biträde med att hålla förhör i ett annat nordiskt land utan rättslig hjälp. Frågor om tillgångar och besittningsförhållanden med mera kan ställas vid förhör också i andra länder.

Enheten för internationellt polissamarbete (IPO) på Rikskriminalpolisen är kontaktpunkt för samordning av Interpol-, Euro-pol- och Schengensamarbetet samt det nordiska polis- och tull-samarbetet kring sambandsmän. IPO arbetar efter single point of contact-principen (SPOC) som betyder att polisen vänder sig till IPO med begäran om assistans i något avseende. IPO väljer i sin tur vilken kanal de ska utnyttja. De polisiära kanalerna ersätter inte de mer judiciella, men utgör ett komplement och går ofta snabbt att använda både för polis och åklagare.

8.3 Åklagarväsendets internationella möjligheter

Även Åklagarväsendet har tillgång till CARIN och ARO. En väsentlig skillnad från vad som gäller för de polisiära förfrågningarna till ARO och CARIN är att förundersökning måste vara inledd. Vad gäller CARIN fungerar samarbetet så att åklagare eller utredare i ärendet kontaktar en CARIN-kontaktperson som sedan ställer frågan till sin motsvarighet i det land som berörs. Åklagaren brukar få svar inom några dagar.

Varje land har utsett två kontaktpunkter, en utredare och en åklagare. Det innebär att information som efterfrågas före förundersökning ska ställas till ARO eller CARIN på Finanspolisen. Sverige är representerat i CARIN genom två kontaktpersoner: dels på Rikskriminalpolisen/Finanspolisen, dels vid Ekobrottsmyndigheten/Brottsutbytesfunktionen.

Samarbetet fungerar i praktiken så att åklagare eller utredare i ett ärende där förundersökning är väckt kontaktar något av de två svenska ARO-kontoren som sedan ställer frågan till ARO-kontoret i det land som berörs. Kontakten sker i enlighet med ett formulär på engelska (Annex A eller Annex B) och sänds via Euro-pols säkra kommunikationssystem SIENA. Svaret brukar erhållas inom några dagar. Aktuella rättsakter stadgar att svar ska ges senast inom 14 dagar och i vissa fall inom 8–24 timmar när en person är frihetsberövad, anhållen eller häktad. (Rådets rambeslut 2006/960/RIF)

Det är viktigt att frågeställaren anger vad som tyder på att det skulle kunna finnas tillgångar i det land som tillfrågas. På så sätt förkortas handläggningstiden. Detta ger bättre förutsättningar att alls få svar. Så kallad ”fishing expedition” eller planlöst letande efter tillgångar får inte användas. Det ska finnas en någorlunda konkret omständighet som talar för att man kan finna tillgångar eller annan finansiell information i just det landet.

8.3.1 Rättslig hjälp

Rättslig hjälp kan fås utomlands med förhör, bevisupptagning vid domstol, kvarstad m.m. I samband med att en fråga ställs genom ARO eller CARIN kommer inte sällan fram att det behövs rättslig hjälp för att få del av uppgifter som kontoutdrag. En fördel med att använda dessa nätverk är att det ofta är samma personer som handlägger både frågorna om brottsutbytet och den rättsliga hjälpen, vilket sparar tid. En annan fördel med att först fråga ARO eller CARIN är att dessa kontakter ofta ger svar snabbare än via rättslig hjälp.

En ansökan om rättslig hjälp kan normalt skickas direkt till nordiskt land, EU-stat, Liechtenstein eller Schweiz. Det finns också andra länder utanför EU som tillåter direktkontakt. Internationella enheten vid riksåklagarens kansli, internationella funktionen vid Ekobrottsmyndigheten, Justitiedepartementet (BIRS) eller det Europeiska rättsliga nätverket (EJN) kan besvara vilka dessa länder är. Information återfinns också på respektive myndighets hemsida eller intranät.

Till övriga länder gäller i princip att ansökan skickas till Justitiedepartementet, Enheten för brottmålsärenden och internationellt rättsligt samarbete (BIRS). BIRS tar emot, granskar och vidarebefordrar framställningar till och från Sverige i ärenden om bl.a. internationell rättslig hjälp i brottmål, utlämning för brott överförande av straffverkställighet, internationellt samarbete som rör lagföring för brott och rättslig hjälp i civila mål och ärenden.

Svenska åklagares möjlighet att begära rättslig hjälp utomlands är i princip oreglerad. Lagen om internationellt samarbete innehåller endast ett fåtal bestämmelser. I övrigt får alltså en svensk åkla-

gare begära rättslig hjälp utomlands i den utsträckning den andra staten tillåter. Om och i vilken utsträckning svenska åklagare kan påräkna bistånd från utlandet är alltså en fråga som styrs av lagstiftningen i det aktuella landet och de internationella åtaganden som landet har gjort i förhållande till Sverige. I tveksamma fall bör internationella enheten vid riksåklagarens kansli, internationella funktionen vid Ekobrottsmyndigheten, BIRS eller EJN kontaktas.

8.3.2 Europeiska rättsliga nätverket

Varje medlemsstat inom EU har utsett ett antal EJN-kontaktpunkter som ska fungera som aktiva mellanhänder för att underlätta det rättsliga samarbetet. Dessa kontaktpunkter återfinns på <http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/>. Kontaktpunkterna ska snabba på det rättsliga samarbetet samt tillhandahålla juridisk och praktisk hjälp.

8.3.3 Eurojust

Eurojust är ett samarbetsorgan för medlemsstaternas åklagarmyndigheter som inrättades 2002. Eurojusts primära behörighetsområde är i princip grov organiserad gränsöverskridande brottslighet, men Eurojust har möjlighet att hjälpa till även vid andra brott. Den nationella medlemmens uppgift är att bistå svenska åklagare då dessa behöver hjälp med samordning och samarbete vid brottsutredningar som berör två eller fler medlemsstater. Eurojust ska vara en länk mellan de olika myndigheterna och rättssystemen i medlemsländerna. Kontakter knyts mellan svenska åklagare och rätt myndigheter i utlandet. Begärda åtgärder följs upp och påskyndas.

8.3.4 Europeiska frysningsbeslut

Tillgångar i EU som blir kända eller påträffas efter t.ex. ovan nämnda kontakter kan säkras genom frysning. Ett frysningsbeslut är varje åtgärd som vidtas av en behörig rättslig myndighet i den utfärdande staten i syfte att tillfälligt hindra förstöring, omvandling, flyttning, överföring eller överlåtelse av sådan egendom som kan omfattas av förverkande eller utgöra bevismaterial (Rådets beslut 2003/577/RIF).

Om det i en förundersökning kommer fram att det kan finnas tillgångar i annat EU-land är det lämpligt att börja med att ställa frågor genom ARO. Det är viktigt att agera snabbt för att egendomen ska kunna säkras genom ett europeiskt frysningsbeslut. Enligt huvudregeln ska frysning verkställas skyndsamt och om möjligt inom 24 timmar från det att mottagande åklagare fått beslutet och det intyg som ska åtfölja beslutet. Svenska ARO kan hjälpa till att

kommunicera åtgärderna med ARO-kontoret i det andra landet. Till detta kommer att många länder utanför EU har motsvarande regler för att säkerställa yrkande om återförande av brottsutbyte. I de fallen krävs ansökan om rättslig hjälp.

Svenska åklagare är behöriga att fatta frysningsbeslut om beslag av föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning av brott. På yrkande av åklagare fattar domstol beslut om kvarstad enligt 26 kapitlet rättegångsbalken – ett svenskt frysningsbeslut som avser värdet av förverkad egendom. EU:s rambeslut om förverkande omfattar även beslut om utvidgade förverkanden (Rådets beslut 2006/783/RIF).

Exempel:

I Sverige pågår en brottsutredning om smuggling av större mängder narkotika. Åklagaren kommer att kunna yrka förverkande av utbyte av brott med stora summor. Hos de misstänkta finner man vid en husrannsakan kontoutdrag på spanska bankkonton med betydande summor och andra handlingar som indikerar ett innehav av en fastighet i Spanien. Genom förfrågan via ARO får man snabbt bekräftat att en av de misstänkta äger en fastighet i Spanien och att bankkontona existerar. Åklagaren begär kvarstad, och grunden för kvarstaden är att säkra verkställigheten för ett framtida yrkande på förverkande av utbyte av brott. Domstolens beslut om kvarstad är ett s.k. frysningsbeslut. Kronofogdemyndigheten informeras.

Tillsammans med ett intyg skickar åklagaren på egen hand beslutet till den behöriga myndigheten i Spanien för erkännande och verkställighet där. Frysningsbeslutet ska genom ömsesidigt erkännande inte ifrågasättas av den spanske åklagaren. Denne granskar enbart att de formella kraven är uppfyllda. Den verkställande myndigheten i Spanien verkställer sedan det svenska frysningsbeslutet omedelbart. När det finns ett lagakraftvunnet förverkandebeslut ansöker Kronofogdemyndigheten om verkställighet.

8.3.5 Särskilt om USA

Utöver CARIN, som kan besvara frågor om en misstänkt har tillgångar i USA, finns det möjlighet att få viss hjälp direkt från FBI. Detta gäller såväl poliser som åklagare. FBI har sedan slutet av 2012 en sambandsman stationerad på USA:s ambassad i Stockholm. Sambandsmannen kan konsulteras i frågor om förhör, annan bevissäkring eller bevisupptagning, säkring av datatrafik och datalagring, annat som har anknytning till USA eller till annan stat där vi saknar kontakter samt utdrag ur fordonsregister, belastningsregister och fastighetsregister. Även Drug Enforcement

Administration (DEA) med representation i Köpenhamn kan vara behjälplig.

Ansökan om rättslig hjälp i USA avseende bankinformation ska enligt önskemål från USA ske med stöd av ett särskilt formulär (avtal mellan EU och USA om rättslig hjälp).

8.4 Tullverkets internationella möjligheter

Tullverkets möjligheter i tillgångsinriktad brottsbekämpning följer i många hänseenden polisens och åklagarens både regelmässigt och arbetsmässigt.

Grov olovlig befattning med smuggelgods där straffet kan bli fängelse i lägst sex månader och högst sex år gör att utvidgat förverkande kan användas. Brottet olovlig befattning med smuggelgods gör att varor som är föremål för tullbrott blir ”smittade”. Personer som inte varit inblandade i själva undandragandet av avgifter men väl i hanteringen av varorna efter det att avgifterna undandragits kan också straffas. I fall där brottsligheten är organiserad och det finns en organisation för omlastning, distribution och försäljning kan alltså även de personer som sköter dessa uppgifter straffas. Därmed är det möjligt att ingripa straffrättsligt i varje led av en organiserad kriminell verksamhet. Denna brottsliga befattning med smuggelgods förekommer ofta i det tillgångsinriktade arbetet (LPK, prop. 2004/05:149, SL och 36 kap. 3 och 4 § BrB).

Ansvar för olovlig befattning med smuggelgods kan vidare dömas ut även i fall där ingen döms för tullbrott. Det är alltså tillräckligt att det kan konstateras att varorna varit föremål för tullbrott för att ansvar för olovlig befattning med smuggelgods ska kunna dömas ut.

Förverkande regleras i smugglingslagen, och dessa bestämmelser har gjorts tillämpliga på brotten olovlig förflyttning av punktskattepliktiga varor. Vara, utbyte och egendom som använts som hjälpmedel och vad någon tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott kan förverkas. Smugglingslagens bestämmelser om förverkande tillämpas även vid brottet olovlig förflyttning av punktskattepliktiga varor.

Förutom de tidigare nämnda internationella nätverken använder sig Tullverket av PTN-sambandsmän (Polis och Tull i Norden). Samarbetet mellan EU:s tullförvaltningar regleras i Neapel II-konventionen. Ömsesidigt bistånd och samarbete inom ramen för brottsutredningar om överträdelser av tullbestämmelser, exempelvis gränsöverskridande olaglig handel med varor och punktskattepliktiga varor är möjlig inom EU (Rådets akt av den 18 december 1997).

Deltagande i en kriminell organisation och penningtvätt som härrör från överträdelser i tullbestämmelserna nationellt eller

inom EU ingår också i samarbetet. Tullverken i medlemsstaterna kan därmed stödja varandra i tvångsåtgärder, telefon- och penningtättsspårning, beslag, förvar, kvarstad och förverkande av brottsutbyte. Detta fungerar bäst i de länder där tullverken har dessa befogenheter. Annars måste uppdragen vidarebefordras till annan behörig myndighet.

Från medlemsländer finns det ett flertal Neapel II-biståndsframställningar, som leder till nya förundersökningar i Sverige. Därmed kan utbyte av tillgångar säkras i form av förverkande och beslag.

Exempel:

En miljon kronor i kontanter påträffades vid en tullkontroll utanför Sveriges gränser och togs i beslag. Fordonet var på genomresa och på väg mot södra Europa. De misstänkta uppgav att pengarna skulle användas till att köpa ett hus. Med stöd av Neapel II-konventionen kunde det framställande landet få bistånd från Sverige där en förundersökning pågick, vilket resulterade i att tillräckliga bevis lades fram och pengarna beslagtogs. Enligt den förundersökning som pågick i Sverige och kopplingar till narkotikabeslag kunde man yrka på ett utvidgat förverkande, och pengarna överlämnades till behörig myndighet i det land där beslaget gjordes. Sverige kommer i sin tur att begära en återbetalning efter förverkande av pengarna via en framställan om rättslig hjälp mellan ländernas åklagarämbeten. Så återförs brottsutbyte från kriminella organisationer till staten i syfte att minska organisationernas vinning.

I dagsläget (2014) finns det cirka trettio gemensamma nordiska tull- och polissambandsmän i ett 20-tal länder runt om i världen som verkar för att på ett effektivt sätt bekämpa grov organiserad brottslighet. Oberoende av vilket land som stationerat ut sambandsmannen arbetar han eller hon på de nordiska ländernas vägnar och ger stöd i brottsutbytesfrågor, både i underrättelsefasen och i brottsutredningar.

Utöver samarbetet inom ramen för Neapel II-konventionen och PTN använder Tullverket sig av bilaterala avtal med Ryssland och USA och det nordiska multilaterala avtalet med Norge och Island för att bekämpa tillgångsinriktad brottslighet. Därtill har Tullverket möjlighet att använda sig av de avtal som EU har inom det tulladministrativa området (dvs. säkerställning av korrekta tull- och skatteavgifter) med ett antal länder utanför EU.

När det gäller den internationella leveranskedjan av varor finns många olika aktörer som är verksamma, till exempel tillverkare, exportör, speditör, lagerhavare, tullombud, fraktförare och importör. Tullverket genomför certifieringar för säkerhet och skydd av dessa aktörer, och om företagen finns på internationell nivå kontaktas andra länders tulladministrationer för att klarlägga att inga

oegentligheter finns på den ekonomiska eller brottsliga arenan. Genom certifieringar säkerställs således också att riskerna minimeras vid hantering och användning av svenska tullager (5 kap. 7–12 § TL).

De företag och personer som har tillstånd att driva tullager ska styrka att det finns ett ekonomiskt behov, och Tullverket gör en bedömning av den sökandes risk för obestånd vid tullager och en kreditbedömning kan göras. Vid vissa fall ska den som söker kredittillstånd kunna säkra betalning av den kommande tullskulden (tullar, jordbrukstullar och exporttullar gentemot EU). Utgångspunkten för kreditprövningen relateras bland annat till den sökandes ekonomiska ställning, eventuella betalningsanmärkningar, företagets status (nystartat eller vilande), företagsstruktur och ombildningar efter fusion eller konkurs (4 kap. 8 § TL).

8.5 Skatteverkets internationella möjligheter

Skatteverket har möjligheter att inhämta information vid beskattning. Det finns olika former av internationellt informationsutbyte på skatteområdet (bl.a. skatte- och handräckningsavtal, OECD, EU:s handräckningsdirektiv och LÖHS). Skatteverket kan lämna information i form av kontrolluppgifter till andra länder och på begäran av annat land. Gemensamma revisioner och utredningar är också möjliga tillsammans med annat lands beskattningsmyndighet.

Överföringen av internationella kontrolluppgifter och information sker på tre olika sätt:

På begäran – Skatteverket begär att det andra landet inhämtar upplysningar. Behovet av informationen ska finnas för utredande av en skattskyldigs inkomstförhållanden. Exempel på information är uppgifter om betalningar som har skett mellan skattskyldiga eller om ett bankkonto som disponeras i det andra landet.

Spontant – Utan begäran skickar ett land upplysningar som man bedömer vara av intresse för det mottagande landet. Vanligen är det upplysningar som man påträffar i normal kontrollverksamhet.

Automatiskt – Information om person bosatt eller hemmahörande i utlandet och som vidarebefordras till hemviststaten. Avser vanligen lön, pension, royalty, räntor, utdelning m.m. Normalt föreligger särskilt avtal eller överenskommelse om sådant informationsutbyte.

Andra former av informationsutbyte är simultan revision eller samtidig skatteutredning. Det innebär att två eller flera stater avtalar om samtidig granskning. De nordiska länderna har utarbetat riktlinjer för att en utredningsman från ett nordiskt land kan närvara vid utredning i ett annat nordiskt land. Den närvarande tjänstemannen kan inte utöva någon officiell funktion i det andra landet.

Viktigt att tänka på är att avtal och överenskommelser ofta innehåller bestämmelser om sekretess. Det kan finnas bestämmelser som begränsar rätten att använda informationen till annat än taxering och uppbörd. Det innebär att sekretessreglerna måste beaktas.

Tidigare i denna antologi har betalningssäkring framhållits som ett verktyg vid den tillgångsinriktade brottsbekämpningen (kapitel 2 och 7). Skatteverket ansöker om betalningssäkring hos förvaltningsdomstol. Kronofogdemyndighetens internationella möjligheter att få dessa interimistiska beslut verkställda beskrivs närmare nedan.

Skatteverket kan som statlig borgenärsföreträdare begära att ett insolvensförfarande ska inledas i en annan EU-medlemsstat. Avgörande för i vilken stat ett huvudförfarande kan inledas är var gäldenären har sina huvudsakliga intressen. Om staten genom Skatteverket bör agera för att en gäldenär med internationella kopplingar försätts i konkurs får bedömas med ledning av Skatteverkets riktlinjer för borgenärsarbetet (Skatteverket 2011, Internationell insolvensrätt, avsnitt 22 och insolvensförordningen).

I en svensk konkurs har konkursförvaltaren möjlighet att omhänderta tillgångar inom EU som hör till konkursboet. I Danmark, Island och Norge har svensk konkursförvaltare ingen behörighet att själv utöva tvång, men kan med hjälp av domstol eller annan myndighet ta hand om egendom. I förhållande till Finland kan konkursförvaltaren omhänderta tillgångar precis som i övriga EU (med undantag för Danmark). Konkursförvaltare kan också ha möjlighet att föra talan om återvinning m.m. i utländsk domstol.

Vid insolvensförfaranden utanför EU och Norden gäller respektive stats egna regler för om exempelvis svenska staten kan ansöka om konkurs eller om en svensk konkursförvaltare förordnad i en svensk konkurs tillåts omhänderta tillgångar på sådant område (Skatteverket 2011, Internationell insolvensrätt, avsnitt 22 och nordiska konkurskonventionen).

8.6 Försäkringskassans internationella möjligheter

Ett brottsutbyte som uppstått på grund av bedrägeri kan medföra återkrav på till exempel bostadsbidrag, barnbidrag, sjukpenning och livränta. Försäkringskassan kan inför ett förfarande inom EU återkräva felaktigt utbetalda eller tillhandahållna förmåner på socialförsäkringsområdet. Ett sådant avräkningsförfarande är också obligatoriskt innan en ansökan om utlandsverkställighet lämnas till Kronofogdemyndigheten. Försäkringskassan har möjlighet att göra motsvarande avräkningar i Liechtenstein, på Island, i Norge och Schweiz (Kronofogdemyndigheten 2013, avsnitt 3.4, socialtillämpningsförordningen och parallellavtal).

8.7 Kronofogdemyndighetens internationella möjligheter

Kronofogdemyndigheten bidrar till den internationella brottsbekämpningen genom att få tillgångar säkrade eller utmäta i utlandet. Kronofogdemyndigheten är nämligen behörig myndighet att skicka och ta emot ansökningar om indrivning till och från de nordiska staterna, staterna inom EU och några utomeuropeiska stater som Indien och USA.

Med stöd i olika instrument kan svenska skatter, socialavgifter, tullar, återkrav på socialförsäkringsförmåner, böter, viten, rättegångskostnader i brottmål och värdeförverkanden drivas in utomlands. På ett ännu tidigare stadium kan Kronofogdemyndigheten med vissa begränsningar vända sig till stater inom Norden och EU med interimistiska svenska domstolsbeslut avseende skatter och sociala avgifter.

Beslut om att säkra eller utmäta tillgångar får bara röra tillgångar inom en stats eget territorium. Kronofogdemyndigheten utreder om det finns tillgångar att säkra respektive utmäta i Sverige innan handräckning får begäras utomlands.

8.7.1 Internationell verkställighet av interimistiska domstolsbeslut

Som förklarats tidigare i kapitlet (8.3) kan åklagare ansöka om frysning i utlandet av beslagtagna egendom för återföring av brottsutbyte. Åklagare har en lagstadgad skyldighet att underrätta Kronofogdemyndigheten innan ett frysningsbeslut skickas för verkställighet till en annan medlemsstat i EU. Redan på utredningsstadiet bör åklagare ha en dialog med Kronofogdemyndighetens behöriga myndighetsfunktion för att klarlägga om handräckningsmöjlighet i utlandet finns i ett senare skede. Kronofogdemyndigheten anvisar sedan den frysta egendomen när det blir dags att få det slutliga beslutet verkställt av utländsk myndighet.

I de fall Kronofogdemyndigheten verkställer kvarstadsbeslut för skadestånd i brottmål och får reda på tillgångar i EU-stat måste åklagare informeras av Kronofogdemyndigheten. Åklagare får bedöma om kvarstadsbeslutet, som är ett svenskt så kallat frysningsbeslut, ska verkställas i EU. I så fall upprättar åklagare ansökan till aktuell stat utan Kronofogdemyndigheten som mellanhand (Kronofogdemyndigheten 2013 avsnitt 4.2.3.1, frysninglagen och frysningsförordningen).

Vid kvarstad som ska verkställas i Norden ska åklagaren vända sig direkt till det andra nordiska landet utan inblandning av Kronofogdemyndigheten för att säkra tillgångar till betalning av framtida skadestånd.

Betalningssäkring för skatter och socialavgifter på initiativ av Skatteverket har behandlats i tidigare kapitel och även i detta (8.5.2). Kronofogdemyndigheten kan begära säkerhetsåtgärder grundat på svensk förvaltningsdomstols beslut om betalningssäkring i andra EU-stater i den omfattning som den anmodade statens lagstiftning medger. Möjligheter finns också i Norden, men i särskilt Danmark måste nyttan med åtgärden vägas mot processkostnaderna. (EU:s indrivningsdirektiv, biståndslagen, socialtillämpningsförfordningen, parallellavtal, Nordiska skattehandräkningsavtalet och Kronofogdemyndigheten 2013 avsnitt 3.1.3).

Handläggningen fungerar så att Skatteverket vänder sig till specialverkställigheten inom Kronofogdemyndigheten med det betalningssäkringsbeslut som ska verkställas. Försök görs att verkställa i Sverige. Specialverkställighetshandläggaren upprättar en promemoria om vad som gjorts i verkställigheten, vad som återstår att verkställa och annan information som är värdefull för verkställigheten, exempelvis anvisad egendom i utlandet. Kontroll ska också ha gjorts med Skatteverkets processförare att betalningssäkringen förväntas följas av ett beskattningsbeslut på inte obetydligt belopp. Därefter överlämnas dokumentationen jämte förvaltningsdomstolens beslut om betalningssäkring och Skatteverkets ansökan om betalningssäkring (till förvaltningsdomstolen) till utlandsverkställigheten för ansökan om utlandshandräkning.

Inom utlandsverkställigheten görs en bedömning om det är möjligt eller lämpligt att begära säkerhetsåtgärder mot bakgrund av olika länders nationella regler (information finns i EU-kommissionens CIRCABC-databas), processläget för Skatteverket, kostnadsaspekter för Kronofogdemyndigheten m.m. Det kan också bli aktuellt att först skicka en informationsbegäran om vilka tillgångar som är kända i det andra landet om Skatteverket inte kunnat ge information om utländska tillgångar.

Det finns en del hinder att skicka betalningssäkringar, till exempel i förhållande till EU-medlemsstater som inte accepterar den här typen av interimistisk verkställighet för ännu inte fastställda skattefordringar. Det är generellt avsevärt svårare att få en svensk betalningssäkring verkställd utomlands än hemmavid.

Om Kronofogdemyndigheten beslutar att en ansökan om säkerhetsåtgärder ska skickas, ska det ske skyndsamt. Den behöriga myndighetsfunktionen hos Kronofogdemyndigheten kontrollerar hela den föregående handläggningen, att ansökan har fyllts i korrekt av utlandsverkställigheten och att alla handlingar finns med.

Det finns inget krav på översättning av dokumentet, men inom EU har mottagande myndighet vid behov rätt att begära att Kronofogdemyndigheten översätter förvaltningsrättens beslut till deras officiella språk eller till ett annat språk enligt överenskommelse. För att undvika komplettering ”paketeras” därför betalningssä-

ringen väl, vilket leder till en så snabb verkställighet som möjligt i det andra landet.

8.7.2 Internationell verkställighet av fastställda fordringar

Statens fastställda och internationellt indrivningsbara fordringar hanteras av Rikspolisstyrelsen när det gäller böter, viten, rättegångskostnader i brottmål och förverkanden, av Skatteverket när det är fråga om skatter, avgifter och socialavgifter, av Tullverket vid tullavgifter samt av Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och arbetslöshetskassor när det gäller återkrav på socialförsäkringsförmåner.

Uppgifter om tillgångar utanför Sveriges gränser är av stor betydelse för en lyckad indrivning. Kronofogdemyndigheten ägnar sig inte åt planlöst letande i andra länder. Det är därför viktigt att de myndigheter som söker verkställighet anvisar kända tillgångar utomlands (indrivningsförordningen).

På Kronofogdemyndighetens förfrågan kan utländska myndigheter lämna information om till exempel adress och tillgångar eller spontant om återbetalning av skatter eller avgifter. Adressinformation kan leda till kontakt med och betalning från den som är skyldig att betala. Kronofogdemyndigheten kan också med hjälp av informationen skicka en indrivningsbegäran till ett visst land.

Rikspolisstyrelsens fordringar

Det internationella straffrättsliga samarbetet syftar främst till att underlätta en effektiv brottsbekämpning. Samarbetet bygger på olika överenskommelser mellan stater. Till de nordiska länderna kan Kronofogdemyndigheten överföra böter, viten och förverkanden för verkställighet på ett mycket enkelt och smidigt sätt. Beloppsgräns saknas.

Kronofogdemyndigheten kan överföra svenska bötesstraff till andra medlemsstater i EU för verkställighet. Beloppsgräns saknas med undantag för ett fåtal medlemsstater som har 70 euro som lägsta gräns. Med bötesstraff avses främst böter och företagsbot i brottsbalkens mening. Verksällighet får ske i en medlemsstat i taget, vilket innebär att Kronofogdemyndigheten inte får arbeta med indrivning i Sverige under pågående utlandsärende. Indrivet belopp stannar i den verkställande medlemsstaten om överenskommelse inte träffas om annat (Rådets beslut 2005/214/RIF, EU-bötesstrafflagen och EU-bötesstraffförordningen).

Förverkande av hjälpmedel vid brott och brottsutbyte enligt lagakraftvunnet beslut meddelat av svensk domstol kan Kronofogdemyndigheten överföra för verkställighet till annan EU-stat. Verksälligheten ska vara skyndsam och får ske i flera medlemsstater samtidigt, inklusive i Sverige. Indrivet belopp under 10 000

euro tillfaller den verkställande staten. Högre belopp ska delas mellan den utfärdande och den verkställande staten om överenskommelse inte träffas om annat. (Rådets beslut 2006:783/RIF, EU-förverkandelagen och EU-förverkandeförordningen).

Fr.o.m. den 1 juli 2014 har Kronofogdemyndigheten lagstöd för ansökan om verkställighet av svenska beslut om så kallat utvidgat förverkande i medlemsstater i EU där den dömda har tillgångar (bet. 2013/14:JuU22). Som förklarats tidigare i antologin är sådant förverkande utbyte från den dömdes brottsliga verksamhet utan att egendomen kan knytas till ett visst konkret brott.

Kronofogdemyndigheten har möjlighet att överföra bötesstraff och beslut om förverkande till land utanför EU under förutsättning att det finns en överenskommelse mellan Sverige och det aktuella ”tredje landet” (IVL och SOU 2013:21; Internationell straffverksställighet med förslag om ny lagstiftning).

Tullverkets fordringar

I stort sett kan alla tullfordringar som överstiger 1 500 euro drivas in i EU. Huvudregeln är att Kronofogdemyndigheten får begära indrivning i de fall fordran inte är bestridd av den som ska betala, dvs. omprövning eller överklagande ska inte pågå. Tullverket i Sundsvall bistår Kronofogdemyndigheten med kompletteringar och svar på frågor (indrivningsdirektivet, biståndslagen och Kronofogdemyndigheten 2013).

Sverige har tullavtal med indrivningsbestämmelser med några EU-stater och några stater som inte är medlemmar i EU. Tullverket är här behörig myndighet att på egen hand ansöka om indrivning direkt i andra stater.

Skatteverkets fordringar

I Norden finns ett multilateralt skattehandräckningsavtal som omfattar alla skatter, även fordonsskatt. Lägsta beloppsgräns för indrivning är 2 500 svenska kronor. I förhållande till EU-staterna i Norden – Danmark och Finland – använder Kronofogdemyndigheten vid indrivning oftast det nordiska avtalet tack vare lägre beloppsgräns och enklare hantering jämfört med att göra en ansökan med stöd av EU:s indrivningsdirektiv.

I EU kan alla skatter och därtill hörande avgifter som ingår i restförda skattekontounderskott drivas in enligt indrivningsdirektivet. Lägsta beloppsgräns för indrivning är 1 500 euro. En huvudregel vid handräckning är att den som ska betala inte driver ett pågående omprövningsärende eller överklagande.

Med stöd av indrivningsdirektivet kan Kronofogdemyndigheten begära upplysningar i annan EU-stat om till exempel adress för att sedan kunna skicka en underrättelse till den som är skyldig att betala. Upplysningar kan först begäras om tillgångar för att avgöra om det är motiverat att begära indrivning i en annan EU-stat. Det

kan även spontant komma information från annan EU-stat, med undantag för mervärdesskatt, om återbetalning av skatter i syfte att Kronofogdemyndigheten omgående ska begära indrivning för utmätning av skatteåterbäringen.

Kronofogdemyndigheten använder fastställda EU-formulär som skickas via ett särskilt mailsystem till olika brevlådor i de andra medlemsstaterna. Samarbetet är väl utbyggt och fungerar mycket bra med de behöriga myndigheterna inom EU (indrivningsdirektivet, biståndslagen och Kronofogdemyndigheten 2013, avsnitt 3.1).

I förhållande till USA och Indien använder Kronofogdemyndigheten dubbelbeskattningsavtal med indrivningsbestämmelser. Beloppsgränser saknas. I förhållande till vissa utomeuropeiska länder, som Australien, kan indrivning ske med stöd av Europaråds- och OECD-konventionen om ömsesidig handräckning i skatteärenden.

Indrivning kan ske i Norden av socialavgifter, dvs. arbetsgivaravgifter och egenavgifter, som ingår i restförda skattekontounder-skott. Beloppsgränsen är 2 500 svenska kronor. I EU är beloppsgränsen 350 euro för att begära indrivning av socialavgifter i en annan medlemsstat. Avtal finns mellan EU och Schweiz respektive EU och Liechtenstein för indrivning av socialavgifter (nordiska skattehandräckningsavtalet, socialtillämpningsförordningen, parallellavtal Schweiz–EU och Kronofogdemyndigheten 2013, avsnitt 3.4).

Försäkringskassans fordringar

Vid återkrav av socialförsäkringsförmåner ska Försäkringskassan ha försökt få avräkning hos aktuell socialförsäkringsmyndighet i en annan medlemsstat i EU innan en ansökan om utlandsverkställighet lämnas till Kronofogdemyndigheten. Försäkringskassans återkravsbeslut är inte direkt verkställbara, utan ansökan kräver en exekutionstitel, dvs. en dom eller ett utslag efter betalningsföreläggande. I ansökan till Kronofogdemyndigheten är det viktigt att Försäkringskassan särskilt upplyser om att verkställighet bör ske i en annan medlemsstat om den återbetalningsskyldige har adress eller tillgångar där. Vid återkraven från Försäkringskassan behöver Kronofogdemyndigheten därför uppmärksammas på att verkställighet inom EU bör övervägas för det fall Kronofogdemyndigheten inte kan driva in skulden i Sverige. Lägsta beloppsgräns för indrivning i en annan medlemsstat är 350 euro.

Avtal finns mellan EU och Schweiz respektive EU och Norge som gör att Kronofogdemyndigheten kan få indrivning i Schweiz respektive Norge på ungefär samma sätt som inom EU (socialtillämpningsförordningen, parallellavtal EU–EES-länderna Island, Liechtenstein och Norge samt parallellavtal EU–Schweiz).

8.8 Avslutning

Till följd av globaliseringen och ny teknik har möjligheterna att snabbt flytta pengar på olika sätt till andra länder ökat. Denna utveckling kan förutspås fortsätta. Det är inte längre tillräckligt att bedriva brottsutredningar och arbete med att spåra och återföra brottsutbyte endast inom Sveriges gränser. Vi måste samarbeta med andra länder i mycket högre utsträckning än vad som sker i dag.

I kapitlet har vi kort försökt lyfta fram de mest centrala internationella möjligheterna för staten att bekämpa brott med inriktning på tillgångar. Efter genomgången står det klart för oss att vi måste bli bättre på myndighets-samverkan i utlandsfrågorna. En ändamålsenlig och snabb samverkan mellan svenska myndigheter bör eftersträvas för att ta reda på vilka kontaktvägar och verktyg som kan användas i det enskilda ärendet för att uppnå optimalt resultat.

För närvarande finns hinder mot en sådan önskad utveckling. Kunskapen om kontaktvägar, verktyg och arbetssätt är generellt för låg. Ett verkligt effektivt och globalt brottsutbytesarbete kräver att de som handlägger ärenden där det kan bli aktuellt att återföra brottsutbyte vet vad som ska göras för att spåra och säkra brottsutbytet, vem som gör vad inom ”brottsutbyteskedjan” och vem som kan hjälpa till när den egna myndigheten saknar möjlighet att göra något.

Tullverket kan öka förståelsen hos andra myndigheter för tullrelaterade ekobrott genom att bland annat förklara lämpligt arbetssätt på den internationella arenan. Om tullrevisorer involveras mer i internationella ärenden kan detta ge rätt information för att slutligen kunna återfå brottsutbyten.

Utvecklingen skulle också gynnas om det blir känt för övriga myndigheter vilka möjligheter Kronofogdemyndigheten har i utlandsverkställighetsprocessen. För att beskattningen inte ska bli en tandlös tiger behöver Kronofogdemyndigheten betydligt fler verktyg för indrivning utanför EU exempelvis på skatteområdet, dvs. fler avtal med indrivningsbestämmelser.

Referenser

Avtal mellan EU och USA om rättslig hjälp. Bilateralt instrument och konsoliderat avtal om rättslig hjälp mellan Sverige och USA. Avtalet trädde i kraft den 1 februari 2010. (Bilaga 2 till prop. 2004/05:46)

Betänkande 2013/14:JuU22. *Erkännande och verkställighet av beslut om utvidgat förverkande inom Europeiska unionen.*

Biståndslagen. Lagen (2011:1537) om bistånd med indrivning av skatter och avgifter inom Europeiska unionen.

Brottsbalken, BrB.

EU-bötesförordningen. Förordningen (2009:1428) om erkännande och verkställighet av bötesstraff inom Europeiska unionen.

EU-böteslagen. Lagen (2009:1427) om erkännande och verkställighet av bötesstraff inom Europeiska unionen.

EU-förverkandeförordningen. Förordningen (2011:578) om erkännande och verkställighet av beslut om förverkande inom Europeiska unionen.

EU-verkställighetslagen. Lagen (2011:423) om erkännande och verkställighet av beslut om förverkande inom Europeiska unionen.

Frysningsförordningen. Förordningen (2005:501) om erkännande och verkställighet inom europeiska unionen av frysningsbeslut.

Frysningsslagen. Lagen (2005:500) om erkännande och verkställighet inom Europeiska unionen av frysningsbeslut.

Handräckningsdirektivet. Rådets direktiv 2011/16/EU av den 15 februari 2011 om administrativt samarbete i fråga om beskattning.

Indrivningsdirektivet. Rådets direktiv 2010/24/EU av den 16 mars 2010 om ömsesidigt bistånd för indrivning av fordringar som avser skatter, avgifter och andra åtgärder.

Indrivningsförordningen. Indrivningsförordningen.

Insolvensförordningen. (1993:1229).

Rådets förordning (EG) nr 1346/2000 av den 29 maj 2000 om insolvensförfaranden.

Internationella rättshjälpslagen. Lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

IVL. Lagen 1972:260 om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, internationella verkställighetslagen.

Kronofogdemyndighetens handbok Internationell verkställighet, nätupplaga, 2013. Kronofogdemyndigheten 2013.

LPK. Lagen (1998:506) om punktskattekontroll av alkoholvaror, tobaksvaror och mineraloljeprodukter.

LÖHS. Lagen (1990:314) om ömsesidig handräckning i skatteärenden.

Neapel II-konventionen. Konventionen om ömsesidigt bistånd och samarbete mellan tullförvaltningar.

Nordiska konkurskonventionen. Nordiska konkurskonventionen införlivad med svensk rätt i lagen (1981:6) om konkurs som omfattar egendom i annat nordiskt land.

Nordiska skattehandräckningsavtalet. Nordiska skattehandräckningsavtalet införlivad med svensk rätt genom lagen (1990:226) om handräckning i skatteärenden mellan de nordiska länderna.

NVL. Lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

OECD. Europaråds- och OECD-konventionen.

Parallellavtal EU-EES-länderna Island, Liechtenstein och Norge. Parallellavtal undertecknat 2012-06-01 mellan EU och EES-länderna Island, Liechtenstein och Norge till socialförsäkringsförordningen (EG) nr 883/2004.

Parallellavtal EU-Schweiz. Parallellavtal undertecknat 2012-04-01 mellan EU och EFTA-staten Schweiz till socialförsäkringsförordningen (EG) nr 883/2004.

Prop. 2004/05:149 om straffrättsliga åtgärder mot skatteundandraganden avseende alkoholvaror, tobaksvaror och mineraloljeprodukter.

Rådets beslut 2003/577/RIF om verkställighet i Europeiska unionen av beslut om frysning av egendom eller bevismaterial.

Rådets beslut 2005/214/RIF om tillämpning av principen om ömsesidigt erkännande på bötesstraff.

Rådets beslut 2006/783/RIF om tillämpning av principen om ömsesidigt erkännande på beslut om förverkande.

Rådets rambeslut 2006/960/RIF av den 18 december 2006 om förenklat informations- och underrättelseutbyte mellan de brottsbekämpande myndigheterna i Europeiska unionens medlemsstater.

Skatteverket 2011. *Handledning för borgenärsarbetet*, SKV 237 utgåva 2, 2011. Stockholm: Fritzes.

SL Lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Socialförsäkringsförordningen. Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen, ändrad genom *Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 988/2009 av den 16 september 2009* om ändring av förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen och om fastställande av innehållet i bilagorna.

Socialtillämpningsförordningen. Europaparlamentets och rådets förordning om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 987/2009 av den 16 september 2009 om tillämpningsbestämmelser till förordning (EG) nr 883/2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.

SOU 2013:21. Statens Offentliga Utredningar 2013:21 – Internationell straffverkställighet.

Tullagen (2000:1281).

Tullfördraget. Rådets akt av den 18 december 1997; Fördraget om ömsesidigt bistånd och samarbete mellan tullförvaltningar.

Åklagarmyndighetens handbok – Erkännande och verkställighet inom EU av frysningbeslut, uppdaterad mars 2012. Åklagaren 2012.

Kapitel 9

Hur mäter vi tillgångsinriktad brottsbekämpning?

Daniel Vesterhav, Brottsförebyggande rådet
Anders Tegsten, Rikskriminalpolisen

Att använda sig av svaga mått för att mäta uppfyllandet av relevanta målsättningar är lika vanskligt som att använda relevanta mått för att mäta uppfyllandet av felaktiga mål.

(Caulkins and Reuter, 2008)

9.1 Inledning

Hittills i antologin har vi bland annat fått läsa om angreppspunkter, strategier och metoder vid tillgångsinriktad brottsbekämpning. Några centrala frågor kvarstår dock. Hur vet vi att de åtgärder som vi vidtar inom tillgångsinriktad brottsbekämpning har önskad effekt? Hur följer vi upp myndigheternas tillgångsinriktade insatser på ett så bra sätt som möjligt?

9.2 Varför mäta?

Det finns två huvudsakliga avsikter med att mäta tillgångsinriktad brottsbekämpning. Den första avsikten är att följa upp om myndigheterna arbetar effektivt med denna inriktning, det vill säga att de vidtar åtgärder för att aktivt *spåra, säkra, förverka och återföra vinster av brott*.

Den andra avsikten är att klargöra om de åtgärder som vidtas inom tillgångsinriktad brottsbekämpning har önskad effekt. Med andra ord behöver vi veta att strategin och dess åtgärder fungerar för att uppfylla sitt givna syfte. För att kunna besvara denna fråga krävs att vi vet vad syftet med denna inriktning är. Vi ska därför börja med att titta närmare på grundtanken bakom tillgångsinriktad brottsbekämpning i Sverige.

9.3 Vad vill vi uppnå med tillgångsinriktad brottsbekämpning?

Om man går igenom en del av det som har skrivits internationellt om tillgångsinriktad brottsbekämpning får man en bild av att inriktningen att försöka förverka och återföra brottsutbyten kan vila på flera olika grundantaganden.

1. Det första är av moralisk art och tar avstamp i att samhället inte kan tillåta att någon gör en vinst på kriminella aktiviteter (Gallant 2005, Naylor 1999). En uttalad strategi att ”gå på de kriminella pengarna” stärker med andra ord det allmänna rättsmedvetandet.
2. Det andra grundantagandet handlar om effektivitet. Strategin slår mot själva drivkraften för brottsligheten, nämligen pengarna. Om det blir svårare att tjäna pengar på brott minskar följaktligen motivationen att begå brott (Harvey 2005, Levi 2006 och Naylor 1999).
3. Även det tredje grundantagandet handlar om effektivitet. Genom att återföra brottsutbyten förhindras finansiering av ny kriminalitet (Naylor, 1999).
4. Ett fjärde, ofta mindre uttalat, grundantagande är att inriktningen på utbyte av brott genererar inkomster till staten (Gallant 2005, s. 76–77, refererar Blumenson och Nilsson 1998, van Duyne och Levi 1999, jfr Chamberlain 2002, s.161).

I de svenska betänkanden och förarbeten som finns på området lyfts de tre första grundantagandena fram (Bet. 2004/05:JuU31, rskr. 2004/05:237, prop. 2004/05:135). Starkast betoning får grundantagande två, det vill säga att syftet är att minska gärningspersonernas incitament att begå brott genom att frånta dem utbytet av brotten. Detta syfte betonas även i regeringens budgetproposition för år 2012. Det fjärde grundantagandet, att strategin genererar inkomster till staten, nämns inte i något av de nämnda dokumenten, även om termen ”återföra vinster av brott” används.

En tolkning som kan göras mot bakgrund av dessa skrivelser är att den tillgångsinriktade brottsbekämpningen i Sverige huvudsakligen ska betraktas som ett redskap i arbetet för att försvåra för de individer eller konstellationer som ägnar sig åt vinstdrivande kriminalitet.

9.4 Vad vet vi om effekterna av de tillgångsinriktade åtgärderna?

Om man vill ha en förståelse för om de tillgångsinriktade insatserna har önskad effekt måste man följaktligen göra en bedömning av till vilken grad och på vilket sätt insatserna har försvårat för dem som ägnar sig åt vinstdrivande kriminalitet. Någon sådan effektutvärdering av tillgångsinriktad brottsbekämpning i Sverige finns inte i dag. Följden blir att det tillgångsinriktade arbetet baseras på ett antagande om att det har effekt på drivkraften för att begå brott. Det blir också svårt att ha en strategi kring de olika åtgärderna när det saknas empirisk forskning som beskriver vilken typ av åtgärder som är effektiva mot olika typer av brottslig verksamhet, individer och konstellationer.

9.5 Hur vet vi om myndigheternas tillgångsinriktade arbete är effektivt?

De senaste två decennierna har regeringen ställt ökade krav på myndigheterna när det gäller att redovisa uppnådda verksamhetsresultat. Åtterrporteringskraven handlar om att få en bild av *effektivitet* för olika områden, det vill säga graden av måluppfyllelse i förhållande till resursanvändning. Regeringen ställer i regleringsbrev för år 2012 och 2013 krav på Polisen, Ekobrottsmyndigheten, Tullverket, Kronofogden och Åklagarmyndigheten att till regeringen återrportera sitt arbete med brottsutbytesfrågor:

Myndigheterna ska redovisa de åtgärder som myndigheten har vidtagit för att vidareutveckla arbetet med brottsutbytesfrågor på såväl strategisk som operativ nivå. Myndigheten ska också redovisa och kommentera det kvantitativa resultatet av myndighetens arbete att spåra, säkra, förverka och återföra vinster av brott.

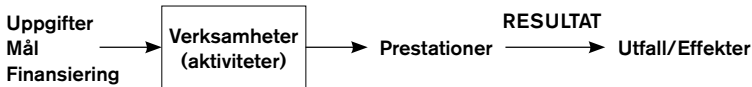
Regeringens regleringsbrev är vanligtvis uppbyggda genom att det för varje område anges en målformulering samt ett återrporteringskrav. En intressant notering när det gäller tillgångsinriktade insatser är emellertid att regleringsbrev inte innehåller någon målformulering för detta område utan endast ett återrporteringskrav. Frågan är om detta ska tolkas som att målet med de tillgångsinriktade insatserna helt enkelt är att komma över så stora belopp som möjligt. Om denna tolkning är korrekt innebär det rimligtvis, givet det tidigare nämnda syftet, att tillgångsinriktat arbete baseras på ett antagande om att ju större belopp som säkras och återförs desto mer har man försvårat för kriminella individer och konstellationer. Det finns emellertid vissa problem förenat med denna utgångspunkt, vilket vi kommer att återkomma till i den sammanfattande diskussionen.

Det finns även ett återrporteringskrav för den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet. I regeringsuppdraget om satsningen ingår en instruktion om att årligen redovisa resultaten av den särskilda satsningen för att bekämpa den grova organiserade brottsligheten. I instruktionen betonas att "det är av särskild vikt att den satsning som nu genomförs också kan följas upp på samma sätt som sker beträffande annan polisverksamhet". I återrporteringen för år 2010 lyfts dock fram att det är problematiskt att följa upp verksamheten på ett likartat sätt, eftersom förutsättningarna i flera avseenden avviker mycket från det som typiskt gäller för polisverksamheten. Ett av de argument som nämns är att resultatet för den särskilda satsningen inte enbart omfattar polisens arbete utan även övriga samverkande myndigheters. Ett annat argument är att tillgångsinriktad brottsbekämpning är ett fundament för den myndighetsgemensamma satsningen, och

vid denna tidpunkt hade polisen inga etablerade resultatmätt för tillgångsinriktad brottsbekämpning.

9.6 Vad ska redovisningen till regeringen innehålla?

Eftersom regleringsbrev eller det nyss nämnda regeringsuppdraget inte innehåller några närmare anvisningar om vad de kvantitativa resultaten ska återspegla är det upp till myndigheterna själva att avgöra på vilket sätt och på vilken detaljnivå de vill redovisa siffrorna. En tumregel är emellertid att resultatredovisningen ska vara överskådlig, rättvisande, tillförlitlig, relevant, jämförbar, begriplig och transparent (ESV 2012:42). När man diskuterar uppföljningar och resultatredovisningar bör man skilja på *prestationer* och *effekter* (ESV 2012:42). *Prestationer* omfattar vad som har genomförts och kommit ut från verksamheten och *effekter* är vad det har lett till. *Resultat* är en sammanvägning av *prestationer* och *effekter*. I avsaknad av bra eller relevanta mått på effekter kan ett utfall redovisas. ESV illustrerar detta med följande modell.

När det handlar om myndigheternas redovisningar till regeringen av *prestationer* inom ramen för tillgångsinriktad brottsbekämpning räknas bland annat antal förverkandeyrkanden, antal framställda kvarstadsyrkanden, antal utförda tillgångsutredningar, antal analyser inom underrättelseverksamhet och betalningssäkringar.

Utfall är i dessa exempel antal men kan också i vissa fall handla om belopp. I sin årsredovisning för år 2012 redovisar exempelvis Åklagarmyndigheten att 341 yrkanden om förverkande registrerats med belopp på drygt 121 miljoner kronor.

För att förstå vad *effekt* är måste man vända sig till det formulerade målet för verksamheten, och det är här det blir problematiskt, till följd av att regleringsbrev inte innehåller någon målformulering. Inte heller myndigheternas verksamhetsplaner eller årsredovisningar innehåller några specifika mål för det tillgångsinriktade arbetet. De formuleringar som finns är allmänt hållna och tar sikte på att det tillgångsinriktade arbetet ska vara en prioriterad verksamhet för myndigheten. Ekobrottsmyndigheten uttrycker exempelvis att de ”ska verka för återförande av brottsutbyten i samtliga fall där förutsättningar finns”. Tullverket, och en del polismyndigheter, lyfter i stället fram grov och organiserad brottslighet som prioriterade områden men nämner tillgångsinriktad verksamhet som ett av flera verktyg för att ”försämra förutsättningarna för att

bedriva grov och organiserad brottslighet i Sverige” (Polismyndigheten i Stockholms län, 2013).

Även för den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet är det svårt att hitta ett tydligt definierat mål. Om man läser regeringsuppdraget från år 2008 tar det främst sikte på sjösättandet av satsningen genom målformuleringen ”vidta åtgärder för att säkerställa en effektiv och uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten”. Den årliga redovisningen för den myndighetsgemensamma satsningen innehåller inte heller ett tydligt formulerat övergripande mål. Det framgår emellertid att syftet med satsningen är att reducera, och helst eliminera, strategiska personers förmåga att utöva samhällsfarlig kriminalitet samt att kartlägga personens nätverk. En strategisk person är i satsningen en benämning på individer som bedöms vara särskilt samhällsfarliga, på grund av deras kapacitet och deras strategiska position inom den grova organiserade brottsligheten (RPS 2013).

9.7 Vad säger redovisningarna om tillgångsinriktad brottsbekämpning?

En slutsats som kan dras utifrån myndigheternas resultatredovisningar är att det är svårt att få någon övergripande bild av resultatet av tillgångsinriktad brottsbekämpning. Det beror på att det är en inriktning som i grunden baseras på myndighetssamverkan i olika kronologiska steg. En sammanhållen uppföljning av tillgångsinriktad brottsbekämpning förutsätter därför att resultatet ses utifrån föregående och nästkommande led i processen. Polisens arbete och dess mål och resultatmått skiljer sig exempelvis avsevärt från de som gäller för Kronofogden. Det innebär att det inte finns någon röd tråd som i lagföringsprocessen, där brotts typer och brottskategorier utgör en jämförbar måttstock. Myndigheternas årsredovisningar bli därför endast nedslag i en viss fas av brottsutbyteskedjan, och för vissa myndigheter handlar återrapporteringen i huvudsak om *försök* att spåra, säkra, förverka och återföra utbytet av brott. Återrapporteringen säger mindre om hur mycket pengar som man i slutändan faktiskt lyckades komma åt.

Eftersom tillgångsinriktad brottsbekämpning vilar på en samverkan mellan olika myndigheter kan man fråga sig om det är lämpligt att årligen redovisa det kvantitativa resultatet på myndighetsnivå. I den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet försöker man ge en bild av myndigheternas samlade prestationer och utfall från hela brottsutbyteskedjan. Tilläggas bör dock att denna redovisning endast omfattar de insatser som beslutas av Operativa rådet (från och med redovisningsåret 2013 redovisas även utfallet för tillgångsinriktad brottsbekämpning i det operativa arbete som blivit en konsekvens av beslutade

underrättelseärenden som arbetats upp i de Regionala underrättelsecentren). Redovisningen avser därför enbart en avgränsad del av arbetet med att *spåra, säkra, förverka och återföra vinster av brott*.

9.8 Avslutande kommentarer

Tillgångsriktad brottsbekämpning har snabbt kommit att bli en viktig inriktning inom den svenska kriminalpolitiken, inte minst i arbetet mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Hos berörda myndigheter finns en stark vilja och ett stort engagemang att arbeta tillgångsriktat, och utvecklingen på området går hela tiden framåt (Brå 2008:10).

Ett område inom tillgångsriktad brottsbekämpning som fortfarande har stor utvecklingspotential är, som detta kapitel visat, mätning och uppföljning av det tillgångsriktade arbetet. Det största problemet är att det är svårt att använda redovisningarna till att bedöma hur framgångsrikt det tillgångsriktade arbetet är. Redovisningarnas primära funktion är i nuläget snarare att synliggöra myndigheternas arbete och utgöra en ”sporre” för att uppvisa att de gör det som de är ålagda att göra enligt regleringsbrevet. Denna ”sporre” var mycket viktig under den tid som tillgångsriktat arbete var något nytt i Sverige. Inte minst behövdes verksamhetsstatistik för att synliggöra arbetet och därmed skapa incitament för myndigheterna att arbeta på detta sätt (Brå 2008:10). Flera av de mått som används har förmodligen också tillkommit förhållandevis hastigt.

Nu när det tillgångsriktade arbetet mer och mer har blivit en integrerad del i myndigheternas arbete räcker det emellertid inte längre med att genom verksamhetsstatistik få ett kvitto på att myndigheterna gör det som de är ålagda att göra. Det behövs också någon form av svar på frågan vad insatserna har lett till givet syftet med inriktningen, det vill säga att försvåra för de individer eller konstellationer som ägnar sig åt vinstdrivande kriminalitet.

9.8.1 Så länge det ökar är det framgångsrikt

Som man frågar får man svar, lyder ett gammalt välkänt talesätt. När regeringen ålägger myndigheterna att återrapportera sitt arbete med brottsutbytesfrågor, utan att ange en tydlig målformulering för brottsutbytesarbetet, är det just det som inträffar. Konsekvensen blir att myndigheterna sammanställer och redovisar uppgifter över olika prestationer som de har utfört och olika kvantitativa utfall.

Naturligtvis blir det lockande att mäta strategins framgång i be-
lopp. På så sätt får man en konkret summa att förhålla sig till när man kommunicerar resultat. Matematiken är enkel; ju mer åter-

förda tillgångar och ju fler utförda åtgärder, desto större framgång. Den brottsförebyggande och brottsbekämpande effekten mäts således i antal åtgärder samt återförda kronor och ören. Även Riksrevisionen använder sig av detta förenklade synsätt i sin granskning av statens insatser mot vinning av brottslighet (RiR 2010:26). Det finns emellertid en rad problem med att redovisa tillgångsriktad brottsbekämpning på detta sätt. Vi ska därför avsluta kapitlet med att belysa några aspekter som vi anser bör utredas och utvecklas vidare.

9.8.2 Behovet av relevanta jämförelsepunkter

Ett problem med att myndigheternas resultatredovisningar tar sikte på antal åtgärder och belopp är att det ofta saknas relevanta jämförelsepunkter, vilket gör det svårare att värdera resultatet (jfr Andersson 2008). Resultatet måste helt enkelt relateras till en norm eller ett mål för att bli meningsfullt. Enligt den gängse redovisningsprincipen är resultatet enbart baserat på ett kalenderår som jämförs med motsvarande resultat under de två föregående åren. Det innebär att år 2013 betraktas som en framgång och en bekräftelse på att verksamheten går i rätt riktning om man lyckas överträffa utfallet från föregående år. Fler åtgärder och större belopp än föregående år likställs med framgång. En minskning av beloppet förklaras däremot ofta av att det, under det föregående året, utföll osedvanligt stora summor i ett fåtal ärenden.

9.8.3 Individuella redovisningar av ett lagarbete

Som beskrivits i tidigare kapitel är tillgångsriktat arbete ett lagarbete, och nyckelordet är myndighetssamverkan. Kriminalunderrättelsetjänsten och regionala underrättelsecenter fyller exempelvis en viktig funktion genom att redan på underrättelsetadiet samla in finansiell information. Förundersökningsledaren ska på ett tidigt stadium ta ställning till om den misstänkte haft en ekonomisk vinst av brottet och utreda möjligheterna att förverka vinsten. Brottsutbytet kan behöva säkras genom tvångsmedel, vilket sker genom ett domstolsyrkande. Kronofogden verkställer domar och beslut. Utöver dessa straffprocessuella åtgärder tillkommer andra former av tillgångsriktat arbete, exempelvis att Kronofogden kontrollerar om det finns några fordringar att kräva in och verkställer dem. Skatteverket gör skatterevisioner. Försäkringskassan och andra utbetalande myndigheter ser över om det finns några återkrav eller skadeståndskrav till följd av felaktigt utbetalda bidrag.

Det är med andra ord en rad olika aktörer och processer i gång samtidigt, och tillgångsriktade åtgärder kan ske både parallellt och oberoende av varandra samt som en följd av tidigare åtgärder.

Tidshorizonten är dessutom lång. Åtgärderna genomförs med olika tidsmellanrum och det kan ta flera år från det att en tillgångsutredning inleds till att ett brottsutbyte slutligen har återförts.

Som nämnts är statistiken om tillgångsinriktad brottsbekämpning i nuläget begränsad till myndigheternas respektive årsvisa resultatredovisningar. Det saknas en övergripande sammanställning av det samlade arbetet mot tillgångsinriktad brottsbekämpning. Konsekvensen blir att informationen är fragmentarisk, och det är svårt, för att inte säga omöjligt, att få en överblick av detta område. Myndigheternas respektive redovisningar av belopp baseras ofta på relativt få ärenden som har stor påverkan på utfallet. Enskilda ärenden kan generera mycket stora belopp utan att det motsvarar den insats som gjorts från myndigheterna i förhållande till ärenden med betydligt lägre belopp. Konsekvensen blir att resultatet blir mycket känsligt för slumpmässiga variationer.

I myndigheternas årsredovisningar för 2012 och i polisens återrapportering av den särskilda satsningen mot grov organiserad brottslighet finns flera exempel på stora skillnader i utfall och prestationer utifrån vilka de bedömer att det inte finns möjlighet att dra någon slutsats. Det är inte heller ovanligt med stora variationer mellan åren i myndigheternas redovisningar av resultatet för tillgångsinriktad brottsbekämpning. Ekobrottsmyndigheten har exempelvis i sin årsredovisning redovisat en minskning av yrkade belopp från 219,9 till 63,6 miljoner kronor och förverkade belopp från 58,7 till 3,7 miljoner kronor mellan åren 2010 och 2012. Denna förändring förklaras med att de år 2010 hade ett fåtal ovanligt stora ärenden (EBM 2013).

Det finns därför behov av statistik om tillgångsinriktad brottsbekämpning som tar hänsyn till myndigheternas samlade insatser och den långa tid som kan förflyta från att en tillgångsutredning har inletts eller att egendom har säkrats till att ett belopp slutligen har återförts. En sådan överblick kräver långa tidsserier och en uppdelning av summorna i olika underkategorier. En lösning skulle kunna vara att, när så är möjligt, redovisa utfallet i aggregerade årsperioder, vilket skulle minska sannolikheten för slumpmässiga fel och därmed öka värdet av redovisningen.

9.8.4 Minskar drivkraften för att begå brott?

Redovisade belopp och antal åtgärder ger dock inte mycket vägledning i frågan om huruvida det tillgångsinriktade arbetet uppfyllt sitt syfte och således bidragit till att minska drivkraften för att begå brott. Hur avgör man exempelvis om ett samlat utfall på 50 förverkade miljoner är ett bra resultat?

Det finns en stor risk för att man enbart stirrar sig blind på siffrorna, och i förlängningen kan det även innebära att myndigheterna endast inriktar sig på ärenden med god avkastning. För att

kunna bilda sig en uppfattning om huruvida det tillgångsinriktade arbetet har lett till resultat givet syftet måste insatserna bedömas utifrån sitt sammanhang. Det är inte beloppen i sig som är det intressanta utan vilka konsekvenser insatserna haft för kriminella individer och deras kriminella verksamhet. Kvantitativa klumpsummor tar ingen hänsyn till vilket strategiskt värde de säkrade eller förverkade tillgångarna haft. För en gruppering som sysslar med narkotikahandel kan exempelvis ett förverkande på 100 000 kronor innebära en stor del av utbytet från deras kriminella verksamhet medan en ekobrottsling kanske skulle betrakta samma summa som en obetydlig förlust.

Det är emellertid både problematiskt och resurskrävande att genomföra relevanta mätningar av effekterna av tillgångsinriktad brottsbekämpning. Det kan knappast heller anses vara vare sig ekonomiskt försvarbart eller nödvändigt att genomföra denna typ av effektutvärderingar varje år. Med tanke på hur stora resurser myndigheterna årligen lägger ner på tillgångsinriktat arbete vore det dock lämpligt att basera strategins inriktning på något mer än ett antagande om att det har önskad effekt. Det skulle därför behöva genomföras en effektutvärdering av det tillgångsinriktade arbetet, inte minst för att få ett underlag för strategiska beslut.

9.8.5 Tillgångsinriktad brottsbekämpning som störande strategi

En annan viktig aspekt att ha i beaktande är att en frånvaro av förverkade tillgångar inte nödvändigtvis behöver betyda att strategin inte varit framgångsrik. En ökad ansträngning från myndigheterna att kartlägga och försöka komma åt gärningspersonernas tillgångar har sannolikt en försvarande effekt på den kriminella verksamheten, även om myndigheterna inte lyckas fullt ut med att komma åt pengarna. De motstrategier som gärningspersonerna blir tvungna att tillämpa för att skydda sina kriminella inkomster, till exempel penningtvätt och andra skyddsåtgärder, medför ökade kostnader för deras kriminella verksamhet (Brå 2007:4, Brå 2011:7, Brå 2011:20). I förlängningen resulterar det i att det blir svårare att tjäna pengar på den brottsliga verksamheten. Tillgångsinriktad brottsbekämpning kan med andra ord vara ett viktigt verktyg för att försvara för kriminell verksamhet utan att det nödvändigtvis genererar så mycket pengar åt staten.

9.8.6 Varifrån kommer pengarna?

Ett annat problem är att de uppgifter som redovisas inte kopplas till någon specifik brottstyp, utan redovisningarna sker endast på ett generellt plan. Om en jämförelse görs mot kriminalstatistiken så redovisas anmälda brott, lagföringar och misstankar i brotts-

typer och brottskategorier. En redovisning av kriminalstatistiken utan koppling till de olika brotten hade varit tämligen intetsägnande och oanvändbar.

När det gäller tillgångsinriktad brottsbekämpning är det dock precis den redovisningsmetod man använder sig av. Utfallet av den tillgångsinriktade brottsbekämpningen mäts oftast i antal prestationer och belopp utan att kopplas till brottstyp eller brottskategorier. Ett första steg mot att göra resultatredovisningarna om tillgångsinriktad brottsbekämpning mer användbara skulle därför kunna vara att redovisa antal åtgärder och utfall nedbrutet i brottstyper. På så sätt får man en bild av vilken typ av kriminell verksamhet som man främst har arbetat tillgångsinriktat mot och hur stort återförandet av kriminella medel har varit.

Ett ytterligare steg i att öka möjligheten för att bedöma siffrorna utifrån ett sammanhang är att komplettera siffrorna med kvalitativa data. Det kan exempelvis ske genom intervjuer med myndighetspersoner, uppföljningsformulär och fallbeskrivningar. På så sätt kan man få en ökad förståelse för vilka typer av arbetssätt, strategier och åtgärder som fungerar bra i vissa givna sammanhang och mot vissa givna brottstyper. Informationen kan även användas till att skapa resultatmått för de aktiviteter som är viktiga inom detta område.

9.9 Mot en mer sammanhållen statistik

I skrivande stund har Brottsförebyggande rådet fått ett regeringsuppdrag att i samverkan med Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Tullverket, Skatteverket och Kronofogden utveckla en modell för en sammanhållen resultatredovisning avseende myndigheternas arbete med att återföra vinster av brott. Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2014.

Referenser

Andersson, G. (2008). *Kalkyler som beslutsunderlag. Kalkylering och ekonomisk styrning*. Lund: Studentlitteratur.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Rapport 2007:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning*. Rapport 2008:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Storskaliga skattebrott – En kartläggning av skattebrottslingens kostnader*. Rapport 2011:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Bekämpning av organiserad brottslighet. Utvärdering av den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet*. Rapport 2011:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bet. 2004/05: JuU5 *Godkännande av rambeslut om förverkande på grund av brott*. Justitieutskottet.
- Caulkins, J.P. and Reuter, P. (2008), "Toward a harm-reduction approach to enforcement: background essay", unpublished paper prepared for UK Drug Policy Commission. Refererad i: Mackenzie, S. och Hamilton-Smith, Niall (2011), *Measuring Police Impact on Organised Crime. Performance management and harm reduction*. I: *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* Vol. 34 Nr. 1, 2011, s. 7–30.
- Chamberlain, K. (2002). *Recovering the Proceeds of Corruption*. I: *Journal of money laundering Control*. Vol. 6, nr 2, 2002, s. 157–165.
- van Duyne, P. och Levi, M. (1999). *Criminal Financial Investigations: A Strategic and Tactical Approach at a European Level*. I: *Transnational Organized Crime*, vol. 5, nr 1, s. 37–66.
- Ekobrottsmyndigheten. *Årsredovisning 2012*.
- Ekonomistyrningsverket 2001:16 (omarbetad 2007). *Verksamhetslogik. Ger överblick, åstadkommer delaktighet och skapar förståelse*. Stockholm: Ekonomistyrningsverket.
- Ekonomistyrningsverket 2012:42. *Handledning resultatredovisning*. Stockholm: Stockholm: Ekonomistyrningsverket.
- Försäkringskassan, 2013. *Försäkringskassans kontrollutredningar 2012*. Resultatuppföljning. Enheten för kontrollfrågor. Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. *Försäkringskassans årsredovisning 2012*. Stockholm: Försäkringskassan.
- Gallant, M. (2005). *Money Laundering and the Proceeds of Crime*. Cornwall: Edward Elgar Publishing.
- Harvey, J. (2004). *Compliance & Reporting Issues Arising for Financial Institutions from Money Laundering Regulations: A Preliminary Cost Benefit Study*. *Journal of Money Laundering Control*, vol. 7, nr 4, s. 333–346.
- Kriminalvården. *Årsredovisning 2012*.
- Kronofogden. *Årsredovisning 2012*.
- Kustbevakningen. *Årsredovisning 2012*.
- Levi, M. (2006). *The preventative Control of Organised Crime in Europe: The Emerging Global Paradigm? I: Aromaa, K. och Viljanen, T. (red.) International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice*. Helsingfors: Heuni.

Naylor, R. T. (1999). Wash-out: A critique of follow-the-money methods in crime control policy. I: *Crime. Law & Social change*, nr 32, s.1–57.

Polismyndigheten i Stockholms län, 2013. *Verksamhetsplan*.

Prop. 2004/05:135. *Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m.*

Prop.2011/12:1 *Regeringens budgetproposition för 2012*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Kronofogdemyndigheten*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Skatteverket*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Tullverket*.

Regeringen. Försvarsdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Kustbevakningen*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Ekobrottsmyndigheten*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Kriminalvården*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Åklagarmyndigheten*.

Regeringen. Socialdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Försäkringskassan*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Kronofogdemyndigheten*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Skatteverket*.

Regeringen. Finansdepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Tullverket*.

Regeringen. Försvarsdepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Kustbevakningen*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Ekobrottsmyndigheten*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Kriminalvården*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen*.

Regeringen. Justitiedepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Åklagarmyndigheten*.

Regeringen. Socialdepartementet, 2012. *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Försäkringskassan.*

Riksdagsskrivelse 2004/05:237.

Rikskriminalpolisen. *Finanspolisens årsrapport 2012*

Rikspolisstyrelsen (2011). *Redovisningen av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten. Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2010.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Rikspolisstyrelsen (2012). *Redovisningen av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten. Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2011.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Rikspolisstyrelsen (2013). *Redovisningen av resultatet av den särskilda satsningen mot den grova organiserade brottsligheten. Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2012.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Rikspolisstyrelsen. *Polisens årsredovisning 2012.* Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Riksrevisionen 2010:26. *Statens insatser för att komma åt vinster från brottslig verksamhet – ett bättre samarbete ger högre utbyte.* Stockholm: Riksrevisionen.

Skatteverket. *Årsredovisning för Skatteverket 2012.*

Tullverket. *Årsredovisning 2012.*

Utvecklingscentrum Stockholm, december 2010. *Förverkande m.m. – Åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott. Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten.*

Åklagarmyndigheten. *Årsredovisning 2012.*

Bilaga. Resultatmått inom den myndighetsgemensamma satsningen mot GOB.

Beslag annat:	Ange i löpande text ev. beslag av annat.
Antal skatteärenden; skrivbord o revision:	SKV (som inlets under månaden)
Antal förundersökningar:	
Antal gäldenärer:	SBE, SKV (som inlets under månaden)
Varav strategiska personer	KFM (som inlets under månaden)
Yrkade belopp i mål om verkställighet:	KFM (som inlets under månaden)
Ärenden med indragen ersättning (indragning, nedsättning)	KFM (som yrkats under månaden)
Avslutade antal skatteärenden:	SKV (som beslutats under månaden)
Höjning av skatt efter beslut, kronor:	SKV (som avslutats under månaden)
Betalningssäkring, antal:	SKV (som beslutats under månaden)
Betalningssäkring, kronor:	SKV (som beslutats under månaden)
1. Säkrade tillgångar i mål om betalningssäkring:	KFM (som säkrats under månaden)
Till ett värde av:	
2. Säkrade tillgångar i mål om kvarstad eller förvar:	KFM (som säkrats under månaden)
Till ett värde av:	
3. Utmätta tillgångar:	KFM (som utmätts under månaden)
Till ett värde av:	
Antal ärenden med återkrav	FK - Ange i antal
Ställda återkravsbelopp, till ett värde av	FK - Ange i kronor
Antal ärenden med skadestånd*	FK - Ange i antal
Skadestånd, till ett värde av*	FK - Ange i kronor
Förverkandeyrkande (antal):	ÅM/EBM - ange i antal
Förverkandeyrkande (kronor):	ÅM/EBM - Ange i kronor
Andra yrkanden avseende kvarstad etc. (antal):	ÅM/EBM - Ange i antal
Andra yrkanden avseende kvarstad etc. (kronor):	ÅM/EBM - Ange i kronor

*Resultatmått från och med år 2014.

Kapitel 10

Behov – regelförändringar

Jan Tibbling, Ekobrottsmyndigheten

Helén Örnemark Hansen, Lunds universitet

10.1 Inledning

Mycket har hänt sedan år 2007 då regeringen väckte tanken om mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten (Ds 2008:38 och Ramklint, s. 14). Denna satsning har varit uppmärksam och det råder delade meningar om hur väl man lyckats. Delar av advokat kåren har ställt sig tveksamma till en intensifierad samverkan myndigheter emellan (Brandberg och Knutson 2012, s. 27f). I denna antologi har myndigheterna själva visat att man aktivt vidtar åtgärder för att spåra, säkra, förverka och återföra tillgångar som härrör från brottslig verksamhet. De olika bidragen visar att myndigheterna lyckas med sina ärenden, men de ger också en bild av vad som kan bli bättre. Att få dessa bilder samlade i en antologi är nyttigt för såväl domare och forskare som för lagstiftare, media med flera. I antologin har representanter från Brottsförebyggande rådet, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Kronofogdemyndigheten, Polisen, Rikskriminalpolisen, Skatteverket, Tullverket och Lunds universitet deltagit.

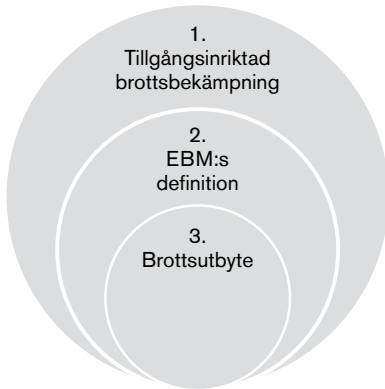
Författarna uppmärksammar många viktiga frågor, exempelvis hur tillgångsriktad brottsbekämpning ska definieras och mätas, i vilken utsträckning myndighetssamverkan sker samt om de verktyg som finns är tillräckliga och ändamålsenliga. Detta kapitel tar utgångspunkt i dessa frågor. Vidare ges förslag på vad myndigheterna kan bli bättre på, vad som kan göras med den lagstiftning som berör området samt på vad det skulle vara värdefullt att satsa nya forskningsresurser.

10.1.1 Att mäta tillgångsriktad brottslighet

Valet av mätmetod är avgörande för vilket resultat eller utfall som kan redovisas. Avgränsningar genom definitioner får också stor betydelse för vad som kan mätas. I kapitel 1 modifieras beskrivningen av tillgångsriktad brottsbekämpning till att gälla tidigare, aktuella och framtida tillgångar som härrör från brottslig verksamhet. Utgångspunkten är den samlingsbeteckning för alla former av insatser som riktar sig mot svarta eller kriminella pengar samt svart eller kriminell ekonomi som presenterats i Brå-rapport 2008:10 (se punkt 1 i figuren nedan). Detta är det vidaste begrep-

pet. Det har också konstaterats att brottsutbytesbegreppet anses ha samma innebörd som i brottsbalkens bestämmelse om förverkande. Arbetet med att återföra brottsutbyte är då endast att hänföra till yrkande och beslut om förverkande, eller straffprocessuella åtgärder som syftar till att säkra kommande förverkande (se punkt 3 i figuren nedan). Av figuren framgår alltså både en vid och en mycket snäv definition av begreppet.

Utöver dessa två definitioner kan Ekobrottsmyndighetens definition läggas in i figuren ovan. Den är ett mellanting eftersom den även inkluderar skadestånd, förverkande enligt MmL (Lag (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument) och företagsbot. Dessutom tas brottsutbyte inom skattebrottsområdet in (den skatt som inte betalas). Den får plats nummer 2 i ordningen. Ju snävare definition som väljs desto lättare är det att mäta resultatet av myndigheternas arbete, vilket framgår av kapitel 9 i denna antologi. I kapitel 9 framhålls dessutom vikten av att kunna mäta för att se om myndigheterna arbetar effektivt och om de åtgärder som vidtas har önskad effekt. Här påpekas också att mätning och uppföljning är behäftad med stora brister. I antologin framkommer vidare att det är svårt att veta vad som ska mätas när det är oklart *vad* som ryms inom ovan nämnda begrepp. För närvarande har de olika myndigheterna själva möjlighet att välja vilken egendom de vill följa.

En annan svårighet är frågan om *vem* som återför de tillgångar som härrör från brottslig verksamhet. Om begreppet *återföra brottsutbyte* endast innebär att tillgångar fråntas den orättmätige innehavaren och ges tillbaka till den som de rätteligen borde tillfalla så är det endast Kronofogdemyndigheten som återför. Vidare har de olika myndigheterna även i dessa fall möjlighet att själva avgöra om det rör sig om tillgångar som härrör från brott.

Följande fall kan tjäna som exempel på svårigheterna med att mäta.

En person har vilseletts att betala 500 000 kronor för en traktor som aldrig levererades. Polisen utreder brottet och försöker förgäves spåra tillgångar. Åklagaren åtalar säljaren som döms till ansvar för bedrägeri. Åklagaren företräder även målsäganden i skadeståndsfrågan och säljaren ådöms skadestånd motsvarande den skada som köparen drabbats av. Domen vinner laga kraft och Kronofogdemyndigheten utmäter men utan framgång. Utbytet av brottet uppgår i detta fall till 500 000 kronor men summan återförs inte. I detta fall har således polisen inte återfört något brottsutbyte, men de har utfört ett antal åtgärder som möjliggjort lagföring samt några som skulle kunnat leda fram till att brottsutbytet återförs. Inte heller Åklagarmyndigheten har återfört något, men yrkande om detta har framställts. Detta yrkande kan redovisas som ett resultat. Kronofogdemyndigheten har inte heller återfört något.

Exemplet har hittills rört begreppet brottsutbyte. Nu går vi vidare och prövar huruvida olika myndigheter har uppnått något utifrån det vidare begreppet ”tillgångsinriktad brottsbekämpning”. Säljaren, i vårt exempel, kommer att restföras (jfr kapitel 7 i denna antologi). Denna åtgärd kan vara användbar vid en kommande brottsutredning mot samma person där förhållandena är de motsatta, i det fall kontanter påträffas vid en husrannsakan som genomförs av polisen och det saknas grund för att återföra brottsutbyte i det fallet. Detta förutsätter att polis och åklagare före husrannsakan kontrollerat om det föreligger någon restföring och att de med stöd av generalklausulen i OSL (offentlighets- och sekretesslagen) 19 kap. 27 § har informerat Kronofogdemyndigheten om att det finns kontanter som kan användas för att betala den restförda skulden.

I ovan angivna fall har polisen inte återfört något, men medverkat till återföring i det fall vi väljer det vidare begreppet tillgångsinriktad brottsbekämpning. Vad gäller polisens insatser så är det mer rättvisande att mäta enligt detta mått. Polisen skulle kunna få ”assistpoäng” för den passning som leder till resultatet. Det skulle kunna ge polisen ökat incitament att lägga ned arbete på att informera Kronofogdemyndigheten med mera. Resultatet kan, som det ser ut i dag, endast redovisas hos Kronofogdemyndigheten, i GOB-satsningen och hos Skatteverket (jfr kapitel 9).

I kapitel 9 framhålls även att det krävs förfinade mätmetoder för att den tillgångsinriktade brottsbekämpningen ska kunna bedrivas på ett effektivt sätt. Brå har därför fått i uppdrag att se hur detta arbete ska mätas på ett mer ändamålsenligt sätt.

En uppenbar risk när något är prioriterat och viktigt men samtidigt abstrakt och svårt att mäta – särskilt för de säkrande myndigheterna – är nämligen att för mycket fokus läggs på konkreta och tydliga åtgärder. Sådana åtgärder lämpar sig väldigt bra i handlingsplaner, och de är i sig mätbara men inte alltid adek-

vata. Ett exempel på en sådan konkret och tydlig åtgärd är att det ibland föreslås att tillgångsutredningar ska göras i *alla* fall där någon ska lagföras för brott. Det är sannolikt inte möjligt och i vart fall inte önskvärt eftersom det då måste finnas en ”fordran”, det vill säga någon grund att återföra brottsutbyte som är föremål för förundersökningen (detta gäller även i utökad mening, det vill säga restföringar, skadestånd och dylikt). Saknas sådan grund bör tillgångsutredning i princip inte göras, om det inte finns särskild anledning härom som exempelvis har att göra med utredningen av själva brottet – till exempel för att utreda eventuella motiv. En annan sak är att tillgångsutredningar kan och bör göras i under rättelsearbetet. De mätmetoder och definitioner som kommer att väljas får inte begränsa det goda arbete som bedrivs inom området för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen. Fel mätmetod kan leda till att insatserna begränsas till det som är mätbart. Det kan leda till att arbetet koncentreras till arbete med till exempel förverkande.

10.1.2 Myndighetssamverkan

Försäkringskassan, Polisen, Skatteverket och Tullverket hör till de säkrande/utredande myndigheterna. Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket och Åklagarmyndigheten tillhör de yrkande myndigheterna, domstolarna tillhör de dömande och beslutande myndigheterna och Kronofogdemyndigheten är den verkställande myndigheten. Tillsammans utgör dessa myndigheter den så kallade brottsutbyteskedjan. Samtliga, med undantag för domstolarna, deltar i det tillgångsinriktade brottsbekämpningsarbetet.

Kapitel 4 illustrerar att samverkan mellan Polisen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket har varit nödvändigt för att säkra brottsutbyte. Betydelsen av sådan samverkan belyses även i kapitel 5. Här poängteras att det går att nå ett gott resultat genom tillgångsinriktat underrättelsearbete. Att brottsvinster försvinner utomlands ses som ett stort problem.

Under arbetet med denna antologi har det framkommit att ett avgörande hinder mot en effektiv myndighetssamverkan är sekretesslagstiftningen (jfr kapitel 6). Detta gäller bland annat överföring av information från underrättelse- till förundersökningsstadiet. Lagstiftningen rörande detta uppfattas som relativt svårtolkad, och dessutom tolkar olika myndigheter och myndighetshandläggare lagstiftningen mycket olika. Detta kan leda till att ärendehandläggningen tar lång tid och i värsta fall att värdefull information inte delges. När det gäller att säkra pengar är tidsfaktorn avgörande, men även i andra fall kan den omständigheten att det är besvärligt att få ut information leda till att man avstår från att eftersöka den. Samma förhållande föreligger även gällande information från taxeringsstadiet till förundersökningsstadiet och i

förhållandet mellan till exempel polis/åklagare och Kronofogdemyndigheten.

10.1.3 Verktygen

I kapitel 2 ställer författarna frågan om det inte hade blivit bättre om det funnits en klar reglering av de olika verktygen som myndigheterna har att tillgå. Alla myndigheter har inte tillgång till samtliga verktyg (jfr kapitel 7). Avsaknad av kunskap om befintlig lagstiftning och de verktyg som erbjuds har uppmärksammats i flera rapporter om den tillgångsriktade brottsbekämpningen, senast i Rikspolisstyrelsens inspektion av polismyndigheternas handläggning av förverkande av utbyte av brott och brottslig verksamhet (RPS, Inspektionsrapport 2012:7, s. 3, Brå-rapport 2008:10 och Ramklint, s. 55). Dessutom påpekas i kapitel 6 att då det gäller hemliga tvångsmedel går mycket information om intet då tekniken och användarvanor har utvecklats i en snabbare takt än vad lagstiftning och praxis på myndigheterna har hunnit omfatta. Ett exempel är hur smartphones har kommit att förändra det potentiella analysunderlaget.

Denna antologi kommer förhoppningsvis att kunna användas för att fylla vissa kunskapsluckor. Men det är inte tillräckligt med utbildning eftersom lagstiftningen är i behov av en översyn.

I antologin behandlas flera olika verktyg; förverkande, kvarstad, förvar, beslag, skadestånd, företagsbot och betalningssäkring. I detta avsnitt ska vi ge en bild av behovet av att slipa dessa verktyg.

Förverkande

Förverkandet har fått en särställning och verkar ha fått en betydelse av att vara ett riktigt "guldägg" (Träskman 2013). Anledningen till detta kan diskuteras, men det finns flera utredningar som visar hur man arbetat för att utveckla förverkandemöjligheten.

I detta sammanhang kan nämnas att det saknas möjlighet att använda frysning för att verkställa beslut om utvidgat förverkande av brottsvinster inom EU (prop. 2013/14:66, här föreslås att detta ska bli möjligt med ikraftträdande den 1 juli 2014).

Vidare pågår en utredning om utvidgat förverkande. Åklagarmyndigheten har i sitt remissyttrande anfört att åklagarens beviskrav rörande den brottsliga verksamheten sträcker sig längre i Sverige än i övriga nordiska länder (ÅM-A 2006/1452). Förhoppningen är att beviskravet lättas i enlighet därmed.

Förvar och kvarstad

Utöver förverkande bör det göras möjligt att säkra egendom genom förvar och kvarstad som den misstänkte överlåtit till annan till dess att huvudtalan vunnit laga kraft. Åklagarmyndigheten har i remissvar över Ds 2006:17 (om Utvidgat förverkande m.m.) på-

talat att det "... bör (...) finnas möjligheter att använda tvångsåtgärder såsom kvarstad och förvar mot "tredje man" redan vid den tidpunkt då man använder tvångsåtgärder mot gärningsmannen, om det skäligen kan antas finnas ett anspråk på "den tredje manens" egendom. För det fall man inför en sådan möjlighet torde det krävas särskilda bestämmelser som reglerar under vilka förutsättningar och hur länge åtgärden får bestå" (ÅM-A 2006/1452 s. 7).

Företagsbot

Frågan om hur företagsboten ska beräknas har ställt till besvär i vart fall inom ekobrottsområdet. Riktlinjer för hur yrkanden om företagsbot beräknas har tagits fram av Ekobrottsmyndighetens rättsenhet. Dessa är givetvis inte bindande men de kan åstadkomma att fler (och riktigare) yrkanden framställs och därmed att rättsläget klargörs i praxis.

Betalningssäkring

I Brå-rapport 2008:10 framförs att det inte är tillräckligt med Skatteverkets betalningssäkring när det gäller att komma åt brottsutbyte. Man efterlyser också förverkande vid sidan av betalningssäkring (s. 42). Här kan man tillägga att oavsett vilket verktyg som används, så angrips brottsvinsten. Finns det andra verktyg för att säkra ytterligare brottsutbyte ska dessa naturligtvis användas.

Att reglerna om utvidgat förverkande är svårutlämpade framgår av följande dom från Göteborgs tingsrätt (2012-07-27, målnr B 11926-11):

Domen (s. 405f) behandlar frågan om gränsen för utvidgat förverkande. Den dömda befanns ha begått ett bedrägeri som gav honom ett utbyte på cirka 1,5 mnkr. Detta utbyte säkrades och förverkades enligt 36 kap. 1 § b BrB. I samband med husrannsakan hittades utländska pengar, inplastade i ett kassaskåp, uppgående till cirka 1,4 mnkr. Pengarna togs i beslag och yrkades förverkade enligt 36 kap. 1 § BrB. Tingsrätten fann att pengarna förvarats under sådana omständigheter att det är klart mera sannolikt att de utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. Men också:

"MG åläggs (...) omfattande skadeståndsskyldighet, vilken överstiger det belopp som yrkas förverkat. Det framstår dessutom som sannolikt att det belopp som påträffats hos MG utgör utbyte av just den brottslighet som han döms och åläggs skadeståndsskyldighet för. I den utsträckning detta är fallet skulle ett förverkande av beloppet innebära att MG åläggs att betala både skadestånd motsvarande utbytet av brottet samtidigt som det förverkas. Det hade blivit en oproportionerlig reaktion på brottsligheten. Tingsrätten ogillar därför yrkandet om förver-

kande. Beslutet om kvarstad hävs därför i den utsträckning det beslutats för att täcka anspråket på förverkande”.

Nyckelorden är ”det belopp som påträffats hos MG utgör utbyte av just den brottslighet som han döms och åläggs skadeståndsskyldighet för”.

Tingsrätten hänvisar till jämningsbestämmelsen i 36 kap. 1 § b 4 stycket BrB (”Förverkande enligt denna paragraf får inte ske om det är oskäligt”) men detta borde inte vara nödvändigt. Det som gör att det inte är möjligt att förverka mer än vad brottsligheten genererat är att egendom som yrkas förverkad ska utgöra utbyte av brottslig verksamhet. I detta fall föreligger ingen ytterligare brottslig verksamhet än den som han är dömd för, och utbytet av denna brottslighet förverkas genom 36 kap. 1 §. Det utvidgade förverkandet är subsidiärt och bestämmelsen är inte tänkt att återföra annat än det som härrör från brott.

Det typiska tillämpningsområdet för 36 kap. 1 § b är när brottslig verksamhet som kan ge utbyte föreligger. Denna är emellertid svår att beräkna om tillgångar påträffas samt att de framstår som orimligt stora med hänsyn till innehavarens reella möjligheter att på laglig väg bygga upp och bibehålla en förmögenhet.

För att nå framgång med ett utvidgat förverkande krävs att den brottsliga verksamheten kunnat generera mer än det som kan bli föremål för förverkande enligt 36 kap. 1 § och att det framstår som klart mer sannolikt att den egendom som påträffas härrör från brott än att så inte är fallet. Det räcker alltså inte att egendomen påträffas under sådana omständigheter att det tyder på att den härrör från brott. Domen visar hur svårtillämpliga reglerna är i praktiken. Ett slags juridiskt idealtillstånd är när de som på olika sätt tillämpar rättsregler kan förutse vad ett utslag kommer att bli givet att vissa omständigheter föreligger. Det gäller oavsett om tillämparna är poliser, försvarare, åklagare eller domare. Lika fall ska behandlas lika. Det är också det som kallas rättssäkerhet. I ett sådant idealtillstånd ligger fokus på bevisfrågor (jfr kapitel 6 som behandlar frågan om omvänd bevisbörda).

Följande uttalande från HD-fallet visar hur svårtolkad och därmed svårtillämpad lagstiftningen är.

”Vad som kan förverkas är enligt lagtexten egendom som ”utgör utbyte av brottslig verksamhet”.

Formuleringen ger, liksom vissa uttalanden i motiven, närmast intryck av att möjligheten till sakförverkande skulle vara begränsad till konkret utbyte av brott och egendom som trätt i sådan egendoms ställe. Detta skulle innebära att sakförverkande aldrig skulle kunna komma i fråga när utbytet av den brottsliga verksamheten, som vid skattebrott, inte utgörs av någon konkret egendom.

”I praktiken skulle det emellertid med en sådan tolkning, mot bakgrund av svårigheterna att binda viss egendom till en inte

närmare specificerad brottslig verksamhet, knappast heller vid sidan härav vara möjligt med sakförverkande (jfr t.ex. prop. 2004/05:135 s. 87). Alternativet skulle vara värdeförverkande beräknat efter den vinning som den icke specificerade brottsliga verksamheten skulle ha genererat. Det ligger dock i öppen dag att det inte är möjligt att göra några meningsfulla beräkningar av vilken vinning som en inte specificerad brottslig verksamhet genererat (jfr prop. 2007/08:68 s. 65). ”Mot den bakgrunden måste det ifrågasättas om avsikten verkligen varit att sakförverkande skulle ha ett så begränsat tillämpningsområde och om detta kan anses vara förenligt med rambeslutets föreskrifter” (HD aa s. 381 p.13).

Liknande svårigheter har framkommit inom närbesläktade frågor rörande företagsbot (HD 3/12-12 B 5960-10) och dubbelbestraffningsförbudet (se bl.a. HD 16/7-13, Ö 1526-13 och 29/9-11, B 5302-10).

Otydlig lagstiftning är ett centralt problem, och går det inte att åtgärda grundfelet (tillräcklig tydlighet) måste de involverade myndigheterna skapa förutsättningar genom metodutveckling.

10.2 Lösningsförslag

10.2.1 Inledning

Det är inte endast svårigheten att mäta resultat som leder till uppfattningen att den tillgångsinriktade brottsbekämpningen inte är så framgångsrik som önskat. Andra orsaker som nämns är okunskap och otydlig eller ”tandlös” lagstiftning (se t.ex. Brå-rapport 2008:10 och RRV 2010).

Hur kan då myndigheterna bli bättre på att arbeta tillgångsinriktat? Skulle lösningen vara att ge ytterligare riktlinjer i regleringsbrev, mer ändamålsenlig lagstiftning och möjlighet till ny, gemensam strategi efter utländsk förebild?

Vad gäller såväl definition, myndighetssamverkan och verktyg krävs en tydlig extern vägledning i form av lag eller förordning. Detta skulle ge den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet och ekonomisk brottslighet en tydligare struktur. Det innebär i sin tur ökad rättssäkerhet och större insyn för den enskilde (jfr Ramklint s. 62f).

10.2.2 Definitionen och mätningar

I figuren i början av detta kapitel visas tre olika definitioner. Om ytterligare en läggs till avseende det utvidgade förverkandet förfinnas mätbarheterna ytterligare. Ett tillägg skulle vara det utvidgade förverkandet och den skulle få nummer 3a i figuren. Se även förslag i kapitel 9.8.3.

Myndighetssamverkan

Som ovan nämnts finns ett behov av en strategi som ska jämka samman myndigheternas insatser.

I sammanhanget kan nämnas advokat Thomas Olsson, som bland annat var försvarare i det så kallade Södertäljemålet (Södertäljesatsningen behandlas i kapitel 6). Han anser att satsningen också har en baksida. Dessutom uttalar han att fokuseringen på grov brottslighet och terrorism ”är förklarlig, men den ter sig rätt överdriven. Dessutom får den motivera en ökad repression i samhället, som inte alltid förefaller vare sig proportionerlig eller ändamålsenlig” (Brandberg och Knutson s. 27).

Med anledning av uttalandet ovan kan nämnas att det vid utformande av regleringsbrev är viktigt att beakta rättssäkerhetsaspekterna i och med att flera myndigheter tillsammans får starka verktyg då de går tillsammans. Syftet med olika tvångsmedel behandlas i kapitel 2 och 9 och borde studeras närmare.

Vidare skulle det vara önskvärt med en översyn av sekretesslagstiftningen avseende informationsutbyte mellan myndigheter inom Sverige men även med andra EU-länder. Inledningsvis noterades att det finns olika uppfattningar om myndighetssamverkan.

Verktyg

Det framgår av antologin att verktygen inte är tillräckliga. Problemet är inte enbart att det saknas en övergripande reglering för verktygen utan att den som finns, se exemplet ovan, är svår att tillämpa (Ramklint s. 67). Lagstiftningen, och framför allt metoden ”tillgångsinriktad brottsbekämpning”, är relativt nya. Stora utbildningsinsatser har genomförts, och nya planeras. De upplevda problemen torde därmed minska på sikt. Frågan är emellertid om orsaken till att det finns relativt få avgöranden om framför allt utvidgat förverkande beror på att de som tillämpar reglerna inte kan reglerna, för att reglerna är svårtillämpade, eller för att de inte är tillräckligt effektiva. Frågan kommer förhoppningsvis att besvaras av den utredning som tillsatts (Dir. 2013:14 Tillämpningen av reglerna om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet).

I Norge används en omvänd bevisbörda för förverkande. Den misstänkte måste göra sannolikt att den aktuella egendomen har förvärvats på laglig sätt. Detta kan vara problematiskt ur rättssäkerhetssynpunkt. En variant skulle kunna vara ett förfarande likt det norska enligt följande: Först måste det konstateras att ett brott blivit begånget. Om det är ställt utom rimligt tvivel att den misstänkte begått ett brott, kan detta motivera en omvänd bevisbörda (jfr Ramklint, s. 67).

Penningtvätt – ej att betrakta som verktyg i egentlig mening men är ett hjälpmedel vid tillgångsinriktad brottsbekämpning

Den nya penningtvättslagstiftningen träder i kraft den 1 juli 2014. Den kommer att innehålla vissa lättnader rörande förbrott i för-

hållande till nuvarande regler om penninghäleri. Vad som framför allt är viktigt är att det uttrycks att penningtvätt är ett brott, och då även "självtvätt". Därtill införs ett dispositionsförbud. Reglerna kan förväntas få stor betydelse för möjligheterna att "gå på pengarna" men det kommer att krävas en stor utbildningsinsats för att de ska få full effekt. I kapitel 6 framförs att i nuläget "struntar många i att göra anmälan om misstänkt penninghäleri".

10.2.3 Gemensam strategi

Myndighetssamverkan

De signaler som sänts angående att arbetet med den tillgångsriktade brottsbekämpningen inte fungerat så väl som den borde och heller inte gett det utfall som varit önskvärt saknar en följdfråga. Hur bra borde myndigheterna vara? Detta framgår inte i något sammanhang och det saknas jämförelser med andra länder. I kapitel 8 påpekas att det internationella samarbetet i brottsutredningar blivit en avgörande faktor för att bekämpa organiserad gränsöverskridande brottslighet. Det händer att brottsutredningar stannar av på grund av att de tjänstemän som ansvarar för ärendet inte känner till vilket stöd och biträde som finns att få vid internationellt polis- och åklagarsamarbete.

Internationella jämförelser skulle kunna utgöra en utgångspunkt för att bestämma ett önskat läge för den tillgångsriktade brottsbekämpningen om till exempel fem år.

Beaktas bör också att Sverige är ett relativt litet land med rimligen, och i jämförelse med större länder, mindre brottslighet. Det är därmed inte givet att exempelvis den svenska grova organiserade brottsligheten omsätter samma summor som i större länder som Frankrike eller Storbritannien. Vidare har tidigare forskning visat att de kriminella gärna konsumerar sina brottsvinster på flyktig lyxkonsumtion utan bestående värde snarare än att investera den eller köpa till exempel fast egendom (jfr kapitel 3). Metoden att "gå på pengarna" är inte effektiv i en sådan verklighet. Utvidgat förverkande förutsätter ju att utmätningsbara tillgångar finns i behåll vid säkringstillfället.

En ytterligare väsentlig skillnad mellan vårt nationella system och exempelvis Irland är att vi i första hand angriper konsumtion som inte motsvarar intjäningsförmågan genom beskattning med eller utan betalningssäkring. Skatteverket har en stor och välfungerande organisation för detta, och lagstiftningen är effektiv. När förutsättningar föreligger för att återföra beskattningsbara inkomster på detta sätt saknas ofta anledning att inleda en brottsutredning för att säkra misstänkta brottsvinster. Detta är som nämnts resurseffektivt. Statens resurser är begränsade, och det är inte önskvärt att "alla springer på samma boll", men det leder till att återförandet av brottsutbyte i strikt mening blir motsvarande min-

dre än i länder som har system som i första hand bygger på att brottsvinster återförs med straffrättsliga verktyg.

*Utöver detta kan följande övervägas
avseende myndighetssamverkan och mätning:*

Såväl Polisen som Åklagarmyndigheten behöver centrala funktioner som ansvarar för utveckling och metodutveckling. Vad gäller den Allmänna polisen behövs en central operativ polisiär brottsutbytesfunktion. Denna skulle kunna inrättas efter mönster av PIAC (*Plate-forme d'identification des avoires criminels*, en enhet inom den franska nationella polisen som ska identifiera tillgångar och utföra finansiella utredningar m.m.) och till exempel utgå från Finanspolisens tillgångsgrupp. Funktionen skulle behöva förstärkas personellt och kompetensmässigt. Framför allt skulle en underrätelseenhet behöva tillföras. Förmågan att använda open-source-källor behöver vässas, och programvara för denna sökning och dess strukturering behöver införskaffas.

Funktionens roll skulle vara att utbilda, operativt stötta, arbeta upp egna ärenden och utföra vissa avgränsande utredningsuppgifter avseende brottsutbyte (spåra tillgångar) i större ärenden.

Funktionen skulle utgöra ett polisiärt ARO och ha en Carin-kontaktpunkt.

Vad gäller Åklagarväsendet så behövs en central strategisk judiciell brottsutbytesfunktion. Funktionen roll skulle i första hand vara att utbilda och operativt stötta samtliga åklagare. Om funktionen dessutom skulle kunna utgöra ett AMO (Asset Management Office) skulle gemensam statistik över brottsutbytesarbete i hela Sverige kunna erhållas. Om det franska systemet med förvaltning av ett särskilt konto avseende beslagtagna, kvarstadsbelagda och förverkade medel kopieras (liksom datastödet) blir det också möjligt att mycket detaljerat följa upp och därmed styra brottsutbytesarbetet.

10.2.4 Avslutande kommentar

Om problemen och lösningarna kan följande sägas:

- Definition och mätning
- Verktyg
- Myndighetssamverkan

Skulle kunna åtgärdas med hjälp av regleringsbrev och lagstiftning:

- Avskräckande effekt
- Finna nya brott som inte behöver vara grov organiserad brottslighet utan endast organiserad
- Att få fler personer som vågar vittna

Skulle kunna uppnås genom gemensamma strategier efter utländsk förebild och medial uppmärksamhet. Sammanfattningsvis kan sä-

gas att myndigheterna inte är så dåliga på att återföra brottsutbyte men det kan bli bättre!

Referenser

- Brandberg och Knutson (2012) *Politik & juridik*. Artikel i tidsskriften *Advokaten*, nummer 7, 2012. Stockholm: Sveriges advokatsamfund
- Brottsbalk (1962:700)
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Tillgångsinriktad brottsbekämpning*. Rapport 2008:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Dir.2013:14 *Tillämpningen av reglerna om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet*.
- Dom från Göteborgs tingsrätt (2012) målnummer B11926-11.
- Ds 2006:17 *Utvidgat förverkande m.m.*
- Ds 2008:38 *Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag*.
- HD (2012) målnummer B 5960-10.
- HD (2013) målnummer Ö 1526-13.
- HD (2011) målnummer B 5302-10.
- Lag (2005:377) om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument
- Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
- Prop. 2013/14:66 *Erkännande och verkställighet av beslut om utvidgat förverkande inom Europeiska unionen*.
- Prop. 2004/05:135 *Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m.*
- Prop. 2007/08:68 *Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet*.
- Ramklint, J (2013) *Den myndighetsgemensamma satsningen mot grov organiserad brottslighet ur ett rättssäkerhetsperspektiv*. Examensarbete vid Lunds universitet.
- Rikspolisstyrelsen, RPS (2012). *Rapport utbyte av brott – Polisen*. Inspektionsrapport 2012:7. Stockholm: RPS Tryckeri
- Riksrevisionen, RiR (2010) *Statens insatser för att komma åt vinster från brottslig verksamhet – ett bättre samarbete ger högre utbyte*. Rapport (2010:26).
- Träskman, P-O. (2013) *Det rätt och skäl ikke är det kan icke heller vara lag” Något om oskäligt förverkande*. I: Festskrift till Josef Zila. Västerås: Edita.
- Åklargarvmyndighetens yttrande (2006). *Yttrande över Ds 2006:17 Utvidgat förverkande m.m.* ÅM-A 2006/1452

Tillgångsinriktad brottsbekämpning är ett samlingsbegrepp för alla former av insatser mot egendom som härrör från kriminell verksamhet. Den grundläggande strategin för den tillgångsinriktade brottsbekämpningen är att ta bort möjligheten att berika sig på brott. Om drivkraften för den ekonomiska och organiserade brottsligheten är pengar – och det som kan köpas för pengar – bör bekämpningen av brottsligheten ha samma fokus. För att denna strategi ska bli framgångsrik behövs ändamålsenliga verktyg.

Den här antologin är tänkt att fungera som en handbok på området där flera centrala aktörer bidrar till att sprida kunskap om hur man arbetar med dessa frågor. Försäkringskassan, Kronofogden och Skatteverket ingår idag som naturliga samarbetspartner i Polisens och andra brottsbekämpande myndigheters arbete. Tillgångsutredare har blivit en ny yrkesgrupp vid sidan av poliser, åklagare och skatterevisorer. Att gå på pengarna har blivit ett allt viktigare kriminalpolitiskt spår.

Följande myndigheter har deltagit i arbetet med antologin:

Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Polismyndigheten, Skatteverket, Kronofogden, Tullverket, Brottsförebyggande rådet samt Lunds universitet.

Brottsförebyggande rådet / National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 401 87 00 • FAX +46 (0)8 411 90 75 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE

ISBN 978-91-87335-25-9 • URN:NBN:SE:BRÅ-548 • ISSN 1100-6676